

E-ISSN 2630-5836

MUHASEBE VE FINANS İNCELEMELERİ DERGİSİ

BULLETIN OF ACCOUNTING AND FINANCE
REVIEWS

DergiPark
AKADEMİK

CİLT:1
SAYI:2

2018 EKİM

**MUHASEBE VE FİNANS
İNCELEMELERİ DERGİSİ**

YIL:

2018

AY:

EKİM

CİLT:

1

SAYI:

2

**BULLETIN OF ACCOUNTING
AND FINANCE REVIEWS**

YEAR:

2018

MONTH:

OCTOBER

VOLUME:

1

NUMBER:

2

**MUHASEBE ve FİNANS İNCELEMELERİ DERGİSİ / BULLETIN OF ACCOUNTING
AND FINANCE REVIEWS**

Kurucu / Founder

Şuayyip Doğuş DEMİRCİ

Editörler/Editor in Chiefs

Doç. Dr. Feyyaz ZEREN

Yalova Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Şuayyip Doğuş DEMİRCİ

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Yürütme Kurulu / Editorial Board

Doç. Dr. İsmail ÇELİK

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Doç. Dr. Sinan ESEN

Sakarya Üniversitesi

Doç. Dr. Tansel HACIHASANOĞLU

Bozok Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Aysun ATAGAN ÇETİN

Trakya Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Engin KÜÇÜKSİLLE

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Erkan ÖZTÜRK

Kırklareli Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Murat KOÇSOY

Bozok Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Şaban ÇELİK

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Tayfun YILMAZ

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Arş. Gör. Sadık KARAOĞLAN

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

**Dergimiz aşağıdaki indeksler tarafından
taranmaktadır.**

**Our journal is abstracted by the following
indexes.**

DOAJ
DIREKTORY OF
OPEN ACCESS
JOURNALS

Dergi Hakkında/About This Journal

Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi **Nisan** ve **Ekim** aylarında olmak üzere yılda iki sayı olarak yayınlanmaktadır. Dergi **Türkçe** ve **İngilizce** dillerinde makaleleri kabul etmektedir. Dergimiz **DergiPark** üzerinden elektronik ortamda yayın hayatını sürdürmektedir. Muhasebe ve Finans İncelemeleri dergisi ulusal hakemli bilimsel süreli bir yayındır. Dergiye gönderilen tüm makaleler hakem değerlendirmesi öncesinde intihal programında taranmaktadır. Bu dergide yayınlanan makalelerde ileri sürülen fikirler makale yazarlarına aittir, bu fikirler dergi yönetiminin görüşlerini yansıtmamaktadır. Yayınlanan eserlerden kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Bulletin of Accounting and Finance Reviews is published twice a year in **April** and **October**. The journal accepts articles in **Turkish** and **English** languages. Our journal continues its publications in electronic format via **Dergipark** system. Bulletin of Accounting and Finance Reviews is a national, peer-reviewed, scientific and periodical journal. All articles submitted to the journal are reviewed for plagiarism in the plagiarism dedection software before the evaluation of the referee. Views expressed in this journal are those of authors. Those views do not reflect the opinions of journal's management. Published articles could be cited in other publications provided that full reference is given.

Amaç ve Kapsam / Purpose and Scope

Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi muhasebe ve finans bilim dallarında hazırlanan bilimsel çalışmaları literatüre kazandırmak amacıyla yayınlanmaktadır. Yayınlanan makalelerde bilimsel etik kurallarına ve kör hakem sistemine bağlı kalınmaktadır. Muhasebe ve finans alanlarında yapılan çalışmalar derginin kapsamı oluşturmaktadır.

The aim of this journal is to provide a literary perspective on scientific studies prepared in the areas of accounting and finance science. The published articles are depend on scientific ethic rules and double blind peer referee system. Studies conducted in the fields of accounting and finance and its sub-areas constitute the scope of the journal.

Bilim Danışma Kurulu /Advisory Board

Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Belkıs SEVAL	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Beyhan MARŞAP	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Dirk BAUR	University of Western Australia
Prof. Dr. Durmuş ACAR	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Prof. Dr. Emmanuel ANORUO	Coppin State University
Prof. Dr. Fatma TEKTÜFEKÇİ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Gökhan ÖZER	Gebze Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Güven SAYILGAN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Haluk BENGÜ	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Hayrettin USUL	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Prof. Dr. Kadir GÜRDAL	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. M. Başaran ÖZTÜRK	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Baha KARAN	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet SARAÇ	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Şükrü TEKBAŞ	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Nikholas APERGIS	University of Piraeus
Prof. Dr. Pınar EVRİM MANDACI	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Şakir SAKARYA	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Türker SUSMUŞ	Ege Üniversitesi

Ekim 2018 Sayısı Hakemleri / Scientific Referee List for October 2018 Issue

Prof. Dr. Hayrettin USUL	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Doç. Dr. Aysel GÜNDOĞDU	İstanbul Medipol Üniversitesi
Doç. Dr. Feyyaz ZEREN	Yalova Üniversitesi
Doç. Dr. Sinan ESEN	Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aysun ATAĞAN ÇETİN	Trakya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Bilgehan TEKİN	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ender BAYKUT	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Engin KÜÇÜKSİLLE	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Erkan ÖZTÜRK	Kırklareli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İlker CALAYOĞLU	Okan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Merve KIYMAZ KIVRAKLAR	Ardahan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nalan ECE	Yalova Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şuayyip Doğu DEMİRCİ	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şule YILDIZ	Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tayfun YILMAZ	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şaban ÇELİK	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Hilmi Tunahan AKKUŞ	Balıkesir Üniversitesi

İkinci Sayıyı Yayınlarken

Değerli Okurlarımız,

Muhasebe ve Finans alanlarına katkı sağlaması maksadıyla kurduğumuz Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisinin ikinci sayısını 2018 yılı Ekim ayı itibariyle yayınlamış bulunmaktayız. İlk sayımızın Nisan ayında yayınlanmasının ardından ulusal ve uluslararası endekslere başvurulmuş ve başta DOAJ olmak üzere birçok uluslararası endeks tarafından taranmaya başlamış bulunmaktayız. EBSCO ve PROQUEST uluslararası endeksleri gibi birçok endekste de başvuru sürecimiz devam etmektedir. Bu sayıdan itibaren DOI numarası ve TUBİTAK TR DİZİN’de taranmak için başvuru sürecimizi başlatmayı planlamaktayız.

Yeni sayımızda yedi adet bilimsel eserle huzurunuzda çıkmaktayız. Eserlerin üç tanesi muhasebe, dört tanesi ise finans alanıyla ilgilidir. Dergimize makale gönderen sayın yazarlara, çalışmalarının değerlendirme aşamasında değerli görüşleri ile çalışmalarını inceleyen hakemlerimize, derginin kuruluş aşamasında bize destekleri ve fikirleri ile yardımcı olan bilim danışma kurulu üyelerine teşekkür ederiz. Gelecek sayılarda görüşmek dileğiyle...

Yürütme kurulu adına

Şuayyip Doğu Demirci

Kurucu/Editör

İÇİNDEKİLER

TİCARİ BANKALARIN AKTİF KARLILIĞINI ETKİLEYEN MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN BELİRLENMESİ

Öğr. Gör. Dr. N. Ceren TÜRKMEN 80 - 88

İSLAMİ HİSSE SENEDİ ENDEKSLERİ ARASINDA GETİRİ VE VOLATİLİTE YAYILIMI: GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN PİYASALARDA ÇOK DEĞİŞKENLİ VAR – EGARCH UYGULAMASI

Doç. Dr. İsmail ÇELİK

Dr. Öğr. Üyesi Arife ÖZDEMİR

Öğr. Gör. Semra DEMİR GÜLBAHAR 89 -100

DAVRANIŞSAL KURUMSAL FİNANS BAĞLAMINDA ÇIPALAMA (DAYANAK NOKTASI) ÖNYARGISININ FİNANSAL KARARLARDAKİ ETKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Bilgehan TEKİN..... 101 - 115

TEK HAZİNE KURUMLAR HESABI SİSTEMİNİN MUHASEBE KURGUSU VE SİSTEM KAPSAMINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN İŞLEMLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Barış CAN 116 - 126

KIRGIZİSTAN TÜRKİYE MANAS ÜNİVERSİTESİ VE ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİNDE MUHASEBE EĞİTİMİ GÖREN ÖNLİSANS ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL PROFİLLERİ VE MESLEKİ BEKLENTİLERİNİN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Nalan ECE

Doç. Dr. Nuryadın TOPÇU 127 - 135

MALİ MÜŞAVİRLİK MESLEĞİNİ TERCİHTE ETKİLİ FAKTÖRLER: İZMİR İLİ ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Zehra Nuray NİŞANCI

Muhammet İŞKARA..... 136 - 147

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN BASEL III KRİTERLERİ PERSPEKTİFİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Rozi MİZRAHİ

İltan KANDEMİR 148 - 161

CONTENTS

DETERMINATION OF MACROECONOMIC VARIABLES AFFECTING COMMERCIAL BANKS RETURN ON ASSETS

Öğr. Gör. Dr. N. Ceren TÜRKMEN 80 - 88

RETURN AND VOLATILITY SPILLOVER BETWEEN ISLAMIC STOCK INDICES: AN APPLICATION OF MULTIVARITE VAR – EGARCH ON DEVELOPED AND EMERGING MARKETS

Doç. Dr. İsmail ÇELİK

Dr. Öğr. Üyesi Arife ÖZDEMİR

Öğr. Gör. Semra DEMİR GÜLBAHAR 89 -100

THE IMPACT OF THE ANCHORING BIAS IN FINANCIAL DECISIONS IN THE CONTEXT OF BEHAVIORAL CORPORATE FINANCE

Dr. Öğr. Üyesi Bilgehan TEKİN..... 101 - 115

THE ACCOUNTING STRUCTURE OF TREASURY SINGLE INSTITUTIONS ACCOUNT SYSTEM AND ACCOUNTING FOR TRANSACTIONS CARRIED OUT WITHIN THE SCOPE OF SYSTEM

Barış CAN 116 - 126

AN INVESTIGATION OF SOCIAL PROFILES AND OCCUPATIONAL EXPECTATIONS OF KYRGYZ TURKISH MANAS UNIVERSITY AND CANAKKALE 18 MART UNIVERSITY'S VOCATIONAL SCHOOL ACCOUNTING DEPARTMENT STUDENTS

Dr. Öğr. Üyesi Nalan ECE

Doç. Dr. Nuryadın TOPÇU 127 - 135

FACTORS AFFECTING THE PREFERENCE FOR THE FINANCIAL CONSULTANCY PROFESSION: THE CASE OF İZMİR

Doç. Dr. Zehra Nuray NİŞANCI

Muhammet İŞKARA..... 136 - 147

STUDYING THE PERCEPTIONS OF EXECUTIVES IN SMALL EVALUATION OF TURKISH BANKING SECTOR IN THE PERSPECTIVE OF BASEL III CRITERIA

Dr. Öğr. Üyesi Rozi MİZRAHİ

İltan KANDEMİR 148 - 161

MUHASEBE VE FİNANS İNCELEMELERİ DERGİSİ

Dergi Anasayfası: www.dergipark.gov.tr/mufider

TİCARİ BANKALARIN AKTİF KARLILIĞINI ETKİLEYEN MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN BELİRLENMESİ

DETERMINATION OF MACROECONOMIC VARIABLES AFFECTING COMMERCIAL BANKS' RETURN ON ASSETS

N. Ceren TÜRKMEN^{a*}

a Öğr. Gör. Dr., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Geyve MYO, Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, ORCID: 0000-0003-2173-0144

MAKALE BİLGİLERİ

Makale Tarihi:
Gönderilme Tarihi 16.03.2018
Düzenleme 20.04.2018
Kabul Tarihi 15.07.2018

Anahtar Kelimeler: BIST,
Bankalar, Aktif Karlılığı, MARS
Jel Kodları: E44, G21, L25, C22

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye'deki ticari bankaların aktif karlılığını etkileyen makroekonomik faktörlerin tespiti amaçlanmıştır. Bu çerçevede, 2005-2016 dönemine ait BIST-banka endeksinden seçilen 11 adet bankanın mali verilerinden elde edilen sektör ortalama aktif karlılığı (ROA) ile seçilen makroekonomik değişkenlerin etkileşimleri incelenmiştir. Çalışmada, değişik veri yapılarına uyum sağlayabilme yeteneği ve yapısal esnekliği nedeniyle MARS yöntemi tercih edilmiştir. Yapılan çalışmada Tüketici fiyat endeksi (TUFİ) ile Finansal kesim dışındaki firma toplam kredileri/GSYH oranı (DCRY) değişkenlerinin pozitif yönde olmak ve Toplam kamu kesimi borçlanma gereği (DKAMU) değişkeninin ise negatif yönde olmak üzere aktif karlılığını (ROA) etkilemekte olduğu tespit edilmiştir.

ARTICLE INFO

Article history:
Received 16.03.2018
Revised 20.04.2018
Accepted 15.07.2018

Keywords: BIST, Banks, Return
on Assets, MARS
Jel Codes: E44, G21, L25, C22

ABSTRACT

This study intended to ascertain the macroeconomic components affecting commercial banks' asset profitability in Turkey. In this framework, for 2005-2016 period the interactions between sectoral average return on assets (ROA), calculated by using the financial data of 11 banks selected from the BIST-bank index, and selected macroeconomic variables were examined. Because of its ability of adapting to different data structures and architectural flexibility, MARS method was preferred in this study. In the study, it was determined that the consumer price index (TUFİ) and the total loans to non-financial sector / GDP ratio (DCRY) were positively and the total public sector borrowing requirement (DKAMU) was negatively affecting the return on assets (ROA)

* Sorumlu Yazar, E-mail adresi: cerozer@yahoo.com.tr

1. GİRİŞ

Bankalar ülke ekonomilerinde fon akışını sağlamaları nedeniyle finansal araçlar içerisinde en önemli konumdadır. Bankaların mali yapılarında yaşanabilecek herhangi bir sıkıntı başta finansal sistem olmak üzere çeşitli kanallardan reel sektör üzerinde de etkili olabilmektedir. Bu kapsamda bankacılık sektörünün etkin çalışması için literatürde pek çok çalışma mevcuttur. Bu çalışmada ise Türkiye’de konvansiyonel bankacılık sistemi içerisinde yer alan bankaların aktif karlılığının betimleyen makroekonomik faktörlerin analizi amaçlanmıştır.

Bu anlamda, seçilmiş bankaların aktif karlılığının makroekonomik faktörlerle tespit edilebilmesi amacıyla Çok Değişkenli Uyumlu Regresyon Uzanımları (MARS) modeli kullanılmıştır.

Literatürde kullanımının yaygın olmamasına karşın MARS modeli, açıklayıcı değişkenlerin bağımlı değişkenle olan ilişkisi yanında, açıklayıcı değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkilerini de dikkate almaya imkân sağlayan çeşitli yapısal esneklikleri barındırması nedeniyle üstünlükleri olan bir modeldir. Bu yöntem ile bankanın aktif karlılığı üzerinde etkisi olduğu düşünülen değişkenlerin hem doğrusal hem de karşılıklı etkileşimlerinden kaynaklanan örüntü tespit edilmeye çalışılmış, çıktılar ise mevcut literatürle karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Bu çalışmada, bankaların aktif karlılığının betimlenmesinde kullanılacak makroekonomik değişkenler ekonomik büyüme, faiz oranı finansal kesim dışındaki firma toplam kredileri/GSYH büyüme oranı, reel efektif döviz kuru, tüketici fiyat endeksi, toplam kamu kesimi borçlanma gereği artış oranı olarak öngörülmüş, 2005 ve 2016 dönemine ait veriler kullanılmıştır. Bu yöntemi kullanan çalışmaların sayısının yok denecek kadar az olması ve bu çalışmanın verilerininin 2008 küresel krizinin öncü ve artçı etkilerini de kapsayacak şekilde seçilmiş olması çalışmanın orijinalliğine katkı sağlamaktadır. İlavenen, BIS ekonomik kırılganlık göstergelerinden olan kredi/GSYH büyüme oranı ile banka karlılık ölçütlerinden ROA’yı karşılıklı olarak inceleyen özgün bir çalışmadır.

Makalenin tümü altı bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde banka karlılığının incelendiği literatüre yer verilecektir. Üçüncü bölümde MARS yöntemi tanıtılırken, dördüncü ve beşinci bölümlerde ise bu çalışma kapsamında temin edilen verilere ilişkin detaylara ve analiz sonuçlarına yer verilecektir. Altıncı bölüm ise sonuç bölümüdür.

2. TEORİK ÇERÇEVE

Sağlam bir finansal sistemin varlığı ve kredi mekanizmasında sıkışıklığın olmaması reel sektör kanalıyla ekonominin geneline yayılım göstererek finansal ajanları derinden etkilemektedir. Bu açıdan bakıldığında karlılık bankaların finansal pozisyonlarını güçlendirmelerine olanak sağlayacak, kârlı bir bankacılık sektörü olumsuz şoklara daha iyi dayanacak ve finansal sistemin istikrarlılığını destekleyecektir. Özetle kurumların sağlamlığı değerlendirirken karlılık çalışması çok önemlidir.

Ticari banka karlılığını irdeleyen literatür incelendiğinde karlılığın içsel faktörler, dışsal faktörler (makroekonomik veya piyasa kaynaklı) ya da hem içsel hem de dışsal faktörler ile incelendiği gözlemlenmektedir. İçsel faktörler banka özyönetiminin hedefleri ve taktiksel kararlarıyla doğrudan bağlantılıdır ve bankadan bankaya farklılık arz etmektedir. Diğer taraftan dışsal faktörlerden biri olan makroekonomik faktörler ise tüm bankalara aynı etkiyi göstermekte ancak banka mali tablolarının aynı etkiye verdikleri tepkiler farklılık göstermektedir.

Banka karlılığının ölçümünde genellikle aktif karlılığı (ROA), özkaynak karlılığı (ROE), faiz öncesi kazanç (EBIT) veya satış hacminin büyümesi gibi finansal oranlar kullanılmaktadır. Bu oranların arasında ROA şirket performansının ölçüsü olarak en etkili ve yaygın olarak kullanılan rasyodur.

“(Net Kar/Toplam Aktifler)x100” şeklinde matematiksel olarak gösterilen aktif karlılık oranı (ROA) şirket varlıklarının kar yaratımında ne kadar etkin kullanıldığının bir ifadesi olarak kullanılmaktadır. Söz konusu hesaplama sonucunda elde edilen değer ne kadar büyükse şirketin aktifleriyle kar yaratma potansiyelinin o kadar yüksek olduğuna kanaat edilir.

Tablo 1’de ROA üzerinde makroekonomik değişkenlerin etkilerini irdeleyen çalışmaların bir kısmına yer verilmeye çalışılmıştır. Panel A’da konu ile ilgili yabancı literatüre yer verilmekte, Panel B’de ise konu ile ilgili Türkiye’yi odağına alan çalışmalar görülmektedir. Tablonun nedensellik sütununda çalışmaların bulguları özetlenmiştir.

Tablo 1: ROA'nın Makroekonomik Belirleyicilerini İnceleyen Çalışmalar

PANEL A			
Yazar (Yıl)	Veri	Ülke	Nedensellik
Abreu & Mendes (2002)	1986-1999	Portekiz, İspanya, İtalya, Almanya	Faiz oranı artışı ROA'yı azaltır, Döviz kuru ROA üzerinde etkisizdir
Alexiu & Voyozas (2009)	2000-2007	Yunanistan	Enflasyon ve büyüme ROA'yı artırır
Ali, vd. (2011)	2006-2009	Pakistan	Büyüme ROA'yı artırır, Enflasyon ise ROA'yı azaltır
Demirgüç-Kunt&Huizinga (1998)	1988-1995	80 ülke	Enflasyon ve reel faiz oranı artışı ROA'yı artırır
Dietrich&Wanzenried (2011)	1999-2009	İsviçre	Ekonomik büyüme ROA'yı artırır
Jiang, vd. (2003)	1992-2002	H. Kong	Ekonomik büyüme, Enflasyon, Reel Faiz oranı ROA'yı artırır
Sahyouni&Wang (2018)	2011-2015	11 ülke	Gelişmiş ülkelerde enflasyon ve ekonomik büyüme ROA'yı artırır
Köster&Zimmermann (2017)	1992-2012	17 Avrupa ülkesi	Ekonomik büyüme karlılığı negatif yönde, faiz oranı ise pozitif yönde etkiler.
Iacobelli (2017)	1980-2015	16 küresel banka	Ekonomik büyümenin artışı ve enflasyon ROA'yı artırır
Issah&Antwi (2017)	2002-2014	İngiltere	Ekonomik büyüme ROA'yı azaltır
Quaisar, vd. (2018)	2012-2016	Brunei	İslami bankalarda ROA GSMH, Enflasyon, döviz kuru ve para arzı ile pozitif yönlü bir ilişki sergiler.
Chidozie&Ayadi (2017)	2005-2014	Nijerya	ROA ile makroekonomik değişkenler arasında ilişki bulunamamıştır
Rumler&Waschiczek (2010)	1995-2009	Avusturya	Ekonomik büyüme, faiz oranları ve enflasyon ROA'yı pozitif yönde etkiler
Caporale, vd. (2017)	2000-2012	MENA ülkeleri	ROA'yı ekonomik büyüme pozitif yönde, enflasyon ise negatif yönde etkilemektedir.
Sufian&Habibullah (2009)	1997-2004	Bangladeş	Enflasyon oranı banka karlılığı üzerinde negatif yönde etkilidir.
Ongore&Kusa (2013)		Kenya	Enflasyon banka karlılığını azaltıcı yönde etki eder
Trujillo Ponce (2013)	1999-2009	İspanya	Ekonomik büyüme ROA'yı artırır
Owoputi, vd. (2014)	1998-2012	Nijerya	Enflasyon ve faiz banka karlılığını negatif yönde etkiler
PANEL B			
Anbar&Alper	2002-2010	Türkiye	Reel Faiz oranı, Ekonomik büyüme ve Enflasyonun ROA üzerinde etkisi yoktur.
Atasoy (2007)	1990-2005	Türkiye	Enflasyon ROA'yı artırır

Topak&Talu (2017)	2005-2015	Türkiye	Ekonomik büyüme, faiz oranları karlılığı pozitif yönde etkilerken döviz kuru negatif yönde etkiler
Işık, vd. (2017)	2006-2014	Türkiye	Ekonomik büyüme ROA'yı artırır

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde banka kârlılığını analiz eden çalışmaların makroekonomik betimleyicileri farklı tanımlarıyla para arzı, ekonomik büyüme, farklı faiz oranları, enflasyon, işsizlik oranları vb. olabilmektedir. Diğer taraftan, bu göstergeler arasında çoklu doğrusal bağıntının varlığı, bunların hepsinin modellere dahil edilmesine izin vermemektedir. Literatürde en çok kullanılan göstergeler enflasyon, faiz oranı ekonomik büyüme ve döviz kurudur. Seçilen ülkeler, analiz yöntemi ve analizin zaman boyutunun farklılaşması nedeniyle farklılaşan sonuçlarla karşılaşılabilir da literatürde ticari banka karlılığını irdeleyen çalışmalarla ilgili temel bulgular şu şekilde sıralanabilir;

a) Ekonomik Büyüme:

Ekonomik büyüme banka karlılığını etkileyen en önemli değişkenlerden bir olarak değerlendirilebilir. Literatürde GSYİH, reel GSYİH ve kişi başına düşen GSYİH gibi çeşitli ölçütler üzerinden hesaplanmakla birlikte ekonomik büyümenin banka karlılığı üzerinde olumlu bir etki yaratması beklenmektedir. Ekonomik büyümenin konjonktür yönlü hareketi baskın bir rol oynayarak pozitif yönlü nedenselliğin öne çıkmasını sağlamaktadır. Demirgüç Kunt&Huizinga (1998), Alexiu & Voyozas (2009), Dietrich&Wanzenried (2011), vb. çalışmalarda da ekonomik büyüme ile banka karlılığı arasında anlamlı bir pozitif ilişkinin varlığını destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır. Kârlılık ile enflasyon arasındaki bu olumlu ilişki, mevduat faiz oranlarının genellikle kredilerden daha hızlı bir oranda artması nedeniyle de olumsuz etkilenebilmektedir. Ters yönde sonuçlara ulaşan çalışmalarda bu etkinin baskın olduğunu söylemek olasıdır.

b) Enflasyon:

Enflasyon ile banka karlılığı ilişkisi konusu ekonomik büyümenin ardından literatürde kendine geniş bir yer edinmiştir. Ekonomide yaşanan sürekli fiyat artışlarının (fiyat enflasyonu) banka kârlılık rasyolarını etkilediği izlenmektedir. Enflasyon bir yandan kurumların fiyatlamalarını etkilerken, diğer yandan banka müşterilerinin finansal kaynakları ve yatırım tercihleri üzerinde oldukça etkilidir. Enflasyonun banka kârlılığı üzerindeki etkisi ücretlere, diğer faaliyet giderlerine ve bankanın enflasyona uyum yeteneğine bağlı olarak değişmektedir. Ekonominin istikrarlı ve enflasyonun düşük olduğu ülkelere

kaynak sağlayan bankalar, kısa vadede düşük borçlanma faiz oranları ile karını artırabilmekte, orta ve uzun vadede ise artan spreadler nedeniyle karlılığı azalabilmektedir.

Diğer taraftan özellikle gelişmekte olan ülkelerde kronik enflasyon olgusunun ekonomik ajanların geleceğe ilişkin tahmin yapma becerilerinde ve tahminlerinin tutarlılığında bir etkinlik kaybına yol açtığı bilgisi altında, gelecekteki enflasyon, daha yüksek kazanç elde etmek için faiz oranlarının uygun bir şekilde ayarlanmasını gerektirmektedir. Beklenmeyen enflasyon durumunda bankalar faiz oranlarını doğru ayarlayamazsa, maliyetler gelirlerden daha hızlı artabilir ve bu durum banka karlılığını olumsuz yönde etkileyebilir. Böylece, genel etki teorik olarak belirsizdir

c) **Faiz oranı:**

Faiz oranlarının banka performansı üzerindeki etkisi de incelenen ülke ve analiz periyoduna göre değişkenlik sergilemektedir. Daha düşük faiz oranları, bankaların daha yüksek getiri arayışları nedeniyle aldıkları risk miktarını artırabilir. Bununla birlikte, düşük faiz oranları da risk azaltıcı bir etki anlamına da gelebilir. Faizlerin düşme eğilimi gösterdiği bir durumda, bankalar bu avantajı borçlularına yansıtmadıklarında, diğer bir deyişle kredi faizlerinde indirime gidilmediğinde banka karlılığı artacaktır.

d) **Kredi/GSYH Büyüme oranı:**

Kredi artışı ekonomide harcama ve yatırıma dönüştüğünden ekonomik büyümeye neden olmaktadır. Bu oran ekonominin vaziyeti ile ilgili olarak tek başına anlamlı olmamakla birlikte BIS raporlarına göre orana ilişkin trendin uzun dönemli seyri makroekonomik kırılma göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Kredi artış hızı GSYH büyüme hızından daha fazla olduğu takdirde bu durum yüksek ihtimalle ekonomik krizleri tetikleyecektir. Kredi büyümesinin banka karlılık göstergeleri üzerindeki etkilerini inceleyen pek çok çalışma bulunmakla birlikte Kredi/GSYH oranı artışının, bir kırılma ölçütü olarak, bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini irdeleyen bir çalışmaya rastlanılamamıştır.

e) **Toplam Kamu Kesimi Borçlanma Gereği:**

Kamu borcu, bir ülkenin mali otoriteleri tarafından üstlenilen bir mali yükümlülük olup, iç ya da dış kaynaklı olabilir. GSYH'nin bir yüzdesi olarak yüksek kamu borcunun sürdürülebilirlik ve geri ödenebilme problemleri nedenleriyle kamu borç krizine yol açması olasıdır. Çoğu durumda kamu borç krizi nedeniyle bankacılık krizinin geliştiği ortaya konulmuştur; ülke notu banka kredi notları açısından bir eşik oluşturduğundan kamu maliyesindeki olası bir bozulma bankaları likidite sıkışıklığına sokmakta,

kredi plasmanları daralmakta, kredilerin fiyatları yükselmektedir.

3. YÖNTEM

Çok değişkenli ve non-parametrik bir yöntem olan MARS, 1991 yılında J. Friedman tarafından geliştirilmiştir. Çok değişkenli (multivariate), uyarlayıcı (adaptive), regresyon (regression), ve uzanımlar (splines) kelimelerinin parantez içerisinde verilen İngilizce karşılıklarının baş harflerinden oluşturulan bu model, birden fazla değişken ile tahmin yapılması uygun olan durumlarda bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında regresyon analizi yapılarak olası modeller arasından en uygun olanını tespit edildiği bir yöntemdir.

MARS yöntemi, araştırmada kullanılan değişkenler hakkında önsel varsayımlarda bulunmaksızın bağımlı ve bağımsız değişkenlerin regresyonundan çıkardığı temel fonksiyonlara dayalı olarak kendisi bir ilişki oluşturmakta ve değişkenlerin yapısına uyum sağladığından ötürü de esnek yöntemler arasında sayılmaktadır.

Esnekliğine ilave olarak, MARS yöntemi kullanıcı dostu program yapısı, değişkenlerin farklı şekilde dağılımına imkân sağlaması ve birbirleriyle etkileşimine izin vermesi yanı sıra çoklu doğrusal bağlantı (multicollinearity) problemi ile veri yapısında oluşabilecek problemlerden (eksik veriler, uç değerler, vb.) görece az etkilenmesi nedeniyle etkin bir yöntem haline gelmektedir.

Değişkenler arasındaki ilişkiyi açıklayan optimal (en uygun) model, biri ileri diğeri geri olmak üzere iki fazlı MARS algoritması kullanılarak tahmin edilmektedir.

Öncelikle veri uzayı kullanılan verinin yapısına dayalı olarak küçük küçük doğrusal regresyon denklemlerine (temel fonksiyonlar) bölünmektedir (Özçalıcı, 2008, 8-9).

Her bir temel fonksiyon aşağıda yer verilen üç farklı şekilden birini almaktadır;

- Sabit değer (c)
- $\max(0, x-c)$ ya da $\max(0, c-x)$ şeklinde ifade edilen bir eşik değer fonksiyonu
- İki ya da daha fazla değişkenden oluşturulan eşik değer fonksiyonlarının bir kombinasyonu

Temel fonksiyonlarda tanımlanan bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişki ise düzleştirme uzanımları ile bükülmüş bir yapı altında elde edilmektedir. Eğriden elde edilen her büküm noktası ise düğüm noktasıdır (knot) (Friedman, 1991, s.7).

Model ileri ve geri olmak üzere iki aşamadan oluşan bir algoritmadır. İlk aşamada oluşturulan tüm temel fonksiyonlar vasıtasıyla maksimum genişlikteki model tahmin edilir. (forward step)

İkinci aşamada (backward step) ise en geniş modele en az katkısı olan temel fonksiyondan başlamak üzere, temel fonksiyonlar silinerek en düşük GCV ve en yüksek R² değerine sahip optimum modele ulaşırlar (Friedman, 1991: 10).

Temel MARS modelinin matematiksel gösterimi şu şekildedir;

$$Y = b_0 + \sum_{i=1}^N a_i b_i(X_i) + \varepsilon_i$$

Y, parametreleri kendi içinde doğrusal olmayan bir doğrusal fonksiyonu göstermek üzere; N temel fonksiyon sayısını, i düğüm sayısını, X bağımsız değişkeni, b_i(X_i) t.değişken için i.temel fonksiyonu olmak üzere; “a_i” i. temel fonksiyonun katsayısını, “ε” ise modelin hata terimini ifade etmektedir. (Friedman, 1991, s.12).

4. VERİ SETİ

3. Bölümde tanımlanan modelin kullanımı ile Aktif karlılığı (ROA), Ekonomik Büyüme (G), Faiz Oranı (INT), Finansal Kesim Dışındaki Firma Toplam Kredileri/GSYH Yüzdesi (DCRY), Reel Efektif Döviz Kuru (DREERT), Tüketici Fiyat Endeksi (TUFEE), Toplam Kamu Kesimi Borçlanma Gereği- (DKAMU) bağımsız değişkenleri ile açıklanmaya çalışılmıştır. Değişkenin kısaltılmasının başındaki “D” harfi yıllık değişimleri ifade etmektedir. Bu çalışmada Türkiye’de faaliyet gösteren, BİST-Banka endeksine tanımlı 13 bankadan 10 adedi inceleme kapsamına alınmıştır. Alfabetik olarak sıralanacak olursa; “Akbank, Denizbank, Finansbank, ICBC Turkey Bank, Şekerbank, T. Garanti Bankası, Türkiye Halk Bankası, Türkiye İş Bankası, Türkiye Vakıflar Bankası, Yapı Ve Kredi Bankası” için tek tek aktif karlılığı hesaplanmıştır. On bankaya ait ROA verilerinin yıllık aritmetik ortalaması alınarak sektörün aktif karlılığını gösterir analiz değişkeni oluşturulmuştur.

Modelde kullanılan değişkenlere ilişkin detaylara Tablo 2’de yer verilmiştir. Veri kaynağı TBB ve TCMB’dir. 2005-2016 yılları arasındaki veriler eksiksiz olarak temin edilmiştir.

Tablo 2: Analizde Kullanılan Değişkenler

Kullanılan Değişkenler	Düzenleme	Kaynak
Aktif Karlılığı (ROA)	Her banka için ayrı ayrı hesaplanan yılsonu (Net Kar/Aktif Toplamı*100) değerlerinin aritmetik ortalamasıdır	TBB
Ekonomik Büyüme (G)	“GSYH (Harcama yöntemi, 2009=100)” verisinin bir önceki yıla göre değişimi hesaplanmıştır.	TCMB EVDS
Faiz Oranı (INT)	Bankalarca Kredilere Uygulanan Ağırlıklı Ortalama Faiz Oranları	TCMB EVDS
Finansal Kesim Dışındaki Firma Toplam Kredileri/GSYH Yüzdesi (DCRY)	“Finansal Kesim Dışındaki Firmalar Kredi Toplamı/GSYH Yüzdesi” oranının bir önceki yıla göre değişim oranı hesaplanmıştır. (BIS kaynaklı veri)	TCMB EVDS
Reel Efektif Döviz Kuru (DREERT)	TÜFE Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru (2003=100) Aylık değerler aritmetik ortalam ile yıllıklandırıldıktan sonra bir önceki yıla göre değişim oranı hesaplanmıştır.	TCMB EVDS
Tüketici Fiyat Endeksi (TUFEE)	TÜFE (2003=100)	TCMB EVDS
Toplam Kamu Kesimi Borçlanma Gereği- (DKAMU)	Düzye değişkenin bir önceki yıla göre değişim oranı hesaplanmıştır.	TCMB EVDS

5. ANALİZ SONUÇLARI*

Modelde kullanılan değişkenlere ait tamsal istatistikler Tablo 3 ve korelasyon matrisi Tablo 4 içerisinde sunulmuştur.

Tablo 3: Değişkenlere Ait İstatistikler

Değişken†	N	Ortalama	Min.	Max
ROA	12	1.53	0.39	2.27
G	12	5.384	-4.704	11.114
INT	12	15.966	10.58	23.27
DCRY	12	11.965	-1.120	26.257
DREERT	12	-0.168	-11.786	9.497
TUFEE	12	197.417	122.65	292.54
DKAMU	12	721.606	-104.684	3,111.083

Tablo 4: Pearson Korelasyon Matrisi

	ROA	G	INT	DCRY	DREERT	TUFEE	DKAMU
ROA	1,000						
G	-0,294	1,000					
INT	0,056	-0,057	1,000				
DCRY	-0,384	0,517	0,539	1,000			
DREERT	-0,058	0,180	-0,087	0,367	1,000		
TUFEE	-0,336	-0,014	-0,488	-0,441	-0,404	1,000	
DKAMU	0,084	-0,276	0,516	0,207	-0,068	0,063	1,000

* Çözümler için Salford MARS 8.2 programı kullanılmıştır.

† Virgülden sonra 3 basamak bırakılacak şekilde yuvarlama yapılmıştır.

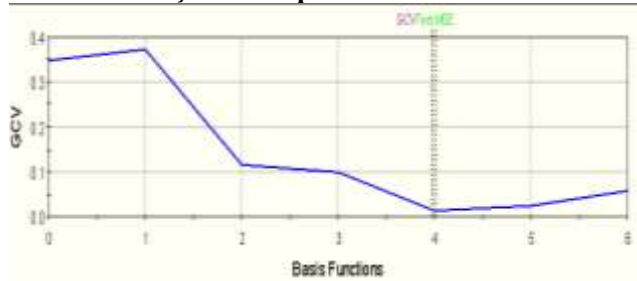
Korelasyon matrisi incelendiğinde değişkenler arasındaki korelasyonun 0.80 değerinin altında kaldığı gözlemlendiğinden çoklu doğrusal bağıntı probleminden şüphelenilmesine gerek görülmemiştir (Gujarati, 2004). Çalışmada makroekonomik etkiler aşağıdaki temel model ile incelenmiştir.

Model: $ROA=f(G, INT, DCRY, DREERT, TUFE, DKAMU)$

Buradan da görülebileceği üzere modeller, sabit hariç altı farklı makro değişkenden oluşturulmuştur. Model kurgusu temel fonksiyon sayısının belirlenmesinde değişken sayısının (x) dikkate alarak; temel fonksiyon sayısının (N) minimum 2x, maksimum 4x olmasını önermektedir. Bu nedenle en geniş modele ait temel fonksiyon sayısı 24 olarak belirlenmiştir. Diğer yandan değişkenlerin tümünün birbiri ile etkileşimine imkân vermek açısından maksimum etkileşim sayısı ise 6 olacak şekilde tahminler yapılmıştır. Programda hız faktörü 1 olarak seçilerek tahmin doğruluğu artırılmış değişken ilavesi halinde ise herhangi bir ceza katsayısı uygulanmaması tercih edilmiştir.

Maksimum 24 temel fonksiyon ile geliştirilen MARS modellerinin arasından seçilen GCV değeri en düşük model, 4. modeldir (Şekil 1).

Şekil 1: Optimum Model

Aşağıda yer alan Tablo 5'ten de görüldüğü üzere, optimum model 3 bağımsız değişken ile oluşturulan 4 temel fonksiyondan geliştirilmiş ve açıklayıcılığı ise $R^2 = 0.99105$ olarak belirlenmiştir.

Tablo 5: Optimum Model Özellikleri

Temel Fonksiyon	Katsayı	Değişken	İşaret	Düğüm
Sabit	3,01710			
BF1 = max(0, TUFE - 145.77)	-0,01234	TUFE	+	145,7700 0
BF2 = max(0, 145.77 - TUFE)	0,12606	TUFE	-	145,7700 0
BF4 = max(0, 2266.86 - DKAMU)	-0,00028	DKAMU	-	2.266,86 035
BF5 = max(0, DCRY - 16.9643)	-0,52233	DCRY	+	16,96428
Gözlem Sayısı: 12 MSE: 0,00262 Mars GCV: 0,01509 \bar{R}^2 : 0.99105 GCV R^2 : 0.95670				

Buradan hareketle, optimum model;

$Y = 3.0171 - 0.0123383 * BF1 + 0.126057 * BF2 - 0.000276878 * BF4 - 0.522333 * BF5$; şeklinde gösterilebilir.

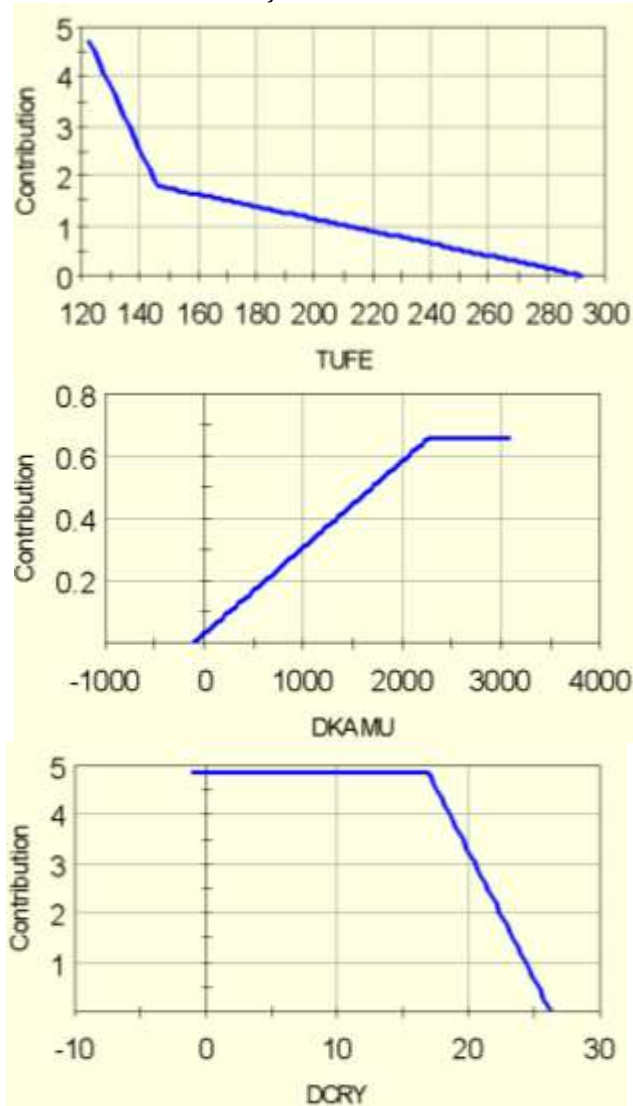
Tablo 5'in ilk sütununda yer alan temel fonksiyonlar incelendiğinde TUFE, DKAMU ve DCRY değişkenlerinin ROA üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Eşik değerler de dikkate alındığında; TUFE eşik değeri aştığında, DKAMU eşik değerin altına indiğinde, DCRY ise eşik değeri aştığında ROA'yı negatif yönde etkilemekte olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 6: Model Değişkenlerinin Önemliliği Tablosu

Değişken	Önemlilik Yüzdesi	Modelden Çıkarma Maliyeti
TUFE	100,00	0,50317
DCRY	67,08	0,23472
DKAMU	55,90	0,16761

Bankaların aktif karlılığının incelendiği bu çalışmada bulunan optimum modelden elde edilen değişkenlerin nispi önemleri Tablo 7'de en yüksekten en düşüğe doğru sıralanmıştır. Tüketici Fiyat Endeksi (TUFE), Toplam Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (DKAMU) ve Finansal Kesim Dışındaki Firma Toplam Kredileri/GSYİH Yüzdesi (DCRY) değişkenlerinin önemli olduğu gözlemlenmekte olup bunları model dışı bırakma maliyeti en yüksektir. Diğer değişkenlerin nispi önemi ise 0 olarak bulunmuştur.

Şekil 2: Optimum Model Değişkenlerinin Etkileşimli Grafikleri

Şekil 2’de ise modelde önem arz eden değişkenlerin bankaların aktif karlılığı ile olan etkileşimli grafiklerine yer verilmektedir. Şeklin birinci panelinde TÜFE’nin 145.77’ye kadar artışının banka karlılığına olumlu yansıdığı 290 değerinin aşılmasından sonra ise aktif karlılığını artırmadığı gözlemlenmektedir. Bu durumun kronik yüksek enflasyon koşullarında tahmin etkinliğinin azalmasından kaynaklanmasından, ilaveten paradan emtiyaya kaçışın başlamasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Şeklin ikinci panelinde kamu kesimi borçlanma gereksinimindeki artış yüzdesinin yükselmesi banka aktif karlılığını pozitif yönde etkilemektedir. Bu durum bankaların ellerindeki atıl fonların kamuya plasmanından sağlanan faiz gelirinden kaynaklanmaktadır. Ancak kamu kesimi

borçlanma gereğinde yaşanan aşırı yüksek artışlar piyasa faizlerini artırdığından bankalar kaynak maliyetleri kanalıyla olumsuz etkilenmekte ve ROA üzerindeki artış etkisi baskılanmaktadır.

Şeklin üçüncü panelinde ise Türkiye’deki finansal kesim dışı firmaların toplam kredilerinin GSYH’ye oranının artışı ile ROA arasındaki ilişki görülmektedir. Söz konusu oranın artışının %16,96 üzerine çıkması banka aktif karlılığını olumsuz etkilemektedir. Bu durum birkaç nedenden ileri gelmiş olabilir. Birincisi, Toplam Kredi/GSYH artışı kredi faizlerinin düşüşünden ileri geliyor ise bankaların bilanço büyüklüğü artarken marjinal kredi karlılığı azalacaktır. Bu durum ROA’ya olan katkıyı azaltabilecektir. İkincil olarak, DCRY’nin artışının firmaların GSYH’ye kıyasla daha hızlı borçlanmalarından kaynaklanması halinde ise kredinin geri dönmeme riskinin yükselmesi ve NPL oranının artışı yaşanabilecektir. Bu durum Banka karını azaltacağından ROA’ya olan katkının azalması beklenebilir.

6. SONUÇ

Bankacılık sektörünün istikrarı, reel sektör üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkileri kanalıyla ekonominin bir bütün olarak istikrarlılığını etkilemektedir. Bankacılık sektörünün istikrarlılığı ise bir anlamda kârlılığın bağlıdır. Karlılık ise içsel faktörler kadar sistemik risk faktörleri olarak adlandırılan makroekonomik koşullardan da etkilenmektedir. Bu anlamda bankacılık sektörünün karlılığını potansiyel olarak belirleyebilecek faktörlerin tespiti ve bunlara ilişkin proaktif ve reaktif önlemlerin alınması bankaların temel öncelikleri arasındadır.

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de konvansiyonel bankacılık sistemi içerisinde yer alan bankaların aktif karlılığının betimleyen makroekonomik faktörlerin tespitidir.

Bankaların aktif karlılığını etkileyen makro değişkenleri tespit etmek amacıyla MARS yöntemi ile 6 açıklayıcı değişkenden meydana gelen 12 yıllık verileri içeren bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu yöntemin en önemli üstünlüğü geleneksel regresyon modellerindeki gibi açıklayıcı değişkenin müstakil etkilerini dikkate almak yerine bu değişkenlerin olası karşılıklı etkileşimlerini de hesaplayarak modele dâhil etmesidir.

Çalışmada elde edilen bulgular incelendiğinde Tüketici Fiyat Endeksi, Toplam Kamu Kesimi Borçlanma Gereği ve Finansal Kesim Dışındaki Firma

Toplam Kredileri/GSYİH Yüzdesinin banka aktif karlılığı üzerinde etkileri gözlemlenmektedir. Temel fonksiyonlardaki eşik değerler göz önüne alındığında; TÜFE eşik değeri aştığında, DKAMU eşik değerinin altına indiğinde, DCRY ise eşik değeri aştığında ROA'yı negatif yönde etkilemektedir. Bu üç durum ayrı ayrı değerlendirildiğimizde;

- Enflasyon oranının baz yıla kıyasla (2003=100) artışının %45'ten fazla olması halinde ise ROA'ya olan katkıların azalttığı gözlemlenmiştir. Belirtilen durum dikkate alındığında, eşik değeri aşan enflasyon oranının hem tahmin hatalarına yol açması hem de banka maliyetlerini yükseltmesi nedeniyle karlılığa olumsuz etkileri olacağı düşünülmektedir. Caporale, vd. (2017), Sufian&Habibullah (2009), Ongore&Kusa (2013) çalışmaları ile uyum göstermektedir.

- Kamu kesimi borçlanma gereksiniminde yaşanan artışlar banka aktif karlılığını başta artırmaktadır. Bu durum kamu borçlanmasının iç piyasa tarafından karşılandığına, banka aktiflerindeki hazine bonusu ve devlet tahvillerinin karlılığı artırdığına işaret etmektedir. Ancak bir noktadan sonra kamunun piyasadan sağlayacağı ilave kaynaklar maliyet kanalıyla ROA üzerindeki artış etkisi baskılamaktadır.

- Finansal kesim dışı firmaların kullandığı toplam kredilerin GSYH'ye oranının artış hızının %16,96 üzerine çıkması halinde ise ROA'ya olan pozitif katkıların azaldığı gözlemlenmektedir. Kredi artış hızının bankaların kredi iştahının artışı ile doğru orantılı olduğu varsayılmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak geri dönmeyen kredilerin artışı marjinal kredi karlılığının azaltmakta ve ROA'yı negatif yönde etkilemektedir.

Yukarıdaki olgular birlikte değerlendirildiğinde makroekonomik değişkenlerin banka faaliyet rakamlarına etki ettikleri görülmüştür. Söz konusu durum ekonomideki kırılma noktalarının bankacılık sistemi performans göstergelerine doğrudan yansıtıldığına dair önemli bir kanıttır. MARS modelinin uygulama kolaylığı ve başarısı uzun vadede bu alanda geliştirilecek yeni çalışmalara ışık tutacaktır, Türk bankacılık sistemini ilgilendiren benzer konuları inceleyen araştırmacılara banka performans ölçütlerinin çeşitlendirilmesi, banka veri tabanının genişletilmesi ile makro değişken sayısının artırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Abreu, M. ve Mendes, V. (2002). Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Evidence For Some E.U. Countries, *University of Porto Working Paper Series*, No. 122.

Alexiou C. ve Voyazas, S. (2009). Determinants Of Bank Profitability: Evidence From The Greek Banking Sector, *Economic Annals*, Volume LIV No. 182 UDC: 3.33 ISSN: 0013-3264 DOI:10.2298/EKA0982093A

Ali K., Akhtar M.F. ve Ahmed H.Z. (2011). Bank-Specific and Macroeconomic Indicators of Profitability- Empirical Evidence from the Commercial Banks of Pakistan, *International Journal of Business and Social Science* Vol. 2 No. 6; April.

Anbar, A. ve Alper, D. (2011). Bank Specific and Macroeconomic Determinants of Commercial Bank Profitability: Empirical Evidence from Turkey, *Business and Economics Research Journal*, Vol. 2(2):139-152. <https://ssrn.com/abstract=1831345>.

Atasoy H. (2007). Türk Bankacılık Sektöründe Gelir-Gider Analizi ve Karlılık Performansının Belirleyicileri Uzmanlık Tezi, TCMB.

Caporale G. M., Lodh, S. ve Nandy M. (2017). The Performance of Banks in the MENA Region During the Global Financial Crisis, *Research in International Business and Finance* 42 583-590 <http://dx.doi.org/10.1016/j.ribaf.2017.07.003>

Chidozie U.E. ve Ayadi, F.S. (2017). Macroeconomy and Banks' Profitability in Nigeria, *AFRREV* Vol 11 (2): 121-137. ISSN 1994-9057 (Print) ISSN 2070-0083 (Online) DOI: <http://dx.doi.org/10.4314/afrev.v11i2.10>

Demirgüç-Kunt, A. ve Huizinga. (1998). "Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Some International Evidence", *World Bank. Policy Research Working Paper Series*, No. 1900.

Dietrich A. ve Wanzenried G. (2011). "Determinants of Bank Profitability Before and During the Crisis: Evidence from Switzerland", *Int. Fin. Markets, Inst. and Money* 21: 307-327.

Friedman, J. H. (1991). Multivariate Adaptive Regression Splines, *Annals Of Statistics*, 19(1), 1-67.

Gujarati, D.N. (2004) Basic Econometrics, 4th Ed., The McGraw-Hill Companies, New York City.

Iacobelli, A. (2017). Determinants of Profitability: Empirical Evidence from the Largest Global Banks, *Psychology*. 17. https://scholarsarchive.library.albany.edu/honorscollege_psych/17

Issah, M., ve Antwi, S. (2017). *Role of Macroeconomic Variables on Firms' Performance: Evidence from the UK*. *Cogent Economics & Finance*, 5(1), <https://doi.org/10.1080/23322039.2017.1405581>

Işık Ö., Noyan Yalman İ. ve Koşarlıoğlu M. (2017). Türkiye'de Mevduat Bankalarının Karlılığını Etkileyen Faktörler, *İşletme Araştırmaları Dergisi* 9/1: 362-380 DOI: 10.20491/isarder.2017.249

Jiang, G., Law, E. ve Sze, A. (2003). The Profitability of the Banking Sector in Hong Kong, *Hong Kong Monetary Authority Quarterly Bulletin*, September.

Köster A. ve Zimmermann J. (2017). Bank Capitalization and Bank Performance: a Comparative Analysis using Accounting and Market-based Measures, *Banks and Bank Systems*, 12(3), 4-26. doi:10.21511/bbs.12(3).2017.01

Ongore, V. O. ve Kusa G. B. (2013). Determinants of Financial Performance of Commercial Banks in Kenya. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 3(1):237-252.

Owoputi, J. A., Kayode O. F. ve Adeyefa F. A. (2014). Bank Specific, Industry Specific and Macroeconomic Determinants of Bank Profitability in Nigeria. *European Scientific Journal*, 10(25):408-423
Özfaçlı, Y. (2008). *Çok Değişkenli Uyarlanabilir Regresyon Kesitleri: MARS*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi FBE.

Qaisar A., Selamah M., Hakimah Y., Muhammad U. ve Gill T. (2018). Impact of Macroeconomic Variables on Islamic Banks Profitability, *Journal of Accounting and Applied Business Research*, Vol. 1, No. 2

Rumler, F. ve Waschiczek, W. (2010). The Impact of Economic Factors on Bank Profits, *Monetary Policy & the Economy* Q4/10. 44- 67.

Sahyouni, A. ve Wang M. (2018). The Determinants of Bank Profitability: Does Liquidity Creation Matter?, *Journal of Economics and Financial Analysis* Vol. 2 (2): 61-85. <https://ssrn.com/abstract=3125714>.

Sufian, F. ve Habibullah M. S. (2009). Determinants of Bank Profitability in A Developing Economy: Empirical Evidence From Bangladesh, *Journal of Business Economics and Management*, 10(3): 207-217.

Topak, M ve Talu, N. (2017). Bank Specific and Macroeconomic Determinants of Bank Profitability: Evidence from Turkey. *International Journal of Economics and Financial Issues*, V.7(2): 574-584. <http://dergipark.gov.tr/ijefi/issue/32035/354531>.

Trujillo-Ponce, A. (2013). What Determines The Profitability of Banks? Evidence from Spain, *Accounting and Finance*, 53 (2), 561-586.

MUHASEBE VE FİNANS İNCELEMELERİ DERGİSİ

Dergi Anasayfası: www.dergipark.gov.tr/mufider

İSLAMİ HİSSE SENEDİ ENDEKSLERİ ARASINDA GETİRİ VE VOLATİLİTE YAYILIMI: GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN PİYASALARDA ÇOK DEĞİŞKENLİ VAR-EGARCH UYGULAMASI*

RETURN AND VOLATILITY SPILLOVER BETWEEN ISLAMIC STOCK INDICES: AN APPLICATION OF MULTIVARIATE VAR-EGARCH ON DEVELOPED AND EMERGING MARKETS

İsmail ÇELİK^a, Arife ÖZDEMİR^{b†}, Semra DEMİR GÜLBAHAR^c

^a Doç. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İİBF, Bankacılık ve Finans Bölümü, ORCID: 0000-0002-6330-754X

^b Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İİBF, Bankacılık ve Finans Bölümü, ORCID: 0000-0002-9902-9174

^c Öğr. Gör., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Tefenni MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, ORCID: 0000-0003-4597-7061

MAKALE BİLGİLERİ

Makale Tarihçesi:
Gönderilme Tarihi 24.04.2018
Düzenleme 10.05.2018
Kabul Tarihi 02.07.2018

Anahtar Kelimeler: İslami Hisse
Senedi Endeksi, Getiri ve
Volatilite Yayılımı
Jel Kodları: E44, G15

ÖZET

Bu çalışmanın amacı ABD ile Endonezya, Malezya ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerdeki İslami hisse senedi endeksleri arasında olası getiri ve volatilite yayılımlarını ortaya koymaktır. Çalışmanın ampirik uygulamasında çok değişkenli VAR(4)-EGARCH(1,1) modeli kullanılmıştır. Çalışmada MSCI (Morgan Stanley Capital International) tarafından hazırlanan İslami endekslere ait 14.06.2012 ve 14.06.2017 aralığındaki günlük verilerden yararlanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, geleneksel hisse senedi endeksleri üzerine yapılan çalışmalara benzer şekilde İslami endeksler açısından da gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında asimetric ve çok yönlü bir getiri ve volatilite yayılımı olduğu tespit edilmiştir. Türkiye İslami endeksine doğru gelişmekte olan piyasalardan herhangi bir getiri yayılımına rastlanmadığı ve gelişmekte olan piyasalar arasında en az volatilite kalıcılığına sahip ülkenin Türkiye olduğu ayrıca ortaya konulmuştur.

ABSTRACT

The aim of this paper is to demonstrate expected returns and volatility spillovers between the US and Islamic stock indices in emerging markets such as Indonesia, Malaysia and Turkey. The multivariate VAR (4) -EGARCH (1,1) model was used in the

ARTICLE INFO

Article history:
Received 24.04.2018

* Bu çalışma 21. Finans sempozyumunda sunulan aynı isimli bildirilen genişleterek hazırlanmıştır.

† Sorumlu Yazar: aozdemir@mehmetakif.edu.tr

Revised 10.05.2018
Accepted 02.07.2018

Keywords: Islamic Stock Index,
Return and Volatility Spillover
Jel Codes: E44, G15

empirical application of the paper. The daily data of the Islamic indices prepared by MSCI (Morgan Stanley Capital International) from 14.06.2012 to 14.06.2017 were utilized in the study. Result of the study revealed that similar to the results of studies on conventional stock indices, asymmetric and multi-directional returns and volatility spillovers have been detected between developed and emerging countries based on Islamic indices. It was also found that there is no return spread from the emerging markets towards the Turkish Islamic index. In addition to Turkey is the country with the least volatility persistence among the emerging markets.

1. GİRİŞ

Günümüz finansal piyasalarında riskin artması ile birlikte piyasaların bu koşullar altında finansal varlıkları doğru fiyatlandırabilmesi, gerekli sınırlandırma ve düzenlemeleri tespit edebilmesi için uygun ve doğru tanımlanmış bir risk ölçütünün varlığının önemi kaçınılmaz olmaktadır (Acar, 2012:1). Bu noktada volatilité[‡] finansal piyasalarda riskten kaçınmak için kullanılan bir ölçüt haline gelmiştir.

Piyasalardaki volatilité davranışını, kaynağını anlamak; menkul kıymetleri fiyatlandırmak, küresel riskten korunma stratejilerini, varlık tahsis kararlarını uygulamak ve uluslararası sermaye akışlarını sınırlandırmak için düzenleyici önerileri değerlendirme açısından kritik öneme sahiptir (Ng, 2000:207). Bu amaçlara ulaşmak için yeni ve yenilikçi bir piyasa olan İslami finans sistemi gelişmiş ve gelişmekte olan çeşitli piyasalarda yerini almalıdır.

İslami sermaye piyasaları, otuz yıldan az bir süredir uygulama bulmasına ve geleneksel sermaye piyasalarına nazaran oldukça küçük bir paya sahip olmasına karşın, İslami finans sistemi içerisinde hızla yükselen bir segmente sahiptir (Çürük, 2013:99). Sistem, özellikle yükselen petrol fiyatlarıyla zenginleşen İslam ülkelerindeki yatırımcıların talepleri doğrultusunda, İslami kurallara uygun yatırım çeşitlendirmesine olanak vermektedir. Genişleyen ürün yelpazesıyla, yeni yatırım araçları olarak Müslüman olmayan yatırımcıların da ilgisini çekmektedir (Altaş, 2008:18). İslami finans; çeşitli dini, ekonomik sebeplerden dolayı doğmuş ve faiz, ticari işlemlerde yüksek oranda belirsizlik içeren faaliyetler, kumar, haram kılınmış ürün ve hizmetlerin üretim-satışı ile gayri ahlaki davranışların

yasaklanması üzerine bina edilmiş bir sistemdir. Faizin yasak olduğu İslam dünyasında, menkul kıymetleştirme faizsiz İslami yatırım araçları piyasasının temelini oluşturmaktadır (Tok, 2009:2).

Malezya, Kuveyt, Sudan ve İran gibi ülkelerdeki bankalar, likidite yönetimi, yüksek getiri elde etme ve riski yönetebilme amacıyla İslami sermaye piyasası araçlarını kullanmaktadırlar (Tok, 2009:4). İslami hisse senetleri, şeriat prensiplerine uygun alanlarda faaliyet gösteren şirketlere ait hisse senetlerini ifade etmektedir. İslami sermaye piyasasındaki mali yapısı, şeriat kurullarınca yaygın menkul kıymetler; hisse senetleri, varlığa dayalı menkul kıymetler ve fonlardır. İslami hisse senetlerinde, piyasada yer alacak şirketin faaliyetlerinin İslami kurallara aykırı olmaması gerekmektedir. Ayrıca bu şirketlerin finansal yapısı şeriat kurullarınca belirlenmiş oranlara da uygun olmak zorundadır (Altaş, 2008:29). İslami finans uygulamalarında ücret/fiyat kesin ve net olmalı ve taraflarca bilinmelidir. Satışa konu olan ürün/hizmet mevcut olmalıdır. Malın sahipliği mümkün ve satıcının elinde olmalıdır. İslami hukuk açısından alış-veriş izin verilen bir ürün olmalı, değeri olmalı ve kullanılabilir olmalıdır. Teslimat ise fiziksel olarak yapılmalı ve mülkiyeti hükmen karşı tarafa geçmelidir (Çürük, 2013:35).

Son zamanlarda İslami finans sisteminin riskten kaçınmak için alternatif yatırım araçları sunması ve finans piyasalarında ciddi bir paya sahip olmasından dolayı ülkeler arasında rekabete neden olmuştur. Şeriat kurallarına göre yönetilen/yönetilmeyen çoğu ülkeler artık finansal piyasalarında İslami finans sistemine de yer vermektedir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında İslami hisse senedi endeksleri ile geleneksel hisse senedi endeksleri arasındaki ilişkileri ortaya koyan ampirik

[‡] Volatilité kavramı Borsa Terimleri Sözlüğü'nde "Bir menkul kıymetin fiyatının veya piyasanın genelinin kısa bir zaman aralığı içerisinde gösterdiği dalgalanma düzeyinin ölçütü" olarak tanımlanmıştır.

literatüre yer verilecek, sonrasında ise araştırmaya ilişkin metodoloji ve araştırma sonuçları sunulmaya çalışılacaktır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Rahim vd. (2009), getiri ve volatilité seviyesinde Kuala Lumpur Syariah ile Jakarta İslam Endeksleri arasındaki etkileşimi 04.07.2000-29.12.2006 dönemini kapsayan verileri kullanarak VAR GJR-GARCH modeli ile incelemiştir. Sonuçlar, Kuala Lumpur Syariah ve Jakarta İslam Endeksleri'nden tek yönlü getiri ve oynaklık yayılımı olduğunu göstermektedir. İki piyasada da oynaklıkta asimetrik etkilere dair bir kanıt bulunmamaktadır. Araştırılan iki İslami borsa arasında düşük korelasyon olduğu görülmüştür.

Akhtar vd. (2011), İslami finansal piyasaların özelliklerinin, İslami ve geleneksel hisse senedi, tahvil ve bonolar arasındaki oynaklık bağlantılarını azalttığını iddia etmişler ve bu iddiayı kanıtlamak için 9 İslami ve 37 İslami olmayan ülkenin örnekleri 31.05.2007-08.06.2010 verileri kullanılarak Pearson Korelasyon testi ve GMM ile sınırlandırılmış Stokastik volatilité modeli aracılığıyla analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda en azından bir İslami varlığı içeren değişkenlik bağlantılarının, iki geleneksel varlık arasındaki uçurum bağlantısından, ülke ve varlık özelliklerine göre kontrol edildikten sonra, 12.72 puanlık bir değere kadar daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Dahası, bu etkinin İslami olmayan ülkelere göre daha güçlü olduğu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, İslami varlıklar, finansal krizler sırasında, çoğu varlık sınıfının ve çoğu ülkenin oynaklığının birlikte yükseliş eğilimi gösterdiğinde, portföyün uluslararası mali bulaşıcılık riskine olan duyarlılığını azaltabileceğinden, çeşitlilik kazandıran önemli faydalar sağlayabileceği görülmüştür.

Arshad ve Rizvi (2013), İslam endekslerinin piyasada meydana gelen ani değişikliklerden veya kısa vadeli etkilerden etkilenip etkilenmediğini geleneksel benzer piyasalarla karşılaştırmak için 01.01.1997-30.12.2011 arası verileri Wavelet analiziyle incelemiştir. Araştırma sonucunda Asya Pasifik ve Gelişmekte olan Ülkelerdeki İslami endekslerin, küresel finans hizmetlerine yönelik spekülative şoklardan kısmen etkilendiği ve bu durumun da İslami ürünleri iyi bir alternatif haline getirdiğini tespit etmişlerdir. İslami endekslerin katı tarama kriterlerinden dolayı daha kararlı oldukları araştırma sonucunda ayrıca ortaya konulmuştur.

Ajmi vd. (2014), İslam ve küresel geleneksel borsalar arasındaki ilişkiyi ve İslami borsa ile birkaç küresel ekonomik ve finansal şok arasındaki bağları incelemek için heteroscedasticity-robust doğrusal Granger nedensellik ve doğrusal olmayan Granger nedensellik testlerini kullanarak 04.01.1999-08.10.2010 verilerini kullanarak incelemiştir. Analiz sonucunda İslami ve geleneksel borsalar arasında önemli doğrusal ve doğrusal olmayan nedensellik ilişkilerin olduğu ortaya çıkmıştır; ayrıca bu nedensel etkinin İslami borsadan diğer pazarlara doğru daha kuvvetli olduğu tespit edilmiştir.

Bakar ve Masih (2014), uluslararası İslami borsa endeksi ile Birleşik Devletler, Birleşik Krallık, Avrupa, Japonya, Çin ve Malezya gibi altı büyük uluslararası borsa arasındaki Granger nedenselliği Ocak 1996-Şubat 2013 verileri kullanılarak incelemiştir. Bulgular, Asya piyasaları ile karşılaştırıldığında İslam endeksi ve batı piyasaları arasında güçlü bir bağlantı olduğunu göstermektedir. Ayrıca sonuçlar, İslam endeksi ile diğer uluslararası endeksler arasındaki iki yönlü nedenselliğin varlığını ortaya koymaktadır.

Hammoudeh vd. (2014), 04.01.1999-22.07.2013 arası verileri kullanarak Copula yaklaşımı ile Dow Jones Islamic Market (DJIM) endeksi tarafından temsil edilen İslami borsalar ile üç konvansiyonel küresel hisse senedi piyasası (Avrupa ve Asya ve ABD için S&P endeksleri) ve dört küresel ekonomik ve finansal risk faktörü arasındaki (WTI petrol fiyatları, VIX volatilité Endeksi, EMU 10 yıllık devlet tahvil kriterleri ve ABD'nin 10 yıllık Hazine bonusu faiz oranı) bağımlılığı araştırmışlardır. Araştırma sonucunda küresel İslami hisse senedi endeksinin, üç büyük global geleneksel hisse senedi endeksine ve dünya finansal sisteminde ortak olan ve finansal krizlerde bulaşıcılık risklerine ilişkin küresel faktörlere önemli bağımlılık sergilediğini bulmuşlardır.

Majdoub ve Mansour (2014), ABD piyasası, Türkiye, Endonezya, Pakistan, Katar ve Malezya olmak üzere beş İslami piyasadaki koşullu korelasyonları incelemiştir ve BEKK, CCC, DCC GARCH modelleri ile Ocak 2008-Ocak 2013 dönemi verilerini analiz etmişlerdir. Üç modelin tahmin sonuçları, ABD ve İslami gelişmekte olan hisse senedi piyasalarının zaman içinde zayıf bir şekilde korelasyonlu olduğunu göstermektedir.

Tanjung (2014), 02.03.2009-30.10.2013 arası verileri kullanarak Jakarta İslam Endeksinin volatilité yapısını basit istatistiksel analizle incelemiş normal dağılmadığını ve getiri volatilitésinin teoride tahmin edilenden çok daha yüksek olduğunu gözlemlemiştir.

Alaoui vd. (2015), İslam Dubai Finansal Piyasası (DFM-BAE) endeks getirileri ile Körfez bölgesi endeksi, ASEAN endeksi, gelişmekte olan ülkeler endeksi, Global Sukuk gibi bölgesel İslam endeksleri getirilerini farklı zaman dilimlerinde veya coğrafi bölgelerdeki eş hareket dinamiklerini Wavelet analizi ile incelemiştir. Analiz sonucunda daha yakın pazarların belirli bir zaman gecikmesiyle yüksek korelasyon ve daha yüksek karşılıklı bağımlılık gösteren bir bulaşma etkisi öne sürme eğiliminde olduğu gözlenmiştir. Çalışma özellikle LIBOR'un İslami hisse senedi endekslerinin getirileri üzerindeki önemli öncü etkisinin olduğunu ve özellikle büyük bilgi şokları sırasında, uluslararası yatırımcılar için portföy çeşitlendirmesi için önemli bir gösterge olduğunu ayrıca göstermektedir.

Nazlıoğlu vd. (2015), Dow Jones İslami hisse senedi ile Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ve Asya için üç konvansiyonel borsa arasında 2008 öncesi ve sonrası kriz dönemlerinde oynaklık/risk bulaşmasının var olup olmadığını 04.01.1999-20.09.2013 arası verileri kullanarak Varyans nedensellik testi ile incelemiştir. Bu piyasaların oynaklık yapısının, ilk dönemde kısa vadeli oynaklık ve ikinci periyotta yüksek uzun dönem volatilité hakimiyeti altında olduğu ortaya çıkmıştır. İslami hisse senedi piyasasının her iki dönemde petrol fiyatının ve ABD ekonomi politikası belirsizlik endeksinin değil, risk faktörlerinin yarattığı şoklara tepki gösterdiği ortaya çıkmıştır.

Saadaoui ve Boujelbene (2015), Dow Jones geleneksel hisse senedi endeksi ile Dow Jones'un gelişmekte olan İslami hisse senedi endeksi arasındaki oynaklığın yayılımını incelemek için 01.02.2005-31.12.2012 arası verileri BEKK-GARCH ve DCC-GARCH modeli ile analiz etmişlerdir. Sonuçlar özellikle kriz döneminde yayılımın olduğunu, krizin bütün piyasaları etkilediğini göstermiştir.

Kılıç ve Buğan (2016), Uluslararası İslam endeksleri ile konvansiyonel bölgesel endeksler arasındaki finansal bulaşıcılık etkisini DCC-MV-EGARCH modeli aracılığıyla her iki piyasa için DWAP endeksi için 16.10.2006-01.03.2016 dönemi, diğeri için 02.01.2004-01.03.2016 dönemi verilerini kullanarak incelemiştir. İslam ve geleneksel endeks getirileri arasında yüksek bir korelasyon olduğu gözlenmiş, İslami piyasaların finansal şoklara karşı geleneksel pazarlardan farklı tepki vermediği ve finansal kriz sırasında yatırımcılar için "güvenli limanlar" olmadığı ortaya çıkmıştır.

Listyaningsih ve Krishnamurti (2016), Jakarta İslam Endeksi ile Endonezya hisse senedi piyasası

endeksleri arasındaki volatilitéyi 2005-2012 arası dönem için ARCH ve GARCH modelleri ile incelemiştir. ARCH etkilerini içeren GARCH (1,0) modelinde getiri volatilitesi gözlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre Jakarta İslami endeksinin karakteristik, yüksek piyasa değeri ve yüksek likiditeye bağlı olarak en düşük volatilitéye sahip olduğu teoriyle tutarlıdır.

Rejeb (2016), geleneksel sermaye piyasaları ile yeni bir yatırım alternatifi olarak görülen İslami piyasalar arasındaki volatilité yayılımını sakin dönemlerde, finansal kırılganlık ve kriz zamanlarında bağımlılıkları analiz etmek için Quantile Regresyon tabanlı GARCH modeli ile 01.01.2001-18.01.2016 dönemi için incelenmiştir. İlk olarak, İslami borsaların küresel mali krizden tamamen kurtulmadığı tespit edilmiştir. İkinci olarak, geleneksel borsalardan İslami borsalara güçlü bağımlılık gözlenmiştir.

Hkiri vd. (2017), dokuz büyük İslami ve konvansiyonel bölgesel borsa endeksleri arasındaki dalgalanmayı Nisan 1999-Haziran 2014 dönemi arası verilerle Diebold and Yilmaz (2011)'in çalışması ve EGARCH modeli ile incelenmiştir. Analiz sonucunda İslami finansal endekslerin, finansal krizler sırasında yatırımcılar için güvenli bir yatırım aracı olduğu ortaya çıkmıştır.

Abu-Alkheil vd. (2017), Stokastik güç analizini kullanarak İslami hisse senetleri endekslerinin 2002'den 2014'e kadar geçen sürede konvansiyonel endekslerden daha iyi performans gösterip göstermediğini incelemişler ayrıca VARMAX prosedürünü ve Johansen eşbütünleşme yaklaşımını kullanarak endekslerin uzun vadeli ortaklığını (eş bütünleşme), İslam endekslerinin etkinliğini, çeşitlendirme avantajlarının varlığını ve portföy optimizasyon fırsatlarını analiz etmişlerdir. Sonuçlar, 31 çift İslamcı ve ilgili konvansiyonel karşılaştırma endeksleri arasında uzun vadede birlikte hareket etme eğiliminin bulunmadığını göstermiştir. SD analizinden elde edilen sonuçlar, geleneksel endekslerin kriz öncesi ve mali kriz dönemlerinde stokastik olarak birinci sırada yer aldığını ortaya koymuştur.

Jebran vd. (2017), 03.09.2008-30.09.2015 dönemi için İslami ve geleneksel endeksler arasındaki etkileşimini incelemiştir. Uzun dönemli ilişkileri incelemek için Johansen ve Juselius eş bütünleşme testleri kısa dönemli ilişkileri incelemek için VECM modeli, volatilité yayılım dinamiklerini incelemek için GARCH ve EGARCH modeli kullanılmıştır. Analiz sonuçları, İslami ve geleneksel endeks arasında önemli uzun ve kısa vadeli ilişki olduğunu göstermektedir.

Ayrıca İslami ve geleneksel endeksler arasında asimetrik iki yönlü volatilité yayılımları olduğu da gözlenmiştir.

Shahzad vd. (2017), küresel İslami hisse senedi piyasaları, geleneksel ulusal hisse senedi piyasaları, VIX endeksi, ABD belirsizlik endeksi, ABD 10 yıllık Hazine tahvil getirisi ve petrol fiyat dalgalanmalarındaki değışiklikler gibi bir dizi etkili makroekonomik ve finansal değışken arasındaki getiri ve volatilité yayılımı Diebold ve Yilmaz (2012)'ın geliştirdikleri VAR temelli yayılım endeksi yaklaşımı ile 15.07.1996-30.06.2016 dönemi için incelenmiştir. Analiz sonucunda Küresel İslami borsa, konvansiyonel borsalar ve dikkate alınan ana risk faktörleri arasında karşılıklı etkileşimler ve dalgalanmalar bulunmuştur.

3. ARAşTIRMANIN DİZAYNI

3. 1. Araştırmanın Veri Seti

Bu çalışmada gelişmiş ve gelişmekte olan İslami finans piyasalarında getiri ve volatilité yayılımını ölçmek amaçlanmıştır. Çalışmada, gelişmiş bir ülke olan ABD ile gelişmekte olan ülkelerden Endonezya, Malezya ve Türkiye'ye ait İslami endekslerin Morgan Stanley Capital International (MSCI) veri tabanından elde edilmiş olan 14.06.2012-14.06.2017 aralığındaki günlük dolar bazlı fiyat serileri kullanılmıştır.

3. 2. Araştırmanın Metodolojisi

ARCH, GARCH ve EGARCH gibi volatilité modellerinin gelişimini anlatmak VAR-EGARCH modelinin anlaşılması açısından oldukça faydalı olacaktır.

Engle (1982) tarafından ekonometri literatürüne kazandırılan otoregresif koşullu değışen varyans (ARCH) modeli bir serinin koşullu ortalama ve varyansının eş zamanlı olarak ayrı ayrı modellenmesinin mümkün olduğunu göstermiştir (Yavuz, 2015:437). ARCH modeli, normal bir AR sürecindeki hata terimlerin de olduğu gibi, hata teriminin varyansının önceki hata terim varyanslarına bağılı olduğunu varsaymaktadır (Andersson ve Haglund, 2014:8). Modelde hata varyansı hata karelerinin q gecikmesine bağılıdır ki bu da ARCH(q) modeli olarak bilinir ve aşağıdaki şekilde gösterilebilir (Brooks, 2008:387):

$$\sigma_t^2 = \alpha_0 + \alpha_1 u_{t-1}^2 + \alpha_2 u_{t-2}^2 + \dots + \alpha_q u_{t-q}^2 \quad (1)$$

ARCH modelinin uzantısı olan Genelleştirilmiş ARCH (GARCH) model ARCH modelinin uygulamada ortaya çıkan zorluklarını gidermek amacıyla Bollerslev (1986) tarafından geliştirilmiştir. GARCH modeli aşağıdaki gibi gösterilebilir:

$$\sigma_t^2 = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_i u_{t-i}^2 + \sum_{j=1}^q \beta_j \sigma_{t-j}^2 \quad (2)$$

GARCH modelinin ARCH modelinden farkı koşullu varyans denkleminde koşullu varyansın gecikmelerine de yer verilmesidir. Böylece koşullu değışen varyans modeli, otoregresif ve hareketli ortalamalar özelliklerini birlikte taşımaktadır (Yavuz, 2015:449).

GARCH modellerinin en önemli eksikliklerinden biri pozitif ve negatif şoklara karşı volatilitenin simetrik tepki verdiğini varsaymasıdır; ancak volatilitenin şoklara karşı asimetrik tepki verdiği durumlar da bulunmaktadır (Özden, 2008:344). GARCH modelinin zayıf yönlerini ortadan kaldırmak için Üssel GARCH modeli Nelson (1991) tarafından önerilmiştir. Koşullu değışkenliğin logaritmik ifadesine dayanan bu model kaldıraç etkisinin varlığını da ortaya koymaktadır (Banumathy ve Azhagaiah, 2015:33). EGARCH modeli aşağıdaki şekilde yazılabilir:

$$\ln(\sigma_t^2) = \omega + \beta \ln(\sigma_{t-1}^2) + \gamma \frac{u_{t-1}}{\sqrt{\sigma_{t-1}^2}} + \alpha \left[\frac{|u_{t-1}|}{\sqrt{\sigma_{t-1}^2}} - \sqrt{\frac{2}{\pi}} \right] \quad (3)$$

Bu model, GARCH modeline göre birkaç avantaja sahiptir. Öncelikle $\log(\sigma_t^2)$ modellendiği için parametreler negatif olsa bile σ_t^2 pozitif olacaktır. Dolayısıyla model parametrelerine yapay olarak negatif olmayan kısıtlamalar getirmeye gerek olmamaktadır. İkinci olarak; EGARCH formülü altında asimetrilere izin verilmektedir; çünkü oynaklık ile getiri arasındaki ilişki negatifse γ negatif olacaktır (Brooks, 2008: 406).

Nelson (1991)'un ortaya çıkardığı EGARCH modelini Koutmos ve Booth (1995)'te geliştirerek çok değışkenli EGARCH modelini ortaya koymuşlardır ve bu model; kendi piyasa ve çapraz piyasa yeniliklerini verilen belirli bir piyasadaki oynaklık üzerinde asimetrik bir etki yapmak için kullanılabilir bu yüzden de volatilité iletim mekanizmasındaki asimetrinin olasılığını test etmek için idealdir. Daha sonra Koutmos (1996)'da çok değışkenli VAR-EGARCH modelini geliştirmiştir.

$$R_{i,t} = \beta_{i,0} + \sum_{j=1}^N \beta_{i,j} R_{j,t-1} + \epsilon_{i,t} \quad (4)$$

Eşitlik her hisse senedi piyasasındaki şartlı ortalama, geçmişteki kendi getirilerinin yanı sıra piyasalar arası geçmiş getirilerin bir fonksiyonudur ve her bir piyasanın bir vektör otoregresyonu (VAR)

olarak getirilerini açıklamaktadır. Öncül/ardıl getiri etkileşimi $i \neq j$ için $\beta_{i,j}$ katsayılarıyla yakalanmaktadır. $\beta_{i,j}$ katsayısı j piyasasının i piyasasına neden olduğunu veya j piyasasındaki geçmiş getirilerin i piyasasındaki cari getirileri etkileyip etkilemediğini tespit etmek için kullanılabilir.

$$\sigma_{i,t}^2 = \exp\{\alpha_{i,0} + \sum_{j=1}^N \alpha_{i,j} f_j(z_{j,t-1}) + \gamma_i \ln(\sigma_{i,t-1}^2)\} \quad (5)$$

5 numaralı denklemde sunulan çok değişkenli VAR-EGARCH modelinin koşullu denkleminde her pazardaki getirilerin koşullu değişimi, geçmişteki kendi ve pazarlar arası standartlaştırılmış yeniliklerin üssel bir fonksiyonudur. Burada γ_i volatilité kalıcılığını göstermektedir. $f_j(z_{j,t-1})$ 'in özel fonksiyonel formu aşağıdaki gibidir:

$$f_j(z_{j,t-1}) = (|z_{j,t-1}| - E(|z_{j,t-1}|) + \delta_j z_{j,t-1}) \quad (6)$$

Buradan görülebileceği gibi $f(\cdot)$ geçmişteki standartlaştırılmış yeniliklerin asimetric bir fonksiyonudur. $z_{j,t-1} < 0$ için $f(\cdot)$ 'nin eğimi $-1 + \delta_j$ iken $z_{j,t-1} > 0$ için $1 + \delta_j$ 'dir.

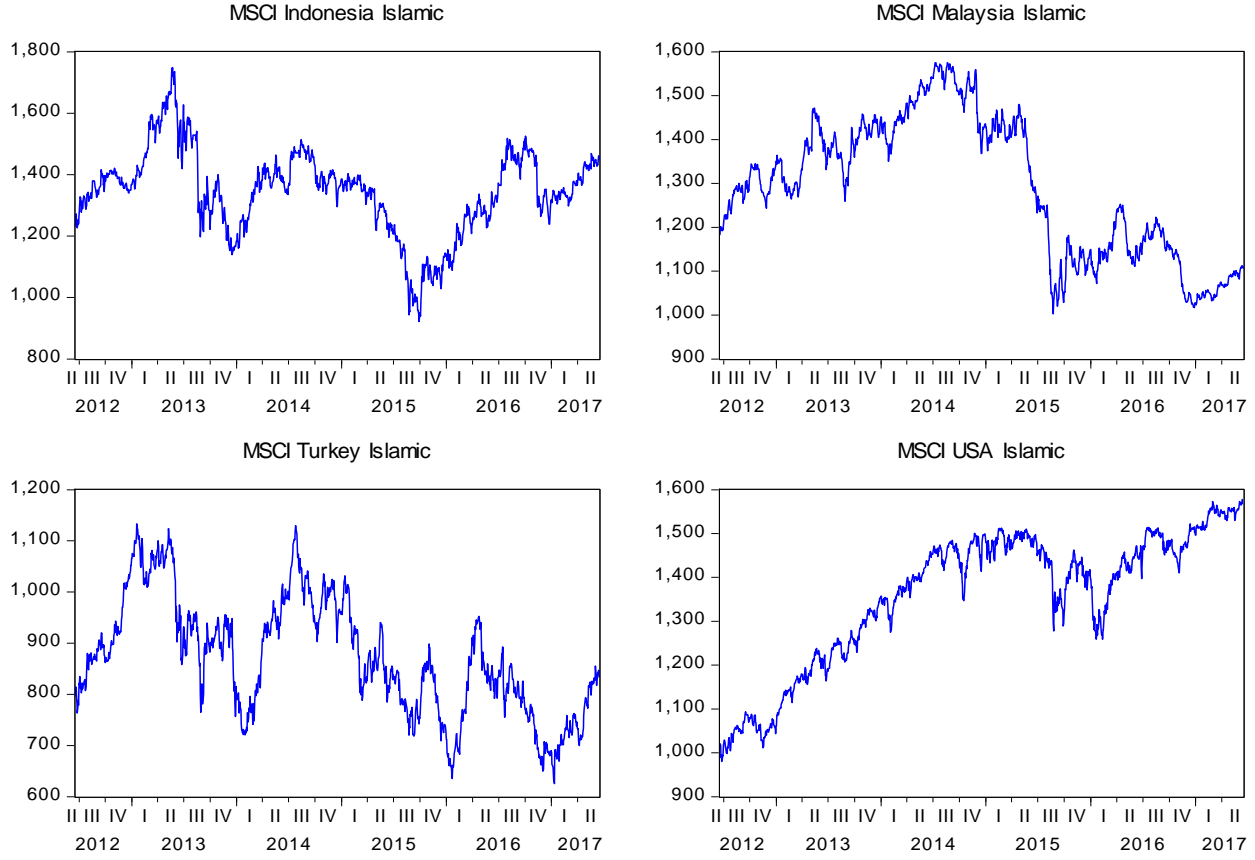
Piyasalar arasındaki oynaklık etkileşimleri veya dalgalanmalar $i,j=1, 2, 3, 4$ ve $i \neq j$ için $\alpha_{i,j}$ tarafından ölçülür. Pozitif $\alpha_{i,j}$ negatif δ_j ile birleşince bu j piyasasındaki negatif yeniliklerin i piyasasının volatilitesi üzerinde pozitif yeniliklerden daha çok etkiye sahip olduğu anlamına gelmektedir. Bu spesifikasyon, i ve j pazarlarının getirilerinin korelasyonunun sabit veya aynı şeyi ifade ettiği anlamına gelmektedir. Kovaryans standart sapmaların çarpımı ile orantılıdır. Buradan hareketle VAR-EGARCH modeli aşağıdaki şekilde yazılabilir:

$$L(\theta) = -0.5(NT) \ln(2\pi) - 0.5 \sum_{t=1}^T (\ln|S_t| + \epsilon_t^{-1} \epsilon_t) \quad (7)$$

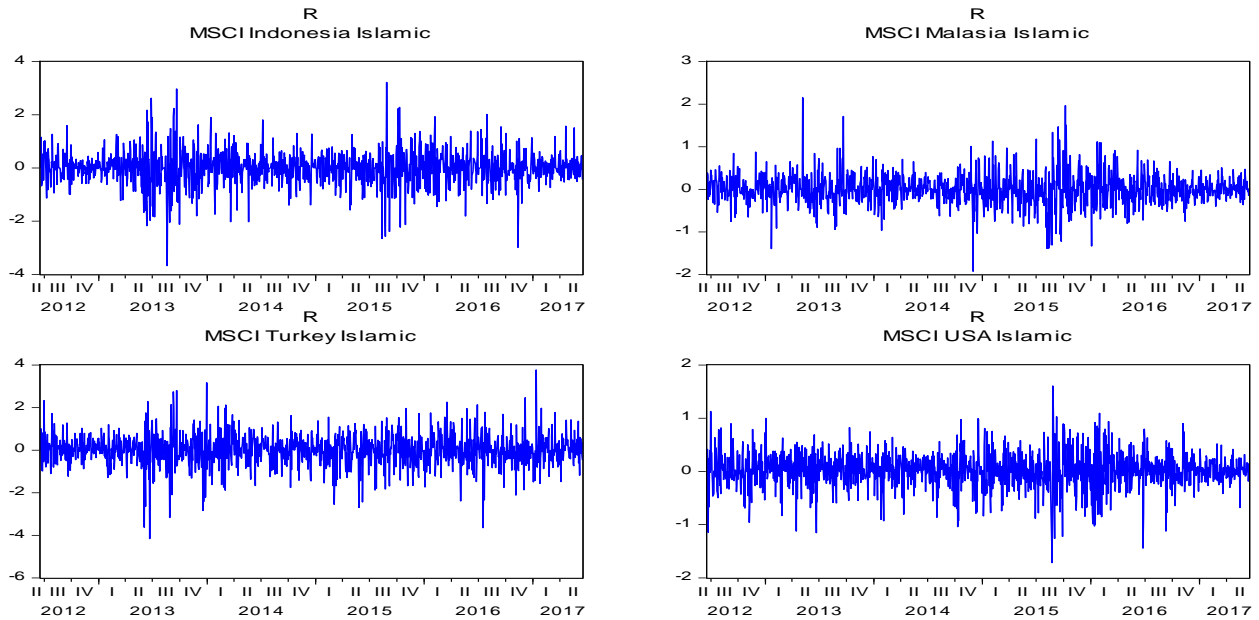
Burada N eşitlik sayısını, T gözlem sayısını, θ 54x1 tahmin edilecek parametre vektörünü, $\epsilon = [\epsilon_{1,t}, \epsilon_{2,t}, \epsilon_{3,t}, \epsilon_{4,t}]$ t zamanda yeniliklerin vektörü 1x4, S_t ise 4 x4 zamana bağlı değişen koşullu varyans-kovaryans matrisini göstermektedir (Koutmos, 1996:977-978).

3.3. Araştırmanın Bulguları

Şekil 1: İslami Endeks Fiyat Serilerine Ait Zaman Yolu Grafikleri

Şekil 2: İslami Endeks Logaritmik Getiri Serilerine Ait Zaman Yolu Grafikleri

2012-2017 aralığındaki 1305 işlem günü için elde edilen fiyat serileri ve $\log(P_t/P_{t-1})$ formülü yardımıyla hesaplanan logaritmik getiri serilerine ilişkin grafikler ile getirilere ait tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde Malezya dışındaki getiri serilerinin sola çarpık ve kalın kuyruk özelliği taşıdığı görülebilmektedir. Tüm İslami endeks getirilerinin de pozitif ortalamaya sahip olduğu Tablo 1 sonuçlarından görülebilmektedir.

Tablo 1: Logaritmik Getiri Serilerine Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	R Indonesia_islamic	R Malaysia_islamic	R Turkey_islamic	R USA_islamic
Ortalama	0.005383	-0.002230	0.001523	0.014643
Medyan	0.000000	0.000000	0.001013	0.004528
Maximum	3.217860	2.150714	3.764307	1.606612
Minimum	-3.671705	-1.927862	-4.159093	-1.715638
Std. Sapma	0.647187	0.363633	0.755356	0.342347
Çarpıklık	-0.235153	0.242657	-0.282924	-0.273310
Basıklık	6.403394	6.701620	6.047142	5.134715
Jarque-Bera	641.8575	757.8528	522.2861	264.0341
Probability	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000

Hem fiyat hem de getiri serilerinin sabit bir ortalama etrafında dağılıp dağılmadığı hem ADF hem de PP birim kök testleri ile incelenmiş, serilerin birim kök içerdiği şeklinde kurulan temel hipotez hem ADF hem de PP test sonuçlarına göre getiri serileri için reddedilmiştir. Tablo 2’deki sonuçlar getiri serilerinin birim kök içermediği yani durağan olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

Tablo 2: Birim Kök Test Sonuçları

		Fiyat Serisi		Getiri Serisi	
		ADF	PP	ADF	PP
MSCI Indonesia Islamic	S	-2,30	-2,40	-23,59*	-34,67*
	S/T	-2,39	-2,50	-23,58*	-34,66*
MSCI Malaysia Islamic	S	-1,22	-1,21	-31,51*	-31,55*
	S/T	-2,41	-2,44	-31,54*	-31,55*
MSCI Turkey Islamic	S	-2,39	-2,44	-35,55*	-35,56*
	S/T	-3,31	-3,37	-35,54*	-35,54*
MSCI USA Islamic	S	-1,88	-1,82	-36,69*	-37,20*
	S/T	-2,56	-2,36	-36,69*	-37,31*

Serilerin birim kök içerip içermediğinin tespitinden sonra İslami endeksler arasındaki getiri ve volatilite yayılımlarının çok değişkenli VAR-EGARCH modeli ile tahmin edilebilmesi için öncelikle seriler arasındaki en uygun gecikme uzunluğunun tespiti Akaike bilgi kriterine göre 4 olarak bulunmuştur. Kurulan VAR(4)-EGARCH(1,1) modelinin vektör otoregresif model kısmı endeks getirileri arasındaki kısa dönemli getiri yayılımını ortaya koyarken VAR modelinin hata terimleri üzerinden kurulan EGARCH(1,1) model sonuçları ise getiri serilerinin koşullu varyanslarında herhangi bir şekilde volatilite (oynaklık) yayılımı olup olmadığının tespit açısından önem arz etmektedir.

Tablo 3 sonuçları incelendiğinde MSCI USA Islamic endeksten tüm gelişmekte olan ülke İslami endekslerine doğru tek taraflı bir getiri yayılımı söz konusuken sadece Malezya ile karşılıklı getiri yayılımı olduğu $\beta_{1,4}$, $\beta_{2,4}$, $\beta_{3,4}$ katsayılarından görülmektedir. Endonezya ve Malezya arasındaki etkileşimin karşılıklı olduğu ve Türkiye İslami endeks getirilerinin gelişmekte olan diğer ülkelerin geçmiş getirilerinden etkilenmediği ayrıca kanıtlanmıştır.

VAR(4)-EGARCH(1,1) modeli koşullu varyans denkleminin sunulduğu Tablo 4’de yer alan ve ülkeler arasındaki şok yayılımlarını temsil eden $\alpha_{i,j}$ katsayıları incelendiğinde şok yayılımlarının ülkeler arasında çok yönlü ve asimetrik olduğu görülebilir. Analiz sonucunda dikkat çeken en önemli husus MSCI USA islamic endeks ile MSCI Turkey islamic endeks arasında ne tek ne de çift yönlü herhangi bir şok yayılımının analiz edilen dönem için tespit edilememiş olmasıdır. Aynı şekilde Türkiye’den diğer gelişmekte olan ülkelere doğru bir şok yayılımı söz konusu iken Malezya’dan Türkiye’ye herhangi bir şok yayılımının olmaması dikkat çekmektedir.

Kaldıraç etkisini ifade eden δ_i katsayısı sonuçları incelendiğinde δ_i katsayısının tüm İslami endeksler içinde negatif değere sahip olması geleneksel hisse senedi endekslerine benzer şekilde negatif bilgi şoklarının pozitif bilgiye nazaran piyasalarda daha fazla oynaklığa sebep olduğunu göstermektedir. Bilgi şokunun piyasada kalıcılığını gösteren γ_i parametre sonuçlarına göre gelişmekte olan ülkelerle kıyaslandığında Türkiye İslami endeksinin bilgi şoklarına hızlı adapte olduğu ve bu özelliğinden ötürü piyasaya ulaşan bilginin şok etkisinin diğer endekslere kıyasla biraz daha hızlı elemine olduğu ortaya çıkmıştır. Modelden elde edilen hata terimlerinde herhangi bir otokorelasyon ve değişen varyans problemi olup olmadığına ilişkin tanı test sonuçları modellerden herhangi bir spesifikasyon problemi olmadığını göstermektedir.

Tablo 3: Çok Değişkenli VAR(4)-EGARCH(1,1) Modeli Koşullu Ortalama Denklem Sonuçları

KOŞULLU ORTALAMA DENKLEMİ																	
$R_{i,t} = \beta_{i,0} + \sum_{j=1}^N \beta_{i,j} R_{i,t-j} + u_{i,t}$																	
	$\beta_{1,0}$	$\beta_{1,1}R_{1,t-1}$	$\beta_{1,1}R_{1,t-2}$	$\beta_{1,1}R_{1,t-3}$	$\beta_{1,1}R_{1,t-4}$	$\beta_{1,2}R_{2,t-1}$	$\beta_{1,2}R_{2,t-2}$	$\beta_{1,2}R_{2,t-3}$	$\beta_{1,2}R_{2,t-4}$	$\beta_{1,3}R_{3,t-1}$	$\beta_{1,3}R_{3,t-2}$	$\beta_{1,3}R_{3,t-3}$	$\beta_{1,3}R_{3,t-4}$	$\beta_{1,4}R_{4,t-1}$	$\beta_{1,4}R_{4,t-2}$	$\beta_{1,4}R_{4,t-3}$	$\beta_{1,4}R_{4,t-4}$
Indonesia Islamic	-0,0006 (-0,0193)	0,0343 (1,793)***	-0,0788 (-3,5950)*	-0,0633 (-3,0192)*	-0,0267 (-1,2123)	-0,1062 (-2,8349)*	0,1198 (3,2699)*	-0,0704 (-1,879)***	0,0505 (1,2624)	0,0486 (2,7204)*	0,0013 (0,0678)	0,0449 (2,5972)*	-0,0511 (-3,0706)*	0,5253 (12,3017)*	-0,0805 (-1,913)***	0,0090 (0,2361)	0,0029 (0,0803)
Malaysia Islamic	-0,0171 (-1,0384)	0,0071 (0,5615)	0,0029 (0,2601)	0,0197 (1,779)***	0,0025 (0,2048)	0,0519 (2,4457)**	0,0827 (4,1468)*	-0,0724 (-3,5518)*	-0,0272 (-1,2357)	0,0279 (2,7094)*	-0,0087 (-0,8298)	0,0191 (1,736)***	0,0037 (0,3696)	0,3093 (14,166)*	-0,0075 (-0,3599)	-0,0468 (-2,024)**	0,0218 (1,0725)
Turkey Islamic	-0,0088 (-0,2096)	0,0095 (0,3329)	0,0205 (0,7270)	-0,0234 (-0,8823)	-0,0059 (-0,2334)	0,0043 (0,0850)	0,0282 (0,5513)	-0,0595 (-1,2480)	-0,0185 (-0,7513)	-0,0185 (-0,7513)	-0,0417 (-1,800)***	0,0271 (1,3366)	-0,0200 (-0,9108)	0,2790 (5,6827)*	0,1186 (2,2472)**	0,0787 (1,3737)	-0,0468 (-1,4215)
USA Islamic	0,0303 (1,8973)**	0,0028 (0,4075)	-0,0051 (-0,4285)	-0,0038 (-0,3342)	-0,0147 (-1,3494)	-0,0137 (-0,6544)	0,0195 (1,721)***	-0,0351 (-1,647)***	-0,0102 (-0,5908)	-0,0030 (-0,2800)	0,0043 (1,1779)	-0,00003 (-0,0366)	0,0012 (0,1311)	-0,0673 (-3,4659)*	-0,0088 (-0,4736)	-0,0091 (-0,4065)	-0,0381 (-1,755)***

*%1 anlamlılık, **%5 anlamlılık, ***%10 anlamlılık
 () t istatistikleri
 $\beta_{i,0}$; Sabit Terim
 $\beta_{i,j}$; j ülkesinden i ülkesine getiri yayılımı
 $R_{i,t}$; i ülkesi cari dönem getirisi
 $R_{j,t-1}, R_{j,t-2}, R_{j,t-3}, R_{j,t-4}$ = j ülkesinin 1,2,3,4 günlük gecikmeli değerlerini

Şekil 3: VAR(4)-EGARCH(1,1) Model Sonuçlarına Göre Getiri ve Volatilite Yayılımlarının Yönü

Tablo 4: Çok Değişkenli VAR(4)-EGARCH(1,1) Koşullu Varyans Denklem Sonuçları

KOŞULLU VARYANS DENKLEMİ							
$\sigma_{i,t}^2 = \exp \left\{ \alpha_{i,0} + \sum_{j=1}^N \alpha_{i,j} f_j(z_{i,t-1}) + \gamma_i \ln(\sigma_{i,t-1}^2) \right\}$							
$f_j(z_{j,t-1}) = (z_{j,t-1} - E z_{j,t-1}) + \delta_j z_{j,t-1}$							
Indonesia Islamic	Katsayı [t] istatistiği	Malaysia Islamic	Katsayı [t] istatistiği	Turkey Islamic	Katsayı [t] istatistiği	USA Islamic	Katsayı [t] istatistiği
$\alpha_{(1,0)}$	-0,1254 [-6,2861]*	$\alpha_{(2,0)}$	-0,0739 [-2,8147]*	$\alpha_{(3,0)}$	-0,0777 [-3,0436]*	$\alpha_{(4,0)}$	-0,1466 [-4,9115]*
$\alpha_{(1,1)}$	0,0990 [4,1514]*	$\alpha_{(2,1)}$	0,0190 [1,0278]	$\alpha_{(3,1)}$	0,0579 [3,8574]*	$\alpha_{(4,1)}$	-0,0796 [-3,9957]*
$\alpha_{(1,2)}$	0,0256 [1,5783]	$\alpha_{(2,2)}$	0,0859 [3,2148]*	$\alpha_{(3,2)}$	-0,0110 [-0,6240]	$\alpha_{(4,2)}$	0,0433 [1,8210]***
$\alpha_{(1,3)}$	0,0264 [1,9445]***	$\alpha_{(2,3)}$	-0,0444 [-3,1442]*	$\alpha_{(3,3)}$	0,1398 [4,0121]*	$\alpha_{(4,3)}$	-0,0143 [-0,8365]
$\alpha_{(1,4)}$	0,0346 [2,8902]*	$\alpha_{(2,4)}$	0,0244 [1,9513]***	$\alpha_{(3,4)}$	0,0203 [1,5410]	$\alpha_{(4,4)}$	0,1772 [5,1982]*
δ_1	-0,2682 [-2,8658]*	δ_2	-0,5855 [-2,9275]*	δ_3	-0,7231 [-3,3378]*	δ_4	-0,9382 [-4,0800]*
γ_1	0,9726 [107,36]*	γ_2	0,9839 [148,88]*	γ_3	0,9226 [46,26]*	γ_4	0,9294 [75,46]*
LB-Q ₍₁₂₎	5.822	LB-Q ₍₁₂₎	2.727	LB-Q ₍₁₂₎	9.179	LB-Q ₍₁₂₎	3.612
ARCH-LM ₍₁₂₎	9.0962	ARCH-LM ₍₁₂₎	10.5252	ARCH-LM ₍₁₂₎	6.0168	ARCH-LM ₍₁₂₎	7.592741
Log Likelihood : -7260.32							
*%1 anlamlılık **%5 anlamlılık ***%10 anlamlılık [] t istatistiği							
$\alpha_{(i,j)} = i=j$, i piyasa volatilitésinin kendi gecikmeli şoklarına bağımlılığını, $i \neq j$, i piyasa volatilitésinin j piyasaının gecikmeli şoklarına bağımlılığını							
$\delta_i = i$ piyasaının asimetri derecesini (kaldıraç etkisi)							
$\gamma_i = i$ piyasaının volatilite kalıcılığını							
LB-Q ² = Otokorelasyon test istatistik değerlerini							
ARCH-LM=Değişen Varyans Testi istatistik değerlerini							

Tablo 5: İslami Endeksler Kovaryans Matrisi

	Indonesia	Malaysia	Turkey	USA
Indonesia	1,00			
Malaysia	0,38	1,00		
Turkey	0,21	0,29	1,00	
USA	0,14	0,17	0,23	1,00

Tablo 5 yardımıyla sunulan İslami endeksler arasındaki kovaryans matris sonuçları incelendiğinde İslami endeksler baz alınarak seçili ülkeler üzerinden uluslararası portföy çeşitlendirmesinin yapılabileceği ifade edilebilir.

4. SONUÇ

Finansal piyasalarda riskten kaçınmak için bir ölçüt haline gelen volatilitenin davranışını ve kaynağını anlamak; menkul kıymetleri fiyatlandırabilmek ve küresel riskten korunma stratejileri geliştirebilmek adına oldukça önemli olmaktadır. Yatırımcılar açısından finans piyasalarındaki ürün çeşitliliği ne kadar fazla ise küresel riskten kaçınabilmek o kadar mümkün olmaktadır. Son yıllarda bu ürün çeşitliliğini artırmak için yeni bir piyasa olan İslami finans sistemi gelişmiş ve gelişmekte olan her bir piyasada yerini almaya başlamıştır. Bu piyasalar İslami kurallara uygun yatırım çeşitlendirmesine olanak vermekte, sunduğu ürün genişliğiyle Müslüman olmayan yatırımcıların da ilgisini çekmektedir. Bu çalışmada ABD ile Endonezya, Malezya ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerdeki İslami hisse senedi endeksleri arasında olası getiri ve volatilité yayılımları MSCI tarafından hazırlanan İslami endekslere ait günlük veriler kullanılarak VAR(4)-EGARCH(1,1) modeli ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarından MSCI ABD İslami endeksinden tüm gelişmekte olan ülke İslami endekslerine doğru tek taraflı bir getiri yayılımı söz konusuysen sadece Malezya ile karşılıklı getiri yayılımı olduğu görülmektedir. Endonezya ve Malezya arasındaki etkileşimin karşılıklı olduğu ve Türkiye İslami endeks getirilerinin gelişmekte olan diğer ülkelerin geçmiş getirilerinden etkilenmediği ortaya çıkmıştır. Koşullu varyans denkleminde göre ülkeler arasındaki şok yayılımlarının çok yönlü ve asimetrik olduğu gözlenmiştir. Analiz sonucunda dikkat çeken en önemli husus MSCI ABD İslami endeksi ile MSCI Türkiye İslami endeksi arasında ne tek ne de çift yönlü herhangi bir şok yayılımının analiz edilen dönem için tespit edilememiş olmasıdır. Aynı şekilde Türkiye’den diğer gelişmekte olan ülkelere doğru bir şok yayılımı söz konusu iken Malezya’dan Türkiye’ye herhangi bir şok yayılımının olmaması dikkat çekmektedir.

İncelenen endekslerde geleneksel hisse senedi endekslerine benzer şekilde negatif bilgi şoklarının pozitif bilgi şoklarına nazaran daha fazla yayılım etkisi gösterdiği görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerle kıyaslandığında Türkiye İslami endeksinin bilgi şoklarına hızlı adapte olduğu ve bu özelliğinden ötürü piyasaya ulaşan bilginin şok etkisinin diğer endekslere kıyasla biraz daha hızlı elemine olduğu ortaya çıkmıştır. İslami endeksler baz alınarak seçili ülkeler

üzerinden uluslararası portföy çeşitlendirmesinin yapılabileceği de ortaya çıkan sonuçlar arasındadır.

Yapılan çalışmanın sonuçları literatürde yer alan Rahim vd. (2009), Akhtar vd. (2011), Arshad ve Rizvi (2013), Majdoub ve Mansour (2014), Hkiri vd. (2017)’nin yapmış oldukları çalışmaların sonuçlarını destekler niteliktedir. Bundan sonraki çalışmalarda farklı bir zaman dilimi, veri sıklığı ve diğer İslami Endeksler kullanılarak daha fazla araştırma yapılabilir. Buna ek olarak, yapılacak çalışmalarda İslami borsalarda ekonomik kriz öncesi, kriz esnası ve kriz sonrası dönemleri gibi farklı ekonomik koşullardaki getiri ve volatilité yayılımları da analiz edilebilir.

KAYNAKÇA

Abdul Rahim, F., Ahmad, N., & Ahmad, I. (2009). Information transmission between Islamic stock indices in South East Asia. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 2(1), 7-19.

Abu-Alkheil, A., Khan, W. A., Parikh, B., & Mohanty, S. K. (2017). Dynamic co-integration and portfolio diversification of Islamic and conventional indices: Global evidence. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 66, 212-224.

Acar, O. (2012). Volatilité Nedir? Çeşitleri Nelerdir?. <http://www.okanacar.com/2012/08/volatilité-nedir-cesitleri-nelerdir.html> (09.05.2017).

Ajmi, A. N., Hammoudeh, S., Nguyen, D. K., & Sarafrazi, S. (2014). How strong are the causal relationships between Islamic stock markets and conventional financial systems? Evidence from linear and nonlinear tests. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 28, 213-227.

Akhtar, S., Jahromi, M., John, K. & Moise, C.. (2011). Intensity of Volatility Linkages in Islamic and Conventional Markets. *SSRN Electronic Journal, Paper ID.10169*, 1-50.

Ben Rejeb, A. (2016). Volatility Spillover between Islamic and conventional stock markets: evidence from Quantile Regression analysis. MPRA Paper No. 73302,1-44.

Çürük, S. A. (2013). *İslami finansın Türkiye'deki gelişimi, mevcut sorunlar ve çözüm önerileri* (Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Alaoui, A. O., Dewandaru, G., Rosly, S. A., & Masih, M. (2015). Linkages and co-movement between international stock market returns: Case of Dow Jones Islamic Dubai Financial Market index. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 36, 53-70.

Altaş, G. (2008). İslami Finans Sistemi. *Sermaye Piyasasında Gündem*, (69), 18-30.

- Andersson, O., & Haglund, E. (2015). Financial Econometrics: A Comparison of GARCH type Model Performances when Forecasting VaR.
- Arshad, S., & Rizvi, S. A. R. (2013). The impact of global financial shocks to Islamic indices: speculative influence or fundamental changes?. *Journal of Islamic Finance*, 2(1).
- Abu Bakar, N., & Masih, A. M. M. (2014). The Dynamic Linkages between Islamic Index and the Major Stock Markets: New Evidence from Wavelet time-scale decomposition Analysis.
- Borsa terimleri sözlüğü, <http://www.terimleri.com/borsa/sozluk.php?action=search&word=volatilite&submit2=++Terim+Bul>, (12.05.2017).
- Banumathy, K., & Azhagaiah, R. (2015). Modelling stock market volatility: Evidence from India. *Managing Global Transitions*, 13(1), 27.
- Bollerslev, T. (1986). Generalized autoregressive conditional heteroskedasticity. *Journal of econometrics*, 31(3), 307-327.
- Brooks, C. (2008). *Introductory econometrics for finance*. Cambridge university press.
- Çil Yavuz, N. (2015). Finansal Ekonometri. *Baskı, Der Yayınları, İstanbul*.
- Engle, R. F. (1982). Autoregressive conditional heteroscedasticity with estimates of the variance of United Kingdom inflation. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 987-1007.
- Hammoudeh, S., Mensi, W., Reboredo, J. C., & Nguyen, D. K. (2014). Dynamic dependence of the global Islamic equity index with global conventional equity market indices and risk factors. *Pacific-Basin Finance Journal*, 30, 189-206.
- Hkiri, B., Hammoudeh, S., Aloui, C., & Yarovaya, L. (2017). Are Islamic indexes a safe haven for investors? An analysis of total, directional and net volatility spillovers between conventional and Islamic indexes and importance of crisis periods. *Pacific-Basin Finance Journal*, 43, 124-150.
- Jebran, K., Chen, S., & Tauni, M. Z. (2017). Islamic and conventional equity index co-movement and volatility transmission: Evidence from Pakistan. *Future Business Journal*, 3(2), 98-106.
- Kilic, Y., & Buğan, M. F. (2016). Are Islamic Equity Markets "Safe Havens"? Testing the Contagion Effect using DCC-GARCH. *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences*, 6(4), 167-176.
- Koutmos, G., & Booth, G. G. (1995). Asymmetric volatility transmission in international stock markets. *Journal of international Money and Finance*, 14(6), 747-762.
- Koutmos, G. (1996). Modeling the dynamic interdependence of major European stock markets. *Journal of Business Finance & Accounting*, 23(7), 975-988.
- Listyaningsih, E., & Krishnamurti, C. (2016). How is The Volatility of Jakarta Islamic Index Stocks?. *Jurnal Bisnis dan Manajemen*, 17(2), 109-122.
- Majdoub, J., & Mansour, W. (2014). Islamic equity market integration and volatility spillover between emerging and US stock markets. *The North American Journal of Economics and Finance*, 29, 452-470.
- Nazlioglu, S., Hammoudeh, S., & Gupta, R. (2015). Volatility transmission between Islamic and conventional equity markets: evidence from causality-in-variance test. *Applied Economics*, 47(46), 4996-5011.
- Nelson, D. B. (1991). Conditional heteroskedasticity in asset returns: A new approach. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 347-370.
- Ng, A. (2000). Volatility spillover effects from Japan and the US to the Pacific-Basin. *Journal of international money and finance*, 19(2), 207-233.
- Özden, Ü. H. (2008). İmkb bileşik 100 endeksi getiri volatilitesinin analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 339-350.
- Saadaoui, A., & Boujelbene, Y. (2015). Volatility transmission between Dow Jones stock index and emerging Islamic stock index: case of subprime financial crises. *Emerging Markets Journal*, 5(1), 41.
- Shahzad, S. J. H., Ferrer, R., Ballester, L., & Umar, Z. (2017). Risk transmission between Islamic and conventional stock markets: A return and volatility spillover analysis. *International Review of Financial Analysis*, 52, 9-26.
- Tanjung, H. (2014). Volatility of Jakarta islamic index. *Al-Iqtishad: Jurnal Ilmu Ekonomi Syariah*, 6(2), 207-222.
- Tok, A. (2009). İslami Finans Sistemi Çerçevesinde Sukuk (İslami Tahvil) Uygulamaları. *Katılım Bankaları ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler, SPK Yeterlilik Etüdü, Ankara*.

MUHASEBE VE FİNANS İNCELEMELERİ DERGİSİ

Dergi Anasayfası: www.dergipark.gov.tr/mufider

DAVRANIŞSAL KURUMSAL FİNANS BAĞLAMINDA ÇIPALAMA (DAYANAK NOKTASI) ÖNYARGISININ FİNANSAL KARARLARDAKİ ETKİSİ*

THE IMPACT OF THE ANCHORING BIAS IN FINANCIAL DECISIONS IN THE CONTEXT OF BEHAVIORAL CORPORATE FINANCE

Dr. Öğr. Üyesi Bilgehan TEKİN^a,

a Çankırı Karatekin Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, ORCID: 0000-0002-4926-3317

ÖZET

İşletmelerde finansal karar süreçleri en önemli yönetim aşamalarından biridir. Bu aşama, özellikle büyümekte olan işletmeler açısından hatalı kararların maliyetinin yüksek olması nedeniyle son derece dikkatli yürütülmesi gereken ve karar süreçlerini etkileyebilecek tüm faktörlerin dikkate alınmasını gerektiren bir süreci ifade eder. Bunun yanında, pratik hayatta, işletmelerde karar süreçleri geleneksel finansın varsaydığı gibi sadece rasyonellik ve beklenen fayda teorileri bağlamında alınmamaktadır. Yöneticilerin karar süreçleri üzerinde etkisi olan çeşitli psikolojik ve davranışsal faktörlerin de dikkate alınması sağlıklı kararların alınabilmesi için şarttır. Bu çalışmada söz konusu olgulardan hareketle davranışsal kurumsal finans kapsamında dikkate alınan dayanak noktası önyargısının Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme yöneticilerinde izlenme düzeyi ve alınan bazı finansal boyutlu kararlardaki etkisi incelenmiştir. Çalışma sonucunda işletme yöneticilerinin dayanak noktası önyargı düzeyleri tespit edilmiş ancak yatırım ve finansman kararları üzerinde herhangi bir etkisi tespit edilememiştir.

ABSTRACT

In firms, financial decision making processes are one of the most important management steps. Financial decisions is a process that requires careful management, especially in terms of growing businesses, because of the higher cost of incorrect decisions in this type of firms. These decisions require consideration of all factors that may affect decision-making processes. Moreover, in practice, decision processes in firms are not taken in the context of

MAKALE BİLGİLERİ

Makale Tarihçesi:

Gönderilme Tarihi 05.05.2018

Düzenleme 04.06.2018

Kabul Tarihi 18.06.2018

Anahtar Kelimeler: Dayanak
Noktası, Çıpalama, Finansal
Kararlar, Davranışsal Finans
Jel Kodları: G02, G30, G31, M10

ARTICLE INFO

Article history:

Received 05.05.2018

Revised 04.06.2018

Accepted 18.06.2018

Keywords: Anchoring Bias,
Financial Decisions, Behavioral

Bu çalışma yazara ait "Firmaların Finansal Kararları Üzerinde Davranışsal Önyargıların Etkisi" başlıklı doktora tezinden çıkarılmıştır.

* E-mail adresi: btekin@karatekin.edu.tr

Finance

Jel Codes: G02, G30, G31, M10

rationality and expected utility theories, as traditional finance assumes. Taking into account the various psychological and behavioral factors that affect the decision processes of the managers is a prerequisite for making healthy decisions. In this study, the level of anchoring bias (heuristic) of Small and Medium-Sized Business managers and the impact on some of the financial-dimensioned decisions was taken into account in terms of behavioral corporate finance with the action from the mentioned events. As a result of the study, firm managers' levels of anchoring were determined but no effect on investment and financing decisions could be determined.

1. GİRİŞ

Kurumsal finans, işletme değerinin en yüksek düzeye çıkarılması amacıyla finans yöneticisinin faaliyetlerin finansmanını nasıl karşılayacağı ve söz konusu kaynakları işletme için değer yaratacak şekilde nasıl yatırıma yönlendireceği gibi konularla ilgilenir (Tevfik ve Tevfik, 2018:4). İşletme değerinin en yüksek düzeye çıkarılması için ise finansal yönetim kapsamında bazı fonksiyonların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu fonksiyonlar yatırım kararları (sermaye bütçeleme), finansman kararları (sermaye yapısı) ve kar payı dağıtım (temettü) kararlarıdır. Dolayısıyla kurumsal finans, işletme değerini ve paydaşların refahını en yüksek düzeye çıkarmak amacıyla birbirleriyle etkileşim halinde olan ilkelerin uygulanmasını sağlayan bir fonksiyon icra etmektedir.

İşletmelerdeki finansal kararlar, kaynakların en uygun yerlerden en uygun koşullar altında sağlanması, en uygun yatırım alanlarına aktarılması ve sonucun kontrol edilmesi süreçlerinden oluşmaktadır. Geleneksel finans alanında bu türden kararlar üzerinde Neumann ve Morgenstein (1944) tarafından bulunan ve Savage (1954) tarafından geliştirilen beklenen fayda teorisinin en önemli etken olduğu kabul edilmektedir (Kıyılar ve Akkaya, 2016: 14).

Karar verme süreci, bireyler için tercihler arasından en uygununun seçilmesini gerektirmesi, belirsizlik içermesi ve hatalı bir kararın ciddi olumsuz sonuçlar ortaya koyma olasılığından dolayı dikkatle yürütülmesi gereken bir süreçtir. Psikolojik araştırmalar sonucu insanların karar verme süreçlerinde nasıl davrandıkları üzerine her geçen gün büyüyen bir literatür oluşmuştur. Bugüne bakıldığında ise karar verme denildiğinde genel olarak, rasyonel karar verme yapısının kastedilmeye devam ettiği görülmektedir. Bununla birlikte, insanlar çoğunlukla davranışsal ya da psikolojik özelliklerinin etkisi altında kaldıklarından irrasyonel ya da sınırlı rasyonel hareket ederler (Tekin, 2015: 18).

Sınırlı rasyonelite (Simon, 1947, 1979, 1995)

önermesinin varsayımına göre insanlar, bilgi toplama ve topladıkları bu bilgiyi işleme bakımından mükemmel bir zihinsel yapıya sahip değildiler. Onların bilgi toplama ve işleme süreçlerinde hata yapmalarına ya da engellenmelerine neden olan zihinsel sınırlar söz konusudur. İnsanlar yalnızca tam bilgi altında rasyonel hareket edebilirler. Tam bilgi altında karar verirken dahi yeterince değerlendirdikleri ve üzerinde düşündükleri bilgi ile karar verebilirler fakat bu kesinlikle mükemmel bir yargılama ve değerlendirme süreci yapıldığı anlamına gelmez (Aktaran: Tekin, 2015: 20).

Tversky ve Kahnemann (1974), Kahneman ve Tversky (1979) ise bilişsel önyargı ve hevristik olgularını ve bu olguların bireylerin karar verme süreçleri üzerindeki etkisini ilk defa ortaya koyan araştırmacılar. Kahneman'a (2011) göre, kararlardaki bilişsel önyargı “rasyonel seçim kurallarını sürekli olarak ihlal eden sezgisel tercihlerdir”. Bu nedenle bilişsel bir sapma, bir psikolojik örüntü, bir kişinin bir meselenin öznel görüşünü gerçekliğinden farklı olarak değiştirdiğinde ortaya çıkar.

Kahneman ve Tversky tarafından yapılan çalışmaların ve bireylerdeki karar verme süreci konusundaki fikirlerinin geniş kitlelerce tanınması, Kahneman'ın 2002 yılında ekonomi alanında Nobel Ödülü almasıyla başlamıştır. Kahneman ve Tversky tarafından 1979 yılında yaptıkları çalışmalarında, kayıptan veya riskten kaçınma olgusunun bireylerin verdikleri kararlar üzerindeki etkisini incelemişler ve beklenti teorisini ortaya koymuşlardır. Bu teori Kahneman'ın Nobel ödülü almasının en önemli unsuru olarak görülmektedir. Beklenti teorisi, bireylerin kayıplardan sakınmak için risk almalarına karşın kazançlar söz konusu olduğunda riskten kaçınma davranışı sergilediklerini ifade eder. Aynı zamanda bireylerin aldıkları kararların, son çıktıdan ziyade, kazanç ve kayıpların potansiyel değeri temelinde gerçekleştiğini ileri sürmektedir (Tekin, 2015: 26).

Kahneman ve Tversky (1979) bireylerin çerçeveleme ve bir referans noktasına bağlı olarak riske karşı bir tutum sergilediklerini ortaya koymuşlardır. Bireyler öncelikle belirli bir referans

noktasına bağlı olarak potansiyel kazanç ve kayıpları açısından tercihlerini çerçevelemektedirler. İkinci olarak, bireyler potansiyel kazanç ve kayıplara, değer fonksiyonu (Kahneman ve Tversky, 1979) oluşturacak şekilde değer verirler (Aktaran: Tekin, 2015: 74).

Dayanak noktası ise ilk olarak Tversky ve Kahnemann (1974) tarafından yapılan ve katılımcılardan Birleşmiş Milletler' e üye olan Afrika ülkelerinin oranı gibi sayısal bir değeri tahmin etmelerinin istendiği bir deney sonucunda ortaya konulmuştur. Deney, deneklere bir tekerleğin dönüşü ile üretilen bir sayı (0 ile 100 arasında) verilmesiyle başlar ve sonuçta deneklerin son tahminlerinde, başlangıçta verdikleri sayıya yönelik bir yanlılık gösterdikleri izlenmiştir.

Kahneman ve Tversky' nin insan psikolojisinin ve davranışının aldıkları kararlar üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmalar serisinin davranışsal finans disiplinin ortaya çıkmasının teorik ve deneysel sebepleri olduğu kabul edilir.

Davranışsal finans uygulamalarının işletmelerde alınan kararlar üzerine uyarlanması sonucu ise davranışsal kurumsal finans ortaya çıkmıştır. Bu disiplin ile davranışsal önyargıların firmalarda alınan finansal kararları nasıl etkilediği sorusunun yanıtı araştırılmakta ve anlaşılmaya çalışılmaktadır. İşletme finansı alanında alınan kararların insan psikolojisinden nasıl ve ne derece etkilendikleri sorusu, davranışsal işletme finansının ana temasını oluşturmaktadır (Aktaran: Tekin, 2015: 5). Davranışsal kurumsal finans uluslararası alanda oldukça sık tartışılmasına rağmen Türkiye açısından ele alındığında, bu tür çalışmaların sayısının yok denecek kadar az olduğu söylenebilir. Bu nedenle söz konusu literatürdeki bu açığın giderilmesine katkı sağlayacağı düşüncesinden de hareketle hazırlanan bu çalışmada Türkiye'de faaliyet gösteren Küçük ve Orta Büyüklükteki (KOBİ) işletme sahiplerinin ya da yöneticilerinin dayanak noktası düzeyleri tespit edilmeye çalışılmış ve dayanak noktasının verdikleri finansal kararlar üzerindeki etkisi incelenmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Dayanak Noktası (Çıpalama) Kavramı

Dayanak noktası kavramı İngilizce' de Anchoring kelimesi ile ifade edilmekte ve Adjustment yani Düzeltme (Ayarlama) kelimesi ile birlikte sunulmaktadır. Türkçe' deki bazı kaynaklarda çıpalama olarak da adlandırılan dayanak noktası,

insanların, ilk değerden başlayarak ve sonra bu değer üzerinde düzeltmelere giderek son kararlarını vermelerini ifade etmektedir (Pech ve Milan, 2009).

İnsanlar bilinmeyen büyüklükteki bir değeri tahmin etmek istediklerinde genellikle bir varsayılan başlangıç sayısı (bir "çapa") belirleyerek tahmin sürecine başlarlar ve devamında daha sonraki bilgi ve analizlerinden hareketle tahminlerinde yukarı veya aşağı yönde düzeltmelere giderler (Pompian, 2006). Söz konusu çapa veya dayanak noktası, yapılan ince hesaplamalardan ve yeniden değerlendirmelerden sonra bir son tahmine dönüşür. Literatürde kişilerdeki dayanak noktası önyargısının izlenmesine yönelik yapılan çalışmaların sonuçlarına göre, insanlar ilk çapaların nasıl seçildiğine bakmaksızın çapalarını yetersiz bir şekilde ayarlama eğiliminde olduklarını ve sonuç olarak son yaklaşımlarının önyargılı olarak ortaya çıktığını göstermektedir (Pompian, 2006). İnsanlar mutlak rakamlardan ziyade göreceli karşılaştırmaların tahmininde genellikle daha iyidir (Pompian, 2006).

Karar vericiler kararlarına yön verirken sabit bir dayanak noktasına göre işlem yaparlar. Dayanak noktası, daha önce verdikleri ya da edindikleri tecrübe ve bilgi birikiminden kaynaklanan bir değer olabilir. Ekonomik sistem ve finansal piyasalar açısından bakıldığında bu değer, enflasyon, faiz oranları, ekonomik büyüme, büyüme hedefleri, kar dağıtım oranları vb. faktörler olabilir. Dayanak noktasının belirginliği arttıkça verilecek kararlarda kullanılma olasılığı aynı derecede artar (Montier, 2002).

Kahneman ve Tversky (1974), dayanak noktası önyargısının, bireylerin tahminler yapma ihtiyacı hissettikleri ya da belli bir miktar kazanca ya da faydaya karar vermeleri gereken durumlarda ortaya çıkan bilişsel kısa yollar ile bazı başlangıç değerlerini temel alarak cevaplarını ya da hesaplamalarını daha sonra düzeltmelerini içeren süreçten oluştuğunu belirtmişlerdir..

2.2. Dayanak Noktası Önyargısını Konu Alan Çalışmalar

Uluslararası literatürde yer alan çalışmaların sonuçlarına göre dayanak noktası ön yargısı, bireylerin karar verme süreçlerini etkileyen önemli bir unsur olabilmektedir (McElory ve Dowd, 2007; Plous, 1989). Furnham ve Boo (2011) ve Terry (2014), dayanak noktası çalışmalarının çoğunun genel bilgi sorularına verilen cevaplara dayandığını belirtmektedirler (Blankenship ve diğerleri, 2008; Wegener ve diğerleri, 2001; Epley ve Gilovich, 2001;

McElroy ve Dowd, 2007; Mussweiler ve Strack, 1999; Tversky ve Kahneman, 1974).

Terry (2014), bu konuda yapılan diğer bir kısım çalışmalarda ise araştırma örneklemelerini alanlarında uzman kişilerin oluşturduğunu belirtmektedir. Bu çalışmalardan bazıları; hukuki kararlar (Englich ve Mussweiler, 2001; Englich, Mussweiler ve Strack, 2006), tahminleme (Critcher ve Gilovich, 2008), değerlendirme ve satın alma kararları (Ariely ve diğerleri, 2003) ve müzakerelerdir (Galinsky ve Mussweiler, 2001).

Literatüre bakıldığında, belli bir tecrübeye sahip profesyonel yatırımcıların, hisse senedi getirilerini tahmin etme süreçlerinde, dayanak noktası önyargısı sergilediklerinin istatistiksel olarak belgelendiği görülmektedir (Kaustia, Alho ve Puttonen, 2008).

Dayanak noktası, firma yöneticileri açısından ele alındığında yöneticilerin, subjektif başlangıç öngörülerinden hareketle geliştirdikleri sayısal değerlere aşırı ağırlık vermeleri, buna karşın karar verme sürecinde asıl dikkate almaları gereken faktörleri yeteri kadar önemsememeleri eğilimini ifade etmektedir (Chia-Hsing, Padmanabhan ve Zhang, 2013:8). Dayanak noktası önyargısı sergileyen yöneticiler, kendi tecrübeleri ve inançlarını içeren çeşitli kaynaklardan hareketle başlangıç öngörülerini geliştirirler (Tversky ve Kahneman, 1974; Uecker, 1978; Sterman, 1989).

Yöneticiler kendi tecrübe ve inançlarına güvenerek geliştirdikleri tahminlerin objektif veya nesnel tahminlerden daha üstün olduğu düşüncesine sahip olabilmektedirler. Bu durum objektif tahminler ile yöneticilerin kendi tahminlerinin tamamen çakışması durumunda dahi izlenilebilmektedir (Huang ve diğerleri, 2013:9). Ayrıca dayanak noktası etkisi altında yapılan tahminlerde aşırı ve düşük tepki eğilimi izlenebilmektedir (Amir ve Ganzach, 1998:335).

Davranışsal karar verme literatüründeki çalışmalara bakıldığında, dayanak noktası önyargısının yöneticilerin belirsizlik altında aldıkları yatırım kararları üzerinde potansiyel bir etkisinin olabileceği belirtilmektedir. Yatırım maliyetlerinin yüksek olduğu durumlarda firmalar yöneticilerin eldeki verileri doğru ve objektif bir şekilde değerlendirerek isabetli kararlar almasına yönelik gerekli adımları atmalıdırlar. Yönetimsel dayanak noktası önyargısı, çetin rekabet ve yasal koşulların hüküm sürdüğü küresel ekonomi bağlamında ve büyük çaptaki yatırım harcamaları dikkate alındığında firmalar için karar verme süreçlerinde etkisi olan

önemli bir unsur olabilmektedir (Huang ve diğerleri, 2013:9).

Huang ve diğerleri (2013), yönetimsel dayanak noktasını, yöneticilerin karar verme aşamalarında, belirli sayısal referans noktalarına gereğinden fazla ağırlık vermeleri (objektif bir veriden ziyade) olarak ifade etmektedirler. Yöneticiler, objektif bir şekilde diğer bilgi kaynaklarından yararlanılarak karar vermenin daha isabetli olmasına rağmen, rakamsal bir dayanağı esas alarak karar vermeyi tercih etme eğilimindedirler. Huang ve Padmanabhan (2011), yüksek düzeylerdeki yönetimsel dayanak noktası önyargısının hatalı karar olasılıklarının artmasına neden olabilecek bir unsur olduğunu belirtmektedirler. Zelweger ve diğerleri (2005), aile şirketlerinin kararlarının, bir dayanak ya da referans noktasına bağlı olarak gerçekleştiğini ileri sürmektedirler. Buna göre, aile şirketi yöneticileri, yatırım kararlarını belli bir dayanak noktasına (referans noktası) göre alırlar. Bu nokta, daha önce yaptıkları yatırımlar veya sektördeki diğer firmaların gerçekleştirdikleri yatırımlar olabilir. Welsh ve Zellweger (2010), aile şirketlerinin finansman davranışlarının incelenmesi üzerine yaptıkları çalışmada, aile şirketi sahiplerinin riskten kaçınma kontrol düzeylerinin bir dayanak noktasına bağlı olarak belirlendiğini belirtmektedirler. Araştırmacılar, yüksek kaldıraç oranlarını işaret eden yatırım alternatiflerinin, aile şirketi sahipleri açısından, güvenli bir dayanak noktasına göre düşük kaldıraç oranıyla beraber değerlendirildiğinde, güven seviyesi düşük fakat kaldıraç oranı yüksek alternatiflere göre daha çekici geldiği sonucuna varmışlardır.

Baker ve Wurgler (2011), yaptıkları çalışma ile standart sinyal teorilerine nispeten, çok daha gerçekçi olduğunu iddia ettikleri, yatırımcıların dayanak noktası olarak aldıkları önceki temettü ödemelerine göre temettü miktarının azalması ile ilgili olarak, bir sinyal teorisi ortaya koymuşlardır. Bu modelin temelini, beklenti teorisinin değer fonksiyonu olduğunu ifade etmektedirler. Buna göre, geçmiş temettü ödemeleri dayanak noktası olarak alınır ve gelecek dönemlerde yapılacak temettü ödemeleri bu noktaya göre değerlendirilir. Kara (2011), yöneticilerin inançları ve yaptıkları tercihleriyle ilgili olarak dayanak noktası önyargısının etkisini incelemiştir. Çalışmasında değindiği duruma göre, bir proje ile ilgili olarak karar durumu ortaya çıktığında, yöneticinin borçlanmanın belirli bir borçlanma oranı veya getiri oranı gibi yargısal önyargılar tarafından sakıncalı olduğuna yönelik olarak sabit bir fikri olması durumunda, bu durum karar getirmeyecek kararların ve tercihlerin alınmasını

etkileyecektir. Bu bağlamda referans aldıkları noktanın oranı itibarıyla borçlanmayı tercih etmeyen yöneticilerin sahip oldukları dayanak noktası önyargısını açıklamıştır. Sonuç olarak, belirli bir dayanak noktası ile hareket eden yöneticilerin asla borçlanma yolunu tercih etmediklerini, bunun bir sonucu olarak, firmalarının borçlanma ile elde edebilecekleri nakit akışlarından daha düşük düzeyde nakit akışlarına razı olmaları sonucunu doğurduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda çoğu önyargılı yöneticinin öz sermaye maliyetini tahmin etmedikleri ya da hesaba katmadıklarını ifade etmektedir. Soufani ve diğerleri (2012) çalışmalarında, yöneticilerin sergiledikleri dayanak noktası önyargısı ile sermaye yapısı kararları arasındaki ilişkiyi incelemektedirler. Luppe ve Favero (2012), çalışmalarında, bilançodaki kar rakamını temsil eden göstergeler üzerindeki dayanak noktası önyargısının etkisini incelemiştir. Yaptıkları çalışma, bir kişiye sunulan rastgele sayıların, firmalarının karlılığıyla ilişkili olarak yargıları üzerindeki etkisinin nasıl olduğunun belirlenmesini amaçlamaktadır. Yazarlar aynı zamanda, düşük ve yüksek dayanak noktasının bireylerin algıları üzerindeki etkisini de incelemiştir. Dayanak noktası önyargısının, finansal kararlar ya da muhasebe kararları üzerinde güçlü bir etkisinin olduğu sonucuna varmışlardır. Dougal ve diğerleri (2012) dayanak noktası ile sermaye maliyeti arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, geçmiş anlaşma oranlarının, dayanak noktası olarak alındığını belirtmektedirler. Buna göre, firmalar tarafından sendikasyon kredileri için ödenen faiz oranları, geçmişte ödenen oranlardan etkilenmektedir. En son ödenen kredi marjı yüksek/düşük olan firmaların, daha sonra ödedikleri kredi marjları da yüksek/düşük olmaktadır.

Ramiah ve diğerleri (2014), çalışma sermayesini yöneten kişilerin kayıptan kaçınma, yüksek güven düzeyi, dayanak noktası gibi önyargı ve hevristik eğilimi sergileyip sergilemediklerini araştırmıştır. Çalışma sonucunda yöneticilerin, davranışsal önyargılar sergilediklerini ve bu önyargıların, çalışma sermayesi ile ilgili yetersiz kararlar alınmasına neden olduğunu tespit etmişlerdir. Düşük kredi reytingine sahip firmalar, kredilerini zamanında ödeyecek kapasitedeler ise, gelecekte, aynı şirkete, büyük olasılıkla yeni kredi satışı yapılacağını ifade etmektedirler. Bunun tersi de doğrudur. Ayrıca dayanak noktasına sahip yöneticilerin dönemlik bilanço kullanmaya, halka açıklık oranını ve banka ihalelerini minimum düzeyde tutmaya daha yatkın oldukları sonucuna ulaşmıştır. Bir başka bulgu ise bu tarz yöneticilerin daha düşük

olasılıkla banka bonusu kullanmayı tercih ettikleridir. Aynı çalışmanın bulgularına göre dayanak noktasına sahip yöneticiler nakit kararlarında enflasyon oranlarına daha az önem vermektedirler. Terry (2014), dayanak noktası önyargısını, tedarik zinciri yönetimi açısından ele almıştır. Bu çalışmanın sonucunda dayanak noktası önyargısının potansiyel etkisinin sınırlandırılmasının daha etkin malzeme yönetimine yol açacağını ifade etmektedir. Ayrıca, yöneticilerin astlarına doğru gerçekleştirdikleri bilgi akışının, dayanak noktası önyargısının etkisinden arındırılıp arındırılmadığına dikkat etmeleri gerektiğini belirtmektedir. Devralma ve birleşme yatırımlarına farklı bir açıdan yaklaşan Baker, Pan ve Wurgler (2009; 2012), devralınmak istenen bir firmanın hisse senedi fiyatının, son bir yıl içerisindeki tavan fiyatının, teklif edilecek fiyat için güçlü bir dayanak noktası olabileceğini göstermişlerdir.

2.3. Dayanak Noktası Önyargısının Ölçülmesi

Kahneman ve Tversky (1974) bilinmeyen bir durumun tahmin edilmesini, öncelikle bilinen bir bilgiden hareket edilerek, kabul edilebilir bir değere ulaşıncaya kadar bu bilginin düzeltilmesine bağlı olduğunu belirtmektedirler. Bu durumu, dayanak noktası (anchoring) ve düzeltme (adjustment) olarak adlandırmaktadırlar (Epley ve Gilovich, 2006: 311).

Dayanak noktasının ölçülmesi aşamasında oldukça sık kullanılan yöntemlere göre dayanak noktası ya da başlangıç bilgisi sonraki düzeltme sürecine, son tahminlerden ayrılarak dâhil edilir. Buna göre, katılımcılara öncelikle karşılaştırmalı bir değerlendirme sorusu sorulur (Örneğin, “Orta Afrika Cumhuriyeti’nin nüfusu 20 milyondan az mıdır fazla mıdır?”) ve daha sonra mutlak bir tahmin yapmaları istenir (örneğin, “Orta Afrika Cumhuriyeti’nin nüfusu kaçtır?”). Bu ölçüm yöntemiyle dayanak noktasının ölçüldüğü sayısız çalışma ve deney yapılmıştır. Bu çalışmaların bir sonucu olarak, bireylerin mutlak tahminlerinin karşılaştırma yaparken dikkate aldıkları değerden etkilendikleri ileri sürülmektedir. Dolayısıyla, bireylere, Orta Afrika Cumhuriyeti’nin nüfusunun yukarıda ilk ifade edildiği şekilde sorulması, bireyleri, ülke nüfusunun olduğundan çok daha yoğun bir nüfusa sahip olduğunu düşünmeye sevk etmektedir (Jakowitz ve Kahneman, 1995: 1165). Bu düşünce, cevaplayıcıyı, sorulan ikinci soruya birinci soruda verilen rakamın etkisinde kalarak cevap vermeye sevk etmektedir. Bu nedenle literatürde, dayanak noktası ve düzeltme, olgu (son tahminlerin, bir başlangıç ya da dayanak değer yönünde asimile olması) ve süreç (başlangıç değerine

göre düzeltme) kavramlarını her ikisiyle beraber tanımlanmaktadır (Epley ve Gilovich, 2006:311).

Dayanak noktası önyargısı, laboratuvar ortamlarında (Jacowitz ve Kahneman, 1995), sahada (Mussweiler ve Strack, 2004) ve sınıflarda (Plous, 1989) yapılan deneysel çalışmalarla gözlenmiştir. Yapılan bu çalışmalarda ele alınan dayanak noktası, yargıların neden aşırı derecede ilk izlenim, perspektif veya değerden etkilendiklerinin ortaya konulması amacıyla kullanılmıştır (Epley ve Gilovich, 2006:311). Dayanak noktası ve düzeltmenin bir süreç olarak ele alınıp incelendiği çalışmalar ise daha düzensiz ve belirsizdir. Süreç takip prosedürleri yardımıyla düzeltmenin mekanizmasının belirlenmesi çabaları standart dayanak noktası paradigmasında düzeltmenin varlığına dair bir kanıt ortaya koymamıştır. Bununla birlikte verilen cevaplarda, soru sorulurken yapılan manipülasyonların, ya sınırlı bir etkisinin varlığından ya da herhangi bir etkisinin olmadığından bahsedilmektedir (Epley ve Gilovich, 2006; Chapman ve Johnson, 2002; Tversky ve Kahneman, 1974; Wilson, Houston, Etlings ve Brekke, 1996; Wright ve Anderson, 1989; Schkade ve Johnson, 1989).

Dayanak noktası önyargısının etkilerinin genel olarak geniş çapta ve güvenilir olduğuna inanılmaktadır. Fakat bu geniş etki ne ifade etmektedir ve genişliğin boyutu nedir? Jakowitz ve Kahneman (1995), bu sorunun yanıtına yönelik ve dayanak noktasının ölçümüne ilişkin ortaya bir kıstas koymaktadırlar. Söz konusu kıstasa göre dayanak noktasının ölçülmesine yönelik prosedür aynı popülasyondan seçilmek kaydıyla “3 grup insan topluluğu” gerektirmektedir. Bunlardan birincisi “kalibrasyon grubu” adı verilen ve herhangi bir dayanak ya da başlangıç noktası belirtilmeyen belli sayıda belirsiz duruma ilişkin olarak, katılımcılardan tahmin yürütmeleri istenen gruptur. Diğer iki grupta yer alan katılımcılar ise bir dayanak noktası belirtilen sorularla ilgili tahminlerini ifade eden bireylerden oluşmaktadır. Bu dayanak noktaları, kalibrasyon grubunda yer alan bireylerin tahminlerinin dağılımındaki pozisyonlarından seçilen noktalardan oluşur. Seçilen bu noktalardan biri düşük dayanağı (low anchor) ifade ederken, diğeri yüksek dayanağı (high anchor) ifade etmektedir. Dayanak noktası etkisinin betimleyici analizi için dayanak noktası indeksi (anchoring index) kullanılmaktadır. Bu indeks, dayanak noktası etkisinde olan bir bireyin, dayanak olarak aldığı noktaya ya da değere göre medyan tahmininin hareketini ölçmek için kullanılır. Belirli bir tahmin problemi için dayanak noktası

indeksi (DNİ) aşağıdaki formül ile hesaplanır (Jakowitz ve Kahneman, 1995:1162);

$$DNİ = \frac{\text{Medyan (Yüksek Dayanak)} - \text{Medyan (Düşük Dayanak)}}{\text{Yüksek Dayanak} - \text{Düşük Dayanak}}$$

DNİ'nin makul değer aralığı 0 ile 1 arasındır. “0”, dayanak noktası etkisinin olmadığını, “1” ise dayanak noktası etkisinde olan bireylerin medyan tahminlerinin, dayanak olarak aldıkları (kendilerine gösterilen) değer ile örtüşüğünü ifade eder. DNİ'nin, kolayca yorumlanabilir bir özelliğe sahip olması, betimleyici istatistik olarak oldukça kullanışlı bir değeri ifade eder. Daha detaylı ve kapsamlı analiz için ise diğer ölçme metodlarının kullanılması tavsiye edilmektedir. Bu nedenle Jakowitz ve Kahneman (1995) bütün tahminleri, kalibrasyon grubundaki karşılık gelen yüzdelere dönüştürmüşlerdir. Örneğin, kalibrasyon grubunun medyanına eşit bir önyargılı tahminin dönüştürme puanı 50 olarak ifade edilir. Kalibrasyon grubunun cevap aralığının dışında önyargılı (dayanak) tahminlere 100 ile 0 arasında değer atanır. Bu sayede, dayanak noktası etkisi, iki önyargılı gruptaki bu dönüştürülmüş puanların karşılaştırılması ile ölçülebilmektedir. Yine burada Mann-Whitney ya da Student t testinin yapılabileceği ifade edilmektedir (Jakowitz ve Kahneman, 1995: 1163).

Grau ve Bohner (2014), dayanak noktası önyargısını ortaya çıkartan ya da çıkartılmasında etkisi olan dört önemli faktör üzerinde durmaktadırlar. Bunlardan birincisi, dayanak noktasının, başlangıç noktasından yetersiz düzeltmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmasıdır. Katılımcılar bir dayanak değer ile tahmin sürecine başlarlar ve tahminlerini makul bir değere varıncaya kadar düzeltirler. Söz konusu düzeltme genelde yetersiz kaldığından, yapılan tahmin önyargılı olarak şekillenmektedir. İkinci faktör, konuşma ya da görüşme esnasında araştırmacıların katılımcılara sordukları soruları ya da durumları sunum tarzlarıyla ilgilidir. Katılımcılar, araştırmayı yapan kişinin sunduğu dayanak değere göre kendi tahminlerini asimile ederler. Bunun nedeni, katılımcıların, araştırmacının doğru cevaba yakın bir değeri dayanak değer olarak sunacağını düşünmeleridir. Üçüncü olarak sayısal değerlerin sunum tarzı ifade edilmektedir. Büyük/küçük rakamlarda sunulan dayanak değerleri, hafızada büyük/küçük sayıları daha erişilebilir kılmaktadır.

Dördüncü faktör seçici erişebilirlik modelidir (Mussweiler ve Strack, 1999; Strack ve Mussweiler, 1997). Bu model, mevcut literatürün genelinde

dayanak noktasının etkisinin açıklanması için yeterli görülmektedir. Strack ve Mussleiwier (1999) çalışmalarında, iki süreci birbirinden ayırmaktadırlar. Bunlar, hipotezin tutarlılık testi ile anlamsal hazırlıktır. Buna göre katılımcılar, kritik değer (doğru cevabın) dayanak değere eşit olduğu hipotezini test ederler (Klayman ve Ha, 1987). Örneğin bir karşılaştırmalı soru, “Türkiye’nin yıllık sıcaklık ortalaması 20oC’den fazla mıdır, az mıdır?” şeklinde verilmişse bu soruyla aslında sıcaklığın 20oC olup olmadığı testinin yapıldığı söylenir. Bu test boyunca katılımcıların, dayanak değer (doğru değer) olduğu yönündeki düşünceleriyle uyumlu olarak bilgi ürettikleri varsayılır. Bu bilgi böylece, seçici olarak daha erişilebilir olacak ve mutlak değer tahmin edilmesi amacıyla kullanılacaktır (Grau ve Bohner, 2014:1).

Seçici erişilebilirlik modeli, dayanak değer kendisine ek olarak, karşılaştırmalı sorunun ifade edilmiş şeklini de dikkate almaktadır. Strack ve Mussleiwier, eğer ki karşılaştırmalı soru “Tuna Nehri’nin uzunluğu 2000 km’den fazla mıdır?” şeklinde sorulursa, katılımcıların Tuna’nın 2000 km’den uzun olduğu düşünceleriyle uyumlu olarak bilgi üretecekleri bir pozitif test stratejisine yol açacağını belirtmektedirler. Yapılan çalışmalara bakıldığında da bu durum gözlenmektedir. Söz konusu araştırmacılar, aynı zamanda, yönsüz karşılaştırmalı soru durumlarında (Tuna Nehri’nin uzunluğu 2000 km’den fazla mıdır az mıdır?) katılımcıların, doğru cevabın dayanak değere eşit olduğunu tahmin ettiklerini varsaymaktadırlar (Grau ve Bohner, 2014:1).

Bu çalışmadaki dayanak noktası önyargısının ölçülmesi aşamasında, belirli bir popülasyonun ölçümünden ziyade bireysel olarak dayanak noktası etkisinin ölçümü yapılması gerektiğinden tek bir örneklem (firma yönetici ya da sahipleri) üzerinden ölçüm gerçekleştirilecektir. Bu nedenle birçok araştırmada kullanılan ikili soru dizisi kullanılacaktır. Buna göre, öncelikle dayanak olarak alınacak değer karşılaştırmalı bir soru, “... az mıdır fazla mıdır?” ya da “... yüksek midir düşük müdür?” şeklinde karşılaştırmalı ve ikili soru olarak sorulacaktır. Devamında gelecek olan soru ise mutlak değer tahmini sorusu olacaktır (örneğin “Fırat Nehri’nin uzunluğu 3000 km’den fazla mıdır az mıdır?”). Bu ölçüm yöntemine göre, örneğin, katılımcılara bildirilen dayanak noktası verilen örnekte olduğu gibi 3000 km ise ortalama olarak verilen cevaplar 5000-3000 ya da 1000-3000 aralığında gerçekleşmesi beklenir. Eğer 1000 km olarak bildirilir ya da ifade edilirse bu durumda verilen cevapların ortalamaları,

3000-1000 veya 0-1000 aralığında gerçekleşmesi beklenir (Grau ve Bohner, 2014:1).

Dayanak noktasının bu yöntemle ölçüldüğü çalışmaların sonuçlarına göre, katılımcılara bu tip sorular yöneltildiğinde, mutlak tahminleri, dayanak olarak alınan değer yönüne kaymaktadır (Grau ve Bohner, 2014:1). Burada katılımcılar öncelikle soruda belirtilen dayanak noktasının hedef değere eşit olup olmadığını test ederler. Daha sonra başlangıç noktası olarak aldıkları bu değerden hareketle bir karar verirler ve bu karar çoğunlukla sorunun doğru cevabından uzak ve/fakat dayanak noktasına yakındır. Bu durum, alınan kararlarda dayanak noktasının etkisinin varlığını ortaya koymaktadır.

3. YÖNTEM VE ANALİZ

3.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini İstanbul ilinde faaliyet gösteren küçük ve orta büyüklükteki işletmelerdeki yöneticiler ve işletme sahipleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleminde toplam 255 işletme ve bu işletmelerden birer yönetici veya işletme sahibi olmak üzere toplam 255 kişi yer almıştır. Anket formu toplam 420 sayıda firmaya ulaştırılmış ve 262 işletmeden geri dönüş alınmıştır. Bunlardan da 255 adedi analize uygun bulunmuştur.

3.2. Veri Toplama Aracı

Veri toplama yöntemi olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Örneklem yöntemleri olarak kartopu örnekleme, kolayda ve tesadüfi örnekleme yöntemleri kullanılmıştır. Veriler İstanbul’da Sanayi ve Ticaret odalarına kayıtlı 255 adet Küçük ve Orta Büyüklükteki işletmelerden elde edilmiştir. Ankette dayanak noktasını ölçen dört soru, yatırım ile sermaye yapısı kararları ile ilgili sorular ve katılımcıların diğer bilgilerine ilişkin sorular yer almıştır.

3.3. Araştırmanın Hipotezleri

Yukarıda bir özeti verilen literatürde yer alan çalışmalardan hareketle bu çalışma için oluşturulan ve test edilecek olan hipotezler aşağıdaki gibidir:

H1: Kadın ve erkek yöneticiler arasında dayanak noktası düzeyleri açısından bir farklılık vardır.

H2: Dayanak noktası düzeyleri açısından aile şirketi yöneticileri ve/veya sahipleri ile aile şirketi olmayan firma yöneticileri ve/veya sahipleri arasında bir farklılık vardır.

H3: Dayanak noktası düzeyleri ile firma yöneticilerinin ve/veya sahiplerinin faaliyetlerinde veya yatırımlarında verdikleri hatalı kararlar arasında bir ilişki vardır.

H4: Dayanak noktası düzeyleri ile firma yöneticileri ve/veya sahiplerinin borçlanma tercihleri arasında bir ilişki vardır.

3.4. Analiz Yöntemi

Analizler SPSS 20.0 paket programında gerçekleştirilmiştir. Kullanılan analiz yöntemleri ise frekans analizleri, tanımlayıcı istatistikler, tek örneklem t testi, bağımsız gruplar t testi ve korelasyon analizidir.

3.4.1. Frekans Dağılımı

Uygulamaya katılan işletmeler ile ilgili bilgileri içeren frekans tablosu aşağıdaki gibidir (Tablo 1).

Tablo 1: Çalışma Örneklemini Oluşturan İşletmeler ile İlgili Bilgiler

Finansal Kararlardan Sorumlu Kişi	Sıklık	Yüzde
Muhasebe Yöneticisi	18	7,1
Finans Yöneticisi	59	23,1
İşletme Sahibi	91	35,7
İşletme Yöneticisi	87	34,1
Toplam	255	100,0
Firma Yaşı	Sıklık	Yüzde
1-5 yıl	49	19,2
6-10 yıl	48	18,8
11-15 yıl	36	14,1
16 yıl ve üstü	122	47,8
Toplam	255	100,0
Hukuki Yapı	Sıklık	Yüzde
Limited Şirket	172	67,5
Anonim Şirket	83	32,5
Toplam	255	100,0
Aile Şirketi mi?	Sıklık	Yüzde
Evet	132	51,8
Hayır	123	48,2
Toplam	255	100,0
Şirket Grubunun Parçası mı?	Sıklık	Yüzde
Evet	54	21,2
Hayır	201	78,8
Toplam	255	100,0
Çalışan Sayısı	Sıklık	Yüzde
10-49	195	76,5
50-249	60	23,5
Toplam	255	100,0
Sektör	Sıklık	Yüzde
DİĞER İMALAT (Metal, Yazılım,	23	9,0

Ayakkabı, Petrol vb.)		
Otomotiv	6	2,4
İnşaat	18	7,1
Mobilya Ve Orman Ürünleri	26	10,2
Gıda	26	10,2
Toptan Ve Perakende Ticaret	61	23,9
Ulaştırma Ve Depolama	20	7,8
Tekstil	21	8,2
Bilgi Ve İletişim Teknolojileri	20	7,8
İnsan Sağlığı Ve Sosyal Hizmetler	7	2,7
Kültür Sanat Eğlence Dinlenme Ve Spor	6	2,4
Diğer	21	8,2
Toplam	255	100,0
Cinsiyet	Sıklık	Yüzde
Kadın	73	28,6
Erkek	182	71,4
Toplam	255	100,0
Medeni Hal	Sıklık	Yüzde
Evli	157	61,6
Bekar	98	38,4
Toplam	255	100,0
Yaş	Sıklık	Yüzde
20-25	32	12,5
26-35	104	40,8
36-45	79	31,0
46-55	35	13,7
56 ve üstü	5	2,0
Toplam	255	100,0
Eğitim	Sıklık	Yüzde
İlkokul	12	4,7
Ortaokul	15	5,9
Lise	87	34,1
Ön lisans	21	8,2
Lisans	108	42,4
Lisansüstü	12	4,7
Toplam	255	100,0
Firmadaki Pozisyon	Sıklık	Yüzde
İşletme Sahibi	58	22,7
İşletme Yöneticisi	98	38,4
Finans Yöneticisi/Sorumlusu	55	21,6
Muhasebe Yöneticisi/Sorumlusu	32	12,5
Diğer Statülerdeki Firma Yöneticisi	12	4,7
Toplam	255	100,0
Tecrübe	Sıklık	Yüzde
1-5 Yıl	116	45,5
6-10 Yıl	61	23,9
11-20 Yıl	63	24,7
21-30 Yıl	12	4,7
31 ve daha fazla	3	1,2
Toplam	255	100,0

Bu çalışma kapsamında firmalarda alınacak finansal kararlar konusunda yetkili ve sorumlu olan kişiler ile görüşülmüştür. Tablo 1' e göre çalışmaya konu olan firmaların büyük çoğunluğu 16 yıl ve daha

fazla süredir faaliyetlerini devam ettiren firmalardır. Firmaların %67,5'i limited şirket, %32,5'i anonim şirkettir. Çalışmanın örnekleminin kurumsal ve örgüt kültürü anlayışının hakim olduğu firmalardan oluşmasına özen gösterilmiştir. Firmalarda toplam çalışan sayısı en fazla %76,5 ile 10-49 arasındadır. Dolayısıyla daha çok küçük ölçekte yer alan firmalar bu çalışmaya konu olmuştur. En fazla toplam %37,6 ile imalat sanayi (gıda, orman ürünleri ve mobilya, tekstil, diğer imalat) ve %23,9 ile toptan ve perakende ticaret sektöründe faaliyet gösteren firmalar bu çalışmanın örneklemini oluşturmuştur.

3.4.1. Katılımcıların Dayanak Noktası Düzeyinin Ölçümü

Dayanak noktası önyargısı toplam 4 soru ile ölçülmüştür. Sorular ve toplanan verilerin frekans analizi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2: Dayanak Noktası Ölçeğine Verilen Cevaplar

1-Orta Afrika Cumhuriyeti' nin nüfusu hangi aralıktadır ?	Sıklık	Yüzde
1 Milyondan daha az	1	,4
1 Milyon – 5 Milyon arasındadır	13	5,1
6 Milyon – 10 Milyon arasındadır	21	8,2
10 Milyon – 15 Milyon arasındadır	32	12,5
16 Milyon – 20 Milyon arasındadır	43	16,9
21 Milyon – 25 Milyon arasındadır	59	23,1
26 Milyon – 30 Milyon arasındadır	34	13,3
31 Milyon – 35 Milyon arasındadır	19	7,5
35 Milyondan daha fazladır	33	12,9
Toplam	255	100,0
2-Tuna Nehri' nin uzunluğu sizce hangi aralıktadır ?	Sıklık	Yüzde
500' den az	1	,4
500-1000 km	16	6,3
1001-1500km	20	7,8
1501-2000 km	31	12,2
2001-2500 km	43	16,9
2501-3000 km	44	17,3
3001-3500 km	28	11,0
3501-4000 km	32	12,5
4001-4500 km	22	8,6
4500' den fazla	18	7,1
Toplam	255	100,0
3-Orta Afrika Cumhuriyeti' nin nüfusu 20 milyondan az mıdır fazla mıdır?	Sıklık	Yüzde
Azdır	99	38,8
Fazladır	156	61,2
Toplam	255	100,0
4-Tuna Nehri' nin uzunluğu 2000 km'den az mıdır fazla mıdır?	Sıklık	Yüzde
Azdır	104	40,8
Fazladır	151	59,2
Toplam	255	100,0

Tablo 2' ye göre dayanak noktası önyargısı sorularına verilen cevaplar, literatürde öne sürüldüğü gibi soru içerisinde belirtilen dayanak sayı başlangıç noktası alınarak verilmiştir. Buna göre birinci sorunun tam cevabı Dünya Bankası 2013 verilerine göre 4 milyon 616 bin kişidir. Verilen cevaplara dikkat edilirse, genel olarak dayanak sayı (20 milyon kişi) çevresinde yoğunlaşmıştır. Aynı şekilde Tuna Nehri' nin uzunluğu 2860 km'dir. Dayanak sayı ise 2000 km olarak belirtilmiştir. Tuna Nehri' nin uzunluğu konusunda hiçbir fikrin olmadığı belirsizlik durumunda verilen cevapların yine dayanak sayı baz alınarak verildiği görülmektedir.

Tablo 3: 1 ve 2 Nolu Sorulara Verilen Cevapların Ortalamaları

	Orta Afrika Cumhuriyeti' nin nüfusu hangi aralıktadır?	Tuna Nehri' nin uzunluğu hangi aralıktadır?
Katılımcı Sayısı	255	255
Ortalama	5,78	4,98

Tablo 3' e göre C3. soruya verilen cevapların ortalamalarının 16 milyon ile 25 milyon arasında olduğu görülmektedir (ortalama=5,78). Aynı şekilde C4. soruya verilen cevapların ortalamaları ise 2001 kilometre ile 3000 kilometre arasındadır (4,98).

Dayanak noktası önyargısının her birey için hangi düzeyde olduğunun belirlenmesi amacıyla dayanak noktası skoru (DANSKO) hesaplanmıştır. Literatür bölümünde bahsi geçen DNİ'nin kullanılması bu çalışma kapsamında mümkün olmadığından, ayrı bir hesaplama yöntemi kullanılmıştır. DNİ'nin kullanılmamasının sebebi 3 örneklem grubu ve 3 farklı soru grubu gerektirmesidir. Bu çalışmada ise tek bir örneklem grubu söz konusu olduğundan DNİ kullanılmamıştır.

Bu çalışmada dayanak noktası skoru katılımcının verdiği cevap aralığının karşılığı olan kodun, karşılaştırmalı sorular içerisinde belirtilen dayanak sayılara karşılık gelen koda olan rakamsal uzaklıkları toplamının ortalamalarıdır. Dayanak noktası skoru, analizlerde ve tezin yazımında kolaylık sağlanması amacıyla çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde "DANSKO" şeklinde kısaltılarak ifade edilecektir. Örneğin cevaplayıcı C3. soruya "16 milyon ile 20 milyon arasındadır" şikkını işaretleyerek cevap vermiş ise bu cevap şikkı yukarıdan aşağıya 5. şık olduğundan kodu 5'tir. Dayanak sayı 20 milyon ise yine 5. şık aralıktadır ve kodu yine 5'tir. O halde cevabın dayanak sayıya uzaklığı $5 - 5 = 0$ 'dır. Bu hesaplama C4. soru içinde aynen yapılır. Elde edilen iki DANSKO toplamı ve ortalamaları alınır. Elde edilen sonuç ilgili katılımcının ortalama DANSKO'sudur.

DANSKO, bireyler bazında daha belirgin olarak ortaya konması ve analiz sonuçlarının yorumlanmasını kolaylaştırması amacıyla gruplandırılmıştır. Bu gruplandırma aşağıdaki Tablo 3'te ifade edilmiştir. Buna göre DANSKO'su "0" olarak hesaplanan bir katılımcının tam dayanak noktası önyargısına sahip olduğu, skoru 4,50 olan katılımcının ise en düşük düzeyde dayanak noktası önyargısına sahip olduğu veya rasyonel birey olduğu ifade edilir.

Tablo 3: Dayanak Noktası Düzeyleri ve Skorları

Dayanak Noktası Düzeyi	DANSKO Aralığı
Tam Dayanak Noktası	0
Yüksek Düzey Dayanak Noktası	0,50-1,50
• Düzey 1	• 0,50
• Düzey 2	• 1,00
• Düzey 3	• 1,50
Orta Düzey Dayanak Noktası	2,00-3,00
• Düzey 1	• 2,00
• Düzey 2	• 2,50
• Düzey 3	• 3,00
Düşük Düzey Dayanak Noktası	3,50-4,50
• Düzey 1	• 3,50
• Düzey 2	• 4,00
• Düzey 3	• 4,50

Bu çalışmada katılımcıların dayanak noktası skorlarına ilişkin istatistiksel bilgiler Tablo 4'te özetlenmiştir. Buna göre ortalama DANSKO 2,38'dir ve orta düzeydedir. En sık görülen değer 1,5 ve ortanca değer 2,5'tir.

Tablo 4: Dayanak Noktası Tanımlayıcı İstatistikler

Örneklem	255
Ortalama	2,3784
Ortanca (Medyan)	2,5000
En sık değer (Mod)	1,50

Tablo 5'te bu durum daha açık bir şekilde görülmektedir. Tam önyargıya sahip katılımcı sayısının 2 olduğu ve en yoğun düzeyin 73 katılımcı ile yüksek önyargı düzeyi olduğu dikkati çekmektedir. Bu nedenle bu gibi gözlem sayısı düşük önyargı grupları istatistiksel analiz esnasında birleştirilmek durumunda kalmıştır.

Tablo 5: Dayanak Noktası Düzeyi Frekansları

	Sıklık	Yüzde
Tam Önyargı Durumu	2	,8
Yüksek Önyargı1	11	4,3
Yüksek Önyargı2	22	8,6
Yüksek Önyargı3	48	18,8
Orta Düzey Önyargı1	38	14,9
Orta Düzey Önyargı2	45	17,6

Orta Düzey Önyargı3	30	11,8
Düşük Düzey Önyargı1	31	12,2
Düşük Düzey Önyargı2	12	4,7
Düşük Düzey Önyargı3	16	6,3
Toplam	255	100,0

Birleştirme işlemi medyan değerine göre yapılmıştır. Tanımlayıcı istatistikler tablosundan (Tablo 4) da anlaşıldığı üzere dayanak noktası skorlarının medyan değeri 2,50 (orta düzey)'dir. Buna göre medyan değerinin altında yer alan değerler için dayanak noktası düzeyi "yüksek (KODU:1)", medyan değere karşılık gelenler için dayanak noktası düzeyi "orta (KODU:2)" ve medyan değerinin üstünde kalanlar için dayanak noktası düzeyi "düşük (KODU:3)" olarak tanımlanmıştır.

Buna göre en son durumda oluşan dayanak noktası düzeylerine göre frekans tablosu aşağıdaki gibi oluşmuştur. Buna göre katılımcıların %34,9'u düşük düzey %47,5'i yüksek düzey dayanak noktası grubunda yer almışlardır.

Tablo 6: Medyan Değerine Göre Dayanak Noktası Düzeyleri

	Sıklık	Yüzde
Yüksek Düzey Dayanak Noktası	121	47,5
Orta Düzey Dayanak Noktası	45	17,6
Düşük Düzey Dayanak Noktası	89	34,9
Toplam	255	100,0

Firma yöneticileri ve/veya sahiplerinin dayanak noktası önyargısı sergileyip sergilemediklerinin hipotez testi için ise oluşturulan hipotez aşağıdaki gibidir.

H0: Firma yöneticileri ve/veya sahiplerinin dayanak noktası önyargısına sahip değildiler.

H1: Firma yöneticileri ve/veya sahiplerinin dayanak noktası önyargısına sahip bireylerdir.

Bu hipotezin t testi sonuçları tablo 42'te verilmiştir. Test edilen değer bu kez 4,5'tir (En düşük dayanak noktası skoru, tablo 38'deki düşük dayanak noktası düzey 3). Buna göre $p=0.05$ anlamlılık düzeyinde H0 hipotezi reddedilir (anlamlılık $0,000 < 0,05$). Firma yöneticileri ve/veya sahiplerinin dayanak noktası davranışsal önyargısı sergiledikleri sonucuna varılır. İki ortalama arasındaki fark -2,12'dir.

Tablo 7: Dayanak Noktası Önyargısı Tek Örneklem T Testi

	t	SD	Anlamlılık	Ortalama Fark
DANSKO	-31,748	254	,000	-2,12157

3.4.2. Dayanak Noktası Önyargısı ile İlgili Hipotezlerin Test Edilmesi

Literatüre bakıldığında dayanak noktası önyargısının kadın yöneticilerde erkek yöneticilere oranla daha yüksek olduğunun iddia edildiği görülmektedir (Kudryavtsev ve Cohen, 2011; Matsumoto ve diğerleri, 2013). Kadın ve erkek yöneticilerin dayanak noktası önyargı düzeylerinin karşılaştırılması ve bir farklılık olup olmadığının ortaya konması amacıyla oluşturulan ve test edilecek hipotez aşağıdaki gibidir.

H₁₀: Kadın ve erkek yöneticiler arasında DANSKO'ları açısından bir farklılık yoktur.

H₁₁: Kadın ve erkek yöneticiler arasında DANSKO'ları açısından bir farklılık vardır.

Bu hipotezin test edilmesi amacıyla bağımsız gruplar t testi uygulanmıştır. Sonuçları Tablo 8 ve 9'da verilen analize göre H₁₀ hipotezinin kabul edilir ($0,740 > 0,05$). Dolayısıyla kadın ve erkek yöneticilerin dayanak noktası önyargısı düzeyleri açısından farkları yoktur.

Tablo 8: Dayanak Noktası Düzeyine Göre Cinsiyetin Tanımlayıcı İstatistikleri

	Cinsiyetiniz:			
	N	Ortalama	Std. Sapma	
Dayanak Noktası Düzeyi	Kadın	73	1,9041	,90007
	Erkek	182	1,8626	,90293

Tablo 9: Dayanak Noktası Düzeyine Göre Cinsiyetin Bağımsız Gruplar T Testi

	Levene Homojenlik Testi					
	F	Anlamlılık	t	SD	Anlamlılık	Fark
Dayanak Noktası Düzeyi	,122	,727	,332	253	,740	

Dayanak noktasını konu alan bir başka hipoteze göre ise aile şirketi yöneticileri ve/veya sahipleri diğerlerine göre daha güçlü dayanak noktası önyargısına sahiptirler (Welsh ve Zelweger, 2010). Bu hipotez, test edilmesi amacıyla aşağıdaki şekilde yeniden ifade edilmiştir.

H₂₀: DASKO'ları açısından aile şirketi yöneticileri ve/veya sahipleri ile aile şirketi olmayan firma yöneticileri ve/veya sahipleri arasında bir farklılık yoktur.

H₂₁: DASKO'ları açısından aile şirketi yöneticileri ve/veya sahipleri ile aile şirketi olmayan firma yöneticileri ve/veya sahipleri arasında bir farklılık vardır.

Tablo 10: Firmanın Aile Şirketi Olup Olmamasına Göre Dayanak Noktası Düzeyinin Bağımsız Gruplar T Testi

	Firmamız aile şirketi mi?				
	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ortalama	
Dayanak Noktası Düzeyi	Evet	132	1,8182	,88082	,07667
	Hayır	123	1,9350	,92097	,08304

Tablo 11: Firmanın Aile Şirketi Olup Olmamasına Göre Dayanak Noktası Düzeyinin Bağımsız Gruplar T Testi

	Levene Homojenlik Testi					
	F	Anlamlılık	t	SD	Anlamlılık	Fark
Dayanak Noktası Düzeyi	1,105	,294	-1,035	253	,302	-,11678

Analiz sonucuna göre gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (anlamlılık $0,302 > 0,05$) ve H₂₀ kabul edilir.

Literatürde üzerinde durulan bir başka konu ise yüksek düzeylerdeki yönetsel dayanak noktası önyargısının hatalı yatırım kararlarının alınma olasılığını yükselttiği şeklindedir (Huang ve Padmanabhan, 2011). Bu iddianın test edilmesi amacıyla oluşturulan ankette yer alan 8. soru ile E3. soruya verilen cevaplar ile DANSKO'lar karşılaştırılmıştır. Oluşturulan hipotez aşağıdaki gibidir;

H₃₀: DANSKO ile firma yöneticilerinin ve/veya sahiplerinin faaliyetlerinde veya yatırımlarında verdikleri hatalı kararlar arasında bir ilişki yoktur.

H₃₁:DANSKO ile firma yöneticilerinin ve/veya sahiplerinin faaliyetlerinde veya yatırımlarında verdikleri hatalı kararlar arasında bir ilişki vardır.

Tablo 12: Firmalarda Verilen Hatalı Kararların Dayanak Noktası Düzeyi İle İlişkisi

Dayanak Noktası Düzeyi	Firmamız faaliyetlerinden ya da yatırımlarından gelecekte elde edeceği gelirleri genel olarak abartılı tahmin ederim ve bu tahminlerim tutmaz	
	Başlarken karlı bir yatırım olarak gördüğünüz projelerden zarar ettüğünüz mü?	

	Pearson			
Dayanak	Korelasyon	1	-,050	,069
Noktası	Katsayısı			
Düzei	Anlamlılık		,424	,272
	N	255	255	255

Yukarıdaki tabloda sonuçlarına yer verilen korelasyon analizi sonucunda H30 hipotezi kabul edilerek ilişkinin olmadığı sonucuna varılır.

Dayanak noktası ile ilgili olarak literatürde üzerinde durulan diğer bir konu dayanak noktası önyargısı ile hareket eden yöneticilerin asla borçlanma yolunu tercih etmedikleri bunun bir sonucu olarak firmalarının borçlanma ile elde edebilecekleri nakit akışlarından daha düşük düzeyde nakit akışlarına razı olduklarıdır (Kara, 2011). Bu iddianın test edilmesine yönelik geliştirilen test hipotezleri aşağıdaki gibidir;

H4₀: DANSKO ile firma yöneticileri ve/veya sahiplerinin borçlanma tercihleri arasında bir ilişki yoktur.

H4₁: DANSKO ile firma yöneticileri ve/veya sahiplerinin borçlanma tercihleri arasında bir ilişki vardır.

Bu hipotezin test edilmesi amacıyla korelasyon analizi uygulanmıştır. Aşağıda sonuçlarına yer verilen analize göre dayanak noktası önyargısı ile borçlanma tercihleri arasında bir ilişki tespit edilememiştir (anlamlılık 0,05'ten büyüktür).

Tablo 13: Katılımcıların Borçlanma Tercihleri İle Dayanak Noktası Düzeyleri Arasındaki İlişki

		Firma Dışı Borçlanma	Firma Dışı Borçlanma	Firma Dışı Borçlanma
Dayanak	Birinci	İkinci	Üçüncü	
Noktası	Tercih	Tercih	Tercih	
Düzei	Mi?	Mi?	Mi?	
	Pearson			
Dayanak	Korelasyon	1	,020	-,001
Noktası	Katsayısı			
Düzei	Anlamlılık		,748	,990
	N	255	255	255

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Geleneksel finans, ekonomik aktörlerin mevcut tüm bilgileri edinmek suretiyle onları etkin bir biçimde işlediklerini ve karar süreçlerine dahil ettiklerini bu nedenle bilgi işleme süreçlerinin tamamen önyargısız yürütüldüğünü ve aldıkları kararların fayda maksimizasyonu ile tutarlı olduğunu ileri sürer. Bunu yapan ise rasyonel insandır. Davranışsal finansa göre ise ekonomik aktörler bilgi işleme süreçlerini kısıtlayan davranışsal ve psikolojik etkenler nedeniyle tam olarak rasyonel kararlar alamazlar ve sınırlı rasyonellik sergilerler.

Bu çalışmada ekonomik sistem içerisinde yer alan aktörlerden biri olan firma yöneticilerinin karşı karşıya kaldıkları başlıca finansal karar durumları davranışsal finans literatüründe belirli çalışmalarda yer verilmiş dayanak noktası önyargısı bağlamında ele alınmıştır. Çalışmaya konu olan finansal kararlar ise sermaye yapısı ve yatırım kararlarını içermektedir. Bu kararlar, geleneksel finans teorilerinin öne sürdüğü matematiksel modellerin rasyonel karar süreçlerinde kullanılması ile aslında kolaylıkla alınabileceği varsayılan kararlardır. Fakat gerçekte durum daha karmaşıktır. Özellikle belirsizlik ve risk içeren gelecekle ilgili alınacak kararlar yalnızca matematiksel modellere dayandırılarak alındığında olumsuz durumların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Dayanak noktası önyargısı verilen kararların daha önce yaşanmış olaylara veya karar verilecek konuyla ilgili edinilen tecrübeye dayandığını ifade eder. Bunun sebebi karar konusuyla ilgili belirsizliğin fazla olmasıdır.

Çalışma sonucunda katılımcılarda bu çalışmada kullanılan yöntemler bağlamında orta düzeyde dayanak noktası önyargısı tespit edilmiştir. Ayrıca dayanak noktası, imalat sektöründe yüksek düzeyde ölçülürken, mobilya ve orman ürünleri sektöründe düşük düzeyde ölçülmüştür. Katılımcıların firmadaki pozisyonları dikkate alındığında ise yine dayanak noktası düzeylerinde bir farklılık gözlenmiştir. Buna göre dayanak noktası önyargısı finansal kararlardan sorumlu muhasebe yöneticilerinde en yüksek düzeyde ölçülürken işletme yöneticilerinde en düşük düzeyde ölçülmüştür.

Bundan sonra yapılacak çalışmalarda dayanak noktası önyargısının doğrudan ilgili finansal kararlarla ilişki kurulan sorularla araştırılması tavsiye edilmektedir. Örneğin “Daha önce yaptığınız yatırımlardan elde ettiğiniz sonuçlar sonraki yatırımlarınız ile ilgili kararlarınızı etkiler mi? Hangi düzeyde etkiler?”, “Geçtiğimiz faaliyet döneminde borçlanma durumunuz hangi aralıktadır? ve Gelecek yıl borçlanma tercihinizin hangi aralıktta olacağını tahmin ediyorsunuz?”, “Faaliyette bulunduğunuz sektörde borç kullanma oranı belli bir oran ise siz hangi düzeyde borçlanmayı düşünürsünüz?”, “Zarar ettiğiniz bir yatırıma başlarken o yatırımı aslında karlı bir yatırım olarak algıladığınız geçmişteki başarılarınıza hangi düzeyde bağlı olabilir?”, “Özsermayeniz yeterli iken herhangi bir yatırımın finansmanında borçlanmayı tercih etmeniz daha önce borçlanma alternatifini kullanmış olmanızla hangi düzeyde ilişkili olabilir?”, “Sermaye yapınızda daha çok borca yer vermeniz daha önce kullandığınız

kredilerin faiz oranlarının düşük olması ile ilişkili olabilir mi? Hangi düzeyde ?” v.b.

KAYNAKÇA

- Amır, E. ve Ganzach, Y. (1998). Overreaction and Underreaction in Analysts' Forecasts. *Journal Of Economic Behavior & Organization*, 37(3), 333-347.
- Arlely, D., Loewenstein, G., Prelec, D. (2003). Coherent Arbitrariness: Stable Demand Curves without Stable Preferences. *Quarterly Journal Of Economics* 118, 73–105.
- Baker, M. ve Wurgler, J. (2011). *Behavioral Corporate Finance: An Updated Survey* (No. W17333). National Bureau Of Economic Research. [Http://Www.Nber.Org/Papers/W17333.Pdf](http://www.nber.org/papers/W17333.pdf)
- Baker, M., Pan, X. ve Wurgler, J. (2009). *A Reference Point Theory Of Mergers And Acquisitions* (No. W15551). National Bureau Of Economic Research. [Http://Www.Nber.Org/Papers/W15551.Pdf](http://www.nber.org/papers/W15551.pdf)
- Baker, M., Pan, X. ve Wurgler, J. (2012). The Effect Of Reference Point Prices On Mergers and Acquisitions. *Journal Of Financial Economics*, 106(1), 49-71.
- Blankenship, K. L., Wegener, D. T., Petty, R. E., Detweiler-Bedell, B. ve Macy, C. L. (2008). Elaboration And Consequences Of Anchored Estimates: An Attitudinal Perspective On Numerical Anchoring. *Journal Of Experimental Social Psychology*, 44(6), 1465-1476.
- Bokhari, S. ve David G. (2011), Loss Aversion And Anchoring İn Commercial Real Estate Pricing: Empirical Evidence and Price Index Implications, *Real Estate Economics* 39(4): 635–670.
- Chapman, G. B. ve Johnson, E. J. (2002). Incorporating The İrrelevant: Anchors İn Judgments Of Belief And Value. *Heuristics And Biases: The Psychology Of İntuitive Judgment*, 120-138.
- Chia-Hsing, H., Padmanabhan, P. ve Zhang, W. (2012). Mitigating The Impact Of Managerial Anchoring: The Case For Management By Committee For Major Corporate Financial Decisions, *Multinational Finance Journal*, 2013, Vol 17, No. 3/4, Pp. 341-369.
- Critcher, C. R. ve Gilovich, T. (2008). Incidental Environmental Anchors. *Journal Of Behavioral Decision Making*, 21(3), 241-251.
- Dougal, C., Engelberg, J., Garcia, D. ve Parsons, C. A. (2012). Journalists and The Stock Market. *Review Of Financial Studies*, Hhr133.
- Englich, B. ve Mussweiler, T. (2001). Sentencing Under Uncertainty: Anchoring Effects in The Courtroom, *Journal Of Applied Social Psychology*, 31,1535–1551.
- Englich, B., Mussweiler, T. ve Strack, F. (2006). Playing Dice with Criminal Sentences: The Influence Of İrrelevant Anchors On Experts' Judicial Decision Making. *Personality And Social Psychology Bulletin*, 32(2), 188-200.
- Epley, N. ve Gilovich, T. (2001). Putting Adjustment Back in The Anchoring And Adjustment Heuristic: Differential Processing Of Self-Generated And Experimenter-Provided Anchors. *Psychological Science*, 12(5), 391-396.
- Epley, N. ve Gilovich, T. (2006). The Anchoring-And-Adjustment Heuristic Why The Adjustments Are İnsufficient. *Psychological Science*, 17(4), 311-318.
- Furnham, A. ve Boo, H. C. (2011). A Literature Review Of The Anchoring Effect. *The Journal Of Socio-Economics*, 40(1), 35-42.
- Galinsky, A. D. ve Mussweiler, T. (2001). First Offers As Anchors: The Role Of Perspective-Taking and Negotiator Focus. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 81(4), 657.
- Grau, I. ve Bohner, G. (2014). Anchoring Revisited: The Role of The Comparative Question. *Plos One*, 9(1).
- Huang, C. H. ve Padmanabhan, P. (2011). Off-Shoring, Managerial Anchoring, and Firm Value: A Two Period Model. *International Review Of Business Research Papers*, 7(5), 16-34.
- Huang, R., Tan, K. J. K. ve Faff, R. (2013). Ceo Overconfidence and Corporate Debt Maturity. *Journal Of Corporate Finance*, Forthcoming. Available At Ssrn: [Http://Ssrn.Com/Abstract=2311530](http://ssrn.com/abstract=2311530) or [Http://Dx.Doi.Org/10.2139/Ssrn.2311530](http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2311530)
- Jacowitz, K. E. ve Kahneman, D. (1995). Measures Of Anchoring İn Estimation Tasks. *Personality And Social Psychology Bulletin*, 21, 1161-1166.
- Kahneman, D. Ve Tversky, A. (1979). Prospect Theory: An Analysis Of Decision Under Risk. *Econometrica*, 47(2), 263-292.
- Kara, İ., E., (2011). The Impact Of Anchoring Bias On Corporate Profits and Shareholders Wealth, *Journal Of Economics And Finance Studies*, 3(2), 105-115

- Kaustia, M., Alho, E. ve Puttonen, V. (2008). How Much Does Expertise Reduce Behavioral Biases? The Case Of Anchoring Effects İn Stock Return Estimates. *Financial Management*, 37(3), 391-412.
- Kıyılar, M. ve Akkaya, M. (2016), *Davranışsal Finans*, İstanbul: Literatür Yayıncılık
- Klayman, J. ve Ha, Y. W. (1987). Confirmation, Disconfirmation, and İnformation in Hypothesis Testing. *Psychological Review*, 94(2), 211.
- Kudryavtsev, A. ve Cohen, G. (2011). Behavioral Biases İn Economic and Financial Knowledge: Are They The Same For Men And Women?. *Advances İn Management & Applied Economics*, 1(1), 15-52.
- Luppe, M. R. ve Fávero, L. P. L. (2012). Anchoring Heuristic and The Estimation Of Accounting and Financial Indicators. *International Journal Of Finance And Accounting*, 1(5), 120-130.
- Matsumoto, A. S., Fernandes, J. L., Ferreira, I. K. ve Chagas, P. C. (2013). Behavioral Finance: A Study Of Affect Heuristic And Anchoring İn Decision Making Of Individual Investors. *Available At Ssrn 2359180*.
- Mcelroy, T. Ve Dowd, K. (2007). Susceptibility To Anchoring Effects: How Openness-To-Experience Influences Responses To Anchoring Cues. *Judgment And Decision Making*, 2(1), 48-53.
- Montier, J. (2002). *Behavioural Finance: Insights Into Irrational Minds And Markets*, Wiley Finance, First Edition.
- Mussweiler, T. ve Strack, F. (1999). Hypothesis-Consistent Testing And Semantic Priming İn The Anchoring Paradigm: A Selective Accessibility Model. *Journal Of Experimental Social Psychology*, 35(2), 136-164.
- Mussweiler, T. ve Strack, F. (2004). The Euro İn The Common European Market: A Single Currency Increases The Comparability Of Prices. *Journal Of Economic Psychology*, 25(5), 557-563.
- Pech, W. ve Milan, M. (2009). Behavioral Economics And The Economics Of Keynes. *The Journal Of Socio-Economics*, 38(6), 891-902.
- Plous, S. (1989). Thinking The Unthinkable: The Effects Of Anchoring On Likelihood Estimates Of Nuclear War1. *Journal Of Applied Social Psychology*, 19(1), 67-91.
- Pompian, M. M. (2006). Behavioral Finance and Wealth Management. *How To Build Optimal Portfolios That Account For Investor Biases*, New Jersey.
- Ramah, V., Zhao, Y., Moosa, I. ve Graham, M. (2014). A Behavioural Finance Approach To Working Capital Management. *The European Journal Of Finance*, (Ahead-Of-Print), 1-26.
- Schkade, D. A. ve Johnson, E. J. (1989). Cognitive Processes İn Preference Reversals. *Organizational Behavior And Human Decision Processes*, 44(2), 203-231.
- Simon, H. A. (1947), *Administrative Behavior*. New York: Macmillan.
- Simon, H. A. (1979), Rational Decision-Making İn Business Organizations. *American Economic Review* 69, 495-501.
- Simon, H. A. (1995), Rationality İn Political Behavior. *Political Psychology*, 16, 45- 61.
- Soufani, K., Tse, T., Cole, O. ve Aboulamer, A. (2012). Do Behavioural Biases Explain Capital Structure Decisions?, European Financial Management Association 2012 Annual Meetings, June 27-30, Barcelona, Spain.
- Sterman, J. D. (1989). Modeling Managerial Behavior: Misperceptions Of Feedback İn A Dynamic Decision Making Experiment. *Management Science*, 35(3), 321-339.
- Strack, F. ve Mussweiler, T. (1997). Explaining The Enigmatic Anchoring Effect: Mechanisms Of Selective Accessibility. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 73(3), 437.
- Terry, E. (2014). Anchoring Effects İn Inventory Control Decisions, *Doctoral Dissertation*, Texas Christian University Department Of Supply And Value Chain Management Fort Worth, Tx.
- Tevfik, A. T. ve Tevfik, G. (2018), *Kurumsal Finansın Temelleri*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Tversky, A. ve Kahneman, D. (1974). Judgment Under Uncertainty: Heuristics And Biases. *Science*, 185(4157), 1124-1131.
- Uecker, W. C. (1978). A Behavioral Study Of İnformation System Choice. *Journal Of Accounting Research*, 169-189.
- Wegener, D. T., Petty, R. E., Detweiler-Bedell, B. T. ve Jarvis, W. B. G. (2001). Implications Of Attitude Change Theories For Numerical Anchoring: Anchor Plausibility And The Limits Of Anchor Effectiveness. *Journal Of Experimental Social Psychology*, 37(1), 62-69.
- Welsh, D. H. ve Zellweger, T. (2010). Can We Afford It? Investment Decisions Of Family and Nonfamily Owners. *Academy Of Entrepreneurship Journal*, 16(2), 21-41.
- Wilson, T. D., Houston, C. E., Etling, K. M. ve Brekke, N. (1996). A New Look at Anchoring Effects: Basic Anchoring and Its Antecedents.

Journal of Experimental Psychology: General,
125(4), 387.

Wright, W. F. ve Anderson, U. (1989). Effects of Situation Familiarity And Financial Incentives On Use of The Anchoring and Adjustment Heuristic for Probability Assessment. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 44(1), 68-82.

Zellweger, T. M., Frey, U. ve Halter, F. A. (2005). A Behavioral Perspective to Financing Decisions in Family and Nonfamily Firms. *University Of St. Gallen, Center for Family Business*, <https://www.Alexandria.Unisg.Ch/Export/Dl/46212.Pdf>.

MUHASEBE VE FİNANS İNCELEMELERİ DERGİSİ

Dergi Anasayfası: www.dergipark.gov.tr/mufider

TEK HAZİNE KURUMLAR HESABI SİSTEMİNİN MUHASEBE KURGUSU VE SİSTEM KAPSAMINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN İŞLEMLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ*

THE ACCOUNTING STRUCTURE OF TREASURY SINGLE INSTITUTIONS ACCOUNT SYSTEM AND ACCOUNTING FOR TRANSACTIONS CARRIED OUT WITHIN THE SCOPE OF THE SYSTEM

Barış CAN ^{a**}

a Hazine Uzmanı, T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, ORCID: 0000-0003-1078-8287

MAKALE BİLGİLERİ

Makale Tarihçesi:

Gönderilme Tarihi 14.05.2018

Düzenleme 21.05.2018

Kabul Tarihi 10.06.2018

Anahtar Kelimeler: Tek Hazine Hesabı, Muhasebe

Jel Kodları: H11,M40, M41, M48

ÖZET

Tek Hazine Kurumlar Hesabı (THKH) sistemi kamu idarelerinin mali kaynaklarının bütçenin gelir ve gider hesapları ile ilişkilendirilmeksizin karşılığı Hazedden alacak kaydedilmek üzere toplandığı ve Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından yönetilen hesabını ifade etmektedir. THKH sistemi, Bakanlık ile kurumlar arasında alacak-borç ilişkisini doğurduğundan, sistemin etkin çalışabilmesi için yeni muhasebe hesaplarına ihtiyaç duyulmuştur. Bu kapsamda, yeni muhasebe hesapları muhasebe yönetmeliklerinde tanımlanmıştır. Çalışmada, THKH sisteminin muhasebe yapısı ve THKH için tasarlanan ve muhasebe literatürüne giren muhasebe hesaplarının işleyişi örnekler üzerinden anlatılmıştır. Bu sebeple, çalışmanın muhasebe literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

ABSTRACT

Treasury Single Institutions Account (TSIA) system refers to main account which public administrations' resources are collected to be managed by Treasury provided that they are recognized as receivables without being associated with budgetary accounts. Since the system creates debt-credit relationship between Treasury and institutions, new account codes, considered as a prerequisite for the effectiveness of TSIA, are defined in the accounting legislations. In this study, the accounting structure of TSIA system and how TSIA's transactions will be accounted for are given with examples. In this regard, it is thought that this study makes a significant contribution to field of accounting.

ARTICLE INFO

Article history:

Received 14.05.2018

Revised 21.05.2018

Accepted 10.06.2018

Keywords: Treasury Single Account, Accounting

Jel Codes: H11,M40, M41, M48

* Bu makalede yer alan görüşler yazarın şahsına ait olup Hazine ve Maliye Bakanlığı veya başka bir kurumun görüşlerini yansıtmamaktadır.

** Sorumlu Yazar, E-mail adresi: baris.can@hazine.gov.tr

1. GİRİŞ

“Tek Hazine Hesabı (THH)” kavramı, devletin tüm ödeme ve tahsilat işlemlerinin gerçekleştirildiği tek bir hesaba ya da birbirine bağlı bir dizi hesaba ve kamu hesaplarının konsolide bir biçimde izlenebilmesini sağlayan bütünleştirilmiş bir yapıyı ifade etmektedir (Pattanayak & Fainboim, 2010; Williams, 2010). Literatürde etkin bir nakit yönetim sistemi için tüm kamu hesaplarının toplandığı bir THH yapısının var olması birincil koşul olarak ifade edilmektedir (Can, 2017). Uluslararası iyi uygulama örneklerinde de THH sisteminin geniş bir kapsama sahip olduğu gözlemlenmektedir. Bazı ülke uygulamalarında tüm merkezi yönetim sektörü THH sistemi içinde yer alırken, bazılarında merkezi yönetime ek olarak sosyal güvenlik kurumları, mahalli idareler, yurtdışı menşeli proje özel hesapları ve bütçe dışı fonlar da sistem içerisindedir (Williams, 2013). Ancak ülkemizde uygulanan THH sisteminin kapsamı yalnızca genel bütçeli idarelerin bütçe ödeme ve tahsilat hesapları ile sınırlıdır. Dolayısıyla ülkemizde kamu kaynağının büyük bir kısmı THH kapsamı dışında yönetilmekte, bu durum kamu nakit yönetimi açısından büyük verimsizlik yaratmaktadır. Bu itibarla, 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanununda yapılan düzenleme ile uygulanmakta olan THH sisteminin kapsamının genişletilmesi yoluyla kamunun nakit kaynaklarının Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından tek bir hesaba etkin bir şekilde takip edilmesi ve yönetilmesi sağlanarak kamu nakit yönetiminin etkinliğinin artırılması amaçlanmaktadır.

Yapılan değişiklik ile, uluslararası literatür ve iyi uygulama örnekleri göz önünde bulundurularak halihazırda genel bütçeli idareler için uygulanmakta olan THH sisteminin kapsamının, kurumların mevcut idari ve bütçesel süreçlerinde herhangi bir değişikliğe yol açmaksızın, genişletilmesi amacıyla yönelik olarak getirilen “Tek Hazine Kurumlar Hesabı (THKH)” uygulamasının genel çerçevesi düzenlenmektedir.

İlgili Kanunda THKH “İşsizlik Sigortası Fonu hariç olmak üzere kamu idarelerinin mali kaynaklarının bütçenin gelir ve gider hesapları ile ilişkilendirilmeksizin karşılığı Hazineden alacak kaydedilmek üzere toplandığı ve Bakanlık tarafından yönetilen hesabı” olarak tanımlanmaktadır.

Tanımdan da anlaşılacağı üzere, Bakanlık¹ ve THKH kapsamında yer alan kurumlar arasında THKH kapsamında gerçekleşen işlemlerden doğan alacak ve borç ilişkisi bütçe ile ilişkilendirilmeden muhasebe hesapları üzerinden kurulacaktır. Bu kapsamda, söz konusu alacak ve borç ilişkisini düzenleyen yeni muhasebe hesapları 24.02.2018 tarihli ve 30342 sayılı Resmî Gazete yayımlanan “Genel Yönetim Muhasebe Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” ve “Merkezi Yönetim Muhasebe Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” ile yürürlüğe girmiştir.

Çalışmada, THKH sisteminin muhasebe kurgusuna ve sisteme has yürürlüğe konan muhasebe hesapları ile bu hesapların işleyişine ilişkin monografi örneklerine yer verilerek THKH sisteminin muhasebesel süreçlerine değinilmiştir. Çalışmada, THKH’nin etkin işlemlerini teminen genel yönetim muhasebe çerçeve hesap planına eklenen yeni muhasebe hesapları detaylı olarak incelendiğinden, çalışmanın muhasebe literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. TEK HAZİNE KURUMLAR HESABININ MUHASEBE YAPISI

THKH sistemi kapsam dahiline alınan kurumların bütçesel ve idari yapılarına müdahale edilmeden kurumların mali kaynaklarının Hazine hesaplarına alınması ve söz konusu kaynakların Bakanlık tarafından yönetilmesi üzerine kurgulanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, THKH sisteminde Bakanlık tarafından değerlendirilecek kaynak esasen kurumların kaynağı olmaya devam edecek, ancak kaynağın yönetimi el değiştirecektir (Can, 2017). Yani, THKH kapsamında yer alan kurumun emaneten Hazinede tuttuğu mali kaynak, kurumca ihtiyaç duyana dek Bakanlıkça değerlendirilecektir. Kurum ihtiyaç duyduğunda ise, kendi kaynağına kolaylıkla erişebilecektir. Dolayısıyla, THKH sisteminin etkin çalışabilmesi kurumlar ve Bakanlık tarafından THKH kapsamında gerçekleştirilen işlemlerinin kayıt altına alınmasını ve raporlanmasını sağlayan gelişmiş bir muhasebe yapısına sahip olmakla ile yakından ilişkilidir. Muhasebe sistemi THKH kurgusunda en önemli

¹ Çalışmada, Bakanlık ifadesi Hazine ve Maliye Bakanlığını yansıtmaktadır.

unsur olarak karşımıza çıkmaktadır; çünkü THKH sisteminin etkin çalışabilmesi için doğru bir şekilde günlük muhasebe kayıtlarının tutulduğu ve paydaşlarca söz konusu kayıtların görüntülenebildiği bir muhasebe sistemine gerek duyulmaktadır. Dolayısıyla, kurumların Hazine'den ne kadar alacağı olduğunun ya da Hazine'nin kuruma ne kadar borçlandığının gelişmiş muhasebe sistemi aracılığıyla şeffaf bir şekilde kayıt altına alınması elzemdir.

THKH özü itibarıyla kurumların bütçesel ve idari özerkliklerine dokunulmadan kamu kaynağının tek bir merkezden yönetilmesi üzerine kurgulandığı için, kapsamda yer alan kamu idaresi ile Bakanlık arasında THKH kapsamında gerçekleştirilen her türlü işlemlerin alacak ve borçlandırılması ancak bahse konu kurguya hizmet edebilecek yeni muhasebe hesaplarının tanımlanması ile mümkün olmaktadır (Can, 2017).

Hem kurumlarca hem de Bakanlıkça THKH kapsamında gerçekleştirilen işlemler, yeni muhasebe hesapları ile kayıt altına alınacak ve takip edilecektir. Muhasebe kayıtları her iki aktör (Bakanlık ve kurumlar) arasındaki alacak ve borç ilişkisinin takibi için kullanılacağından, THKH kapsamında kullanılacak muhasebe hesaplarının sistemin işleyişi için kontrol mekanizması görevi göreceği aşikardır. Dolayısıyla, THKH kapsamında kurumlar ve Bakanlık arasında gerçekleştirilen işlemlerden doğan borç-alacak bilgilerinin münhasıran açılacak muhasebe hesaplarında takip edilmesi oldukça önemlidir. Bu minvalde, 24.02.2018 tarihli tarih ve 30342 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Genel Yönetim Muhasebe Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ile Genel Yönetim Muhasebe Yönetmeliğinin 46 ncı maddesinin altıncı fıkrasında yer alan "134 Türev Ürün Alacakları Hesabı" ibaresinden sonra gelmek üzere "135 Tek Hazine Kurumlar Hesabından Alacaklar Hesabı" ibaresi ve "334 Türev Ürün Borçları Hesabı" ibaresinden sonra gelmek üzere "335 Tek Hazine Kurumlar Hesabından Borçlar Hesabı" ibaresi (Genel Yönetim Muhasebe Yönetmeliğinin Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 2018: madde 17); aynı Resmi Gazetede yayımlanan Merkezi Yönetim Muhasebe Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ile Merkezi Yönetim Muhasebe Yönetmeliğinin 8 inci maddesinin birinci fıkrasındaki "132 Kurumca Verilen Borçlardan Alacaklar Hesabı" ibaresinin altına "135 Tek Hazine Kurumlar Hesabından Alacaklar Hesabı" ibaresi ve "333 Emanetler Hesabı" ibaresinin altına "335 Tek Hazine Kurumlar Hesabından Borçlar Hesabı" ibareleri

eklenmiştir (Merkezi Yönetim Muhasebe Yönetmeliğinin Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 2018: madde 1). Böylece, THKH sisteminin için tasarlanan muhasebe hesapları resmi kimlik kazanmıştır. Söz konusu muhasebe hesapların niteliği ve işleyişine çalışmanın ilerleyen kısımlarında değinilecektir.

Şekil 1: Tek Hazine Kurumlar Hesabı Kurgusu için Tasarlanan Muhasebe Hesapları²

Kaynak: Can (2017)

Şekil 1'de görüldüğü üzere, THKH kapsamında yer alan kurumların tahsilatları, herhangi bir sebeple hesaplarında duran kaynakları Hazine'de toplandığında ya da kuruma tahsis edilen hazine yardımları Bakanlıkça nakit programına alındığında kurumun alacağı artarken, Bakanlığın ilgili kuruma olan yükümlülüğü artacaktır. Diğer taraftan, Bakanlıkça THKH'den kurum hesabına aktarım gerçekleştiğinde ya da kurumun kaynağı genel bütçeye gelir kaydedildiğinde söz konusu tutar kadar Bakanlığın kuruma olan borcu dolayısıyla kurumun Bakanlıktan alacağı azalacaktır.

² Merkezi Yönetim Muhasebe Yönetmeliğinin 264/B maddesinin ikinci fıkrasında; "Tek Hazine Kurumlar Hesabı kapsamında gerçekleştirilen işlemler için bu hesabın ilgili yardımcı hesap kodları kullanılır. İlgili idarelerin gelir ve gider bütçelerine yönelik nakit hareketleri ile ilgili mevzuatı uyarınca ilgili idareye verilen yetki doğrultusunda açılan özel hesaplara ilişkin nakit hareketleri farklı yardımcı hesap kodlarında takip edilir. Bu kapsamda açılacak yardımcı hesap kodları Bakanlıkça belirlenir." ifadesi uyarınca bahse konu muhasebe hesaplarına ilişkin yardımcı hesap kodları Hazine ve Maliye Bakanlığınca belirleneceğinden, şekilde belirtilen yardımcı hesap kodları öngörülen taslak yardımcı hesapları göstermektedir.

3. TEK HAZİNE KURUMLAR HESABININ MUHASEBE HESAPLARI

3. 1. Tek Hazine Kurumlar Hesabından Alacaklar Hesabı

3. 1. 1 Hesabın Tanımı

Tek hazine kurumlar hesabından alacaklar hesabı, mali kaynakları THKH kapsamında Hazine ve Maliye Bakanlığınca değerlendirilen kamu kurumlarının Hazedden olan alacaklarının izlenmesi için kullanılır. Bu hesap, THKH kapsamında mali kaynağı Bakanlıkça değerlendirilen kurumlar tarafından, THKH kapsamında gerçekleştirilen iş ve işlemlerin muhasebeleştirilmesinde kullanılır.

135 sayılı tek hazine kurumlar hesabından alacaklar hesabı özü itibarıyla kurumların THKH kapsamında Hazine ve Maliye Bakanlığınca değerlendirilen mali kaynaklarından doğan Hazedden alacaklarını takip amacıyla kullanıldığından, anılan muhasebe hesabı genel ve merkezi yönetim çerçeve hesap planlarında 13 kurum alacakları hesap grubunun altında yer almaktadır. 135 tek hazine kurumlar hesabından alacaklar hesabının ilgili yönetmeliklere eklenmesi ile;

- Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idareleri muhasebesi hesap planında yer alan 13 kurum alacakları hesap grubu aşağıdaki şekilde;

- 130 Dış Borcun İkrazından Doğan Alacaklar Hesabı
- 131 Para Piyasası Nakit İşlemleri Alacakları Hesabı
- 132 Kurumca Verilen Borçlardan Alacaklar Hesabı
- 135 Tek Hazine Kurumlar Hesabından Alacaklar Hesabı
- 137 Takipteki Kurum Alacakları Hesabı
- 138 Takipteki Kurum Alacakları Karşılığı Hesabı (-)
- 139 Diğer Kurum Alacakları Hesabı (Merkezi Yönetim Muhasebe Yönetmeliği, 2014: madde 8)

- Genel yönetim çerçeve hesap planında yer alan 13 kurum alacakları hesap grubu aşağıdaki şekilde;

- 130 Dış Borcun İkrazından Doğan Alacaklar Hesabı
- 131 Para Piyasası Nakit İşlemleri Alacakları Hesabı
- 132 Kurumca Verilen Borçlardan Alacaklar Hesabı
- 134 Türev ve Ürün Alacakları Hesabı

- 135 Tek Hazine Kurumlar Hesabından Alacaklar Hesabı
- 137 Takipteki Kurum Alacakları Hesabı
- 138 Takipteki Kurum Alacakları Karşılığı Hesabı (-)
- 139 Diğer Kurum Alacakları Hesabı (Genel Yönetim Muhasebe Yönetmeliği, 2014: madde 76)

düzenlenmiştir.

3. 1. 2 Hesaba İlişkin İşlemler

Bu hesap genel yönetim ve merkezi yönetim muhasebe yapısını düzenleyen yönetmeliklerde belirtildiği üzere, THKH kapsamında gerçekleştirilen nakit ve nakit dışı işlemlerden doğan kurum alacaklarının takibi amacıyla kullanılır. THKH kapsamında gerçekleştirilen nakit işlemleri, kamu idaresinin THKH'ye süpürülen her türlü mali kaynağını (tahsilat, ödemelerden iadeler vb.) ifade ederken, nakit dışı işlemler ise genel bütçeden transfer niteliğinde (hazine yardımı vb.) ilgili kurumlara aktarılmak üzere tahakkuka bağlanan bütçe gider kaleminden Bakanlık tarafından nakit programına alınan ve ilgili ay içerisinde kuruma aktarılacak nakit tutarını ifade etmektedir. Nakit dışı işlemlerden doğan alacaklar, genel bütçeden transfer kaleminden Bakanlıkça uygun görülen kısım kadar kuruma nakit aktarımının yapılacağına ilişkin bir nevi taahhüdün muhasebeleştirilmesi olarak düşünülebilir.

THKH bütçe ve bütçe dışında özel izinle açılan özel hesapları da kapsama aldığından bu iki farklı hesaplara ilişkin işlemler ayrı takip edilecektir. Dolayısıyla, THKH kapsamında gerçekleştirilen işlemlerin muhasebeleştirilmesinde yapılan işlemin muhteviyatına bağlı olarak anılan muhasebe hesaplarının farklı yardımcı hesap kodları kullanılacaktır.

3. 1. 3 Hesabın İşleyişi

THKH sistemi, kurumların mali varlıklarına haneler getirilmeden, kaynağın Bakanlık tarafından değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu amaçla, tek hazine kurumlar hesabından alacaklar hesabının rolü oldukça önemlidir.

Tek hazine kurumlar hesabından alacaklar hesabı nakit ve nakit dışı olmak üzere kurumun mali varlığının ifade ettiği aktif karakterli bir hesaptır. Dolayısıyla, kurum tarafından nakit olarak THKH'ye aktarılan tahsilat, ödemeler iadeler gibi her türlü mali kaynak, kurumun nakit varlığını azaltırken, kurumun alacağını artırır. Bu kapsamda, gerçekleştirilen

işlemlerde kurumun nakit varlığı alacak kaydedilerek azaltılırken, anılan muhasebe hesabına borç kaydedilerek kurum alacağı arttırılır. Böylece THKH kapsamında gerçekleştirilen işlemler neticesinde, kurumun mali kaynağında bir eksilme olmamakta, sadece kurumun aktifleri arasında yer değişikliği olmaktadır. Nakit dışı mali kaynak ise, daha önce belirtildiği üzere, genel bütçeden kurumlara transfer niteliğinde olan harcamaların program dönemi süresince nakit olarak ödenmesinin Bakanlıkça taahhüt edilmesi, kurumca alacak artışı yaratacağından kurumca bu hesabın borcuna kaydedilir. Bu durumda, kuruma tahsis edilen transferlerden dolayı kurumun gelirleri artarken, gelirlere karşılık nakit varlığı artmak yerine tek hazine kurumlar hesabından alacaklar olarak takip edilen mali kaynağı artacaktır.

Tek hazine kurumlar hesabından alacaklar hesabı aktif karakterli bir muhasebe hesabı olduğundan, kurumun THKH kapsamında tutulan mali kaynağının azalması durumunda bu hesap alacaklandırılarak azaltılır. Örneğin, kuruma THKH'den nakit aktarımı yapıldığında bu hesaba alacak yazılarak bu hesaptaki varlık azalır. Ayrıca, THKH kapsamında yer alan ve belirli periyotlarda nakit fazlasını genel bütçeye gelir kaydeden kurumlar (Örn. düzenleyici denetleyici kurumlar vb.), mali kaynağını genel bütçeye gelir kaydettiğinde, kuruma ait olan mali kaynak ve dolayısıyla 135 sayılı muhasebe hesabında takip ettiği kurum alacağı azalacağından, bu hesaba alacak kaydedilir.

3. 2. Tek Hazine Kurumlar Hesabından Borçlar Hesabı

3. 2. 1 Hesabın Tanımı

Tek hazine kurumlar hesabından borçlar hesabı, kurumların THKH kapsamında Hazine ve Maliye Bakanlığınca değerlendirilen mali kaynaklarına karşılık olarak Hazinesinin kurumlara olan borçlarının takibi amacıyla kullanılır. Bu hesap, THKH kapsamında yer alan kurumların mali kaynağını kendi bünyesinde değerlendiren Bakanlık tarafından, THKH kapsamında gerçekleştirilen iş ve işlemlerin muhasebeleştirilmesinde kullanılır.

335 sayılı tek hazine kurumlar hesabından borçlar hesabı özü itibarıyla kurumların THKH kapsamında Hazine ve Maliye Bakanlığınca değerlendirilen mali kaynaklarından dolayı Bakanlığın söz konusu kurumlara yükümlülüklerinin

takibi amacıyla kullanıldığından, söz konusu muhasebe hesabı genel ve merkezi yönetim çerçeve hesap planlarında 33 emanet yabancı kaynaklar hesap grubunun altında yer almaktadır. 335 tek hazine kurumlar hesabından alacaklar hesabının ilgili yönetmeliklere eklenmesi ile;

- Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idareleri muhasebesi hesap planında yer alan 33 emanet yabancı kaynaklar hesap grubu aşağıdaki şekilde;

- 330 Alınan Depozito ve Teminatlar Hesabı
- 332 Okul Pansiyonları Hesabı
- 333 Emanetler Hesabı
- 335 Tek Hazine Kurumlar Hesabından Borçlar Hesabı
- 337 Mutemetlikler Cari Hesabı
- 338 Konsolosluk Cari Hesabı
- 339 Risk Hesabı (Merkezi Yönetim Muhasebe Yönetmeliği, 2014: madde 8)

- Genel yönetim çerçeve hesap planında yer alan 33 emanet yabancı kaynaklar hesap grubu aşağıdaki şekilde;

- 330 Alınan Depozito ve Teminatlar Hesabı
- 332 Okul Pansiyonları Hesabı
- 333 Emanetler Hesabı
- 334 Türev Ürün Borçları Hesabı
- 335 Tek Hazine Kurumlar Hesabından Borçlar Hesabı
- 337 Mutemetlikler Cari Hesabı
- 338 Konsolosluk Cari Hesabı
- 339 Risk Hesabı (Genel Yönetim Muhasebe Yönetmeliği, 2014: madde 76)

düzenlenmiştir.

3. 2. 2 Hesaba ilişkin İşlemler

Genel yönetim ve merkezi yönetim muhasebe yapısını düzenleyen yönetmeliklerde belirtildiği üzere, THKH kapsamında gerçekleştirilen nakit ve nakit dışı işlemlerden doğan kurum alacaklarının Bakanlıkça yükümlülük olarak takibi amacıyla 335 sayılı muhasebe hesabı kullanılır. THKH kapsamında gerçekleştirilen nakit işlemleri, kamu idaresinin THKH'ye süpürülen her türlü mali kaynağını (tahsilat, ödemelerden iadeler vb.) ifade ederken, nakit dışı işlemler ise genel bütçenin transfer kaleminden (Hazine yardımı vb.) ilgili kurumlara aktarılmak üzere tahakkuka bağlanan bütçe giderinden Bakanlık tarafından nakit programına alınan ve ilgili ay içerisinde kuruma aktarılacak nakit tutarını ifade etmektedir. Nakit dışı işlemlerden doğan alacaklar, genel bütçeden transfer kaleminden

Bakanlıkça uygun görülen kısım kadar kuruma nakit aktarımının yapılacağına ilişkin bir nevi taahhütün muhasebeleştirilmesi olarak düşünülebilir.

THKH bütçe ve bütçe dışında özel izinle açılan özel hesapları da kapsama aldığından bu iki farklı hesaplara ilişkin işlemler ayrı takip edilecektir. Dolayısıyla, THKH kapsamında gerçekleştirilen işlemlerin muhasebeleştirilmesinde yapılan işlemin muhteviyatına bağlı olarak anılan muhasebe hesaplarının farklı yardımcı hesap kodları kullanılacaktır.

3. 2. 3 Hesabın İşleyişi

THKH sistemi, kurumların mali varlıklarını güvence altına alacak şekilde, söz konusu kaynağın Bakanlık tarafından değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu amaçla, tek hazine kurumlar hesabından alacaklar hesabının olduğu gibi tek hazine kurumlar hesabından borçlar hesabının da rolü oldukça önemlidir.

Tek hazine kurumlar hesabından borçlar hesabı nakit ve nakit dışı olmak üzere kurumun mali varlığına karşılık Bakanlık tarafından takip edilen yükümlülüğü ifade ettiğinden, bu hesap pasif karakterli bir hesaptır. Dolayısıyla, kurum tarafından nakit olarak THKH'ye aktarılan tahsilat, ödemelerden iadeler gibi kurum hesabından Hazine hesaplarına süpürülen her türlü mali kaynak, Hazinesinin nakit varlığını arttırırken, aynı zamanda Hazinesinin kuruma olan yükümlülüklerini de arttırmaktadır. Dolayısıyla, THKH kapsamında gerçekleştirilen işlemler neticesinde Hazinesinin varlık ve yükümlülüğü aynı miktarda artacağından (nette bir şey değişmeyeceğinden), kurumların mali kaynaklarına ilişkin hak sahipliği Hazineye geçmeyecektir.

Nakit dışı mali kaynak ise, daha önce belirtildiği üzere, genel bütçeden kurumlara transfer niteliğinde olan harcamaların program dönemi süresince nakit olarak ödeneceğinin Bakanlıkça taahhüt edilmesi, Bakanlıkça yükümlülük artışı yaratacağından Bakanlıkça anılan muhasebe hesabının alacağına kaydedilir. Bu durumda, Bakanlığın giderleri artarken, giderlerine karşılık nakit varlığı azalmak yerine tek hazine kurumlar hesabından borçlar hesabında takip edilen kurumlara olan yükümlülüğü artacaktır.

Tek hazine kurumlar hesabından alacaklar hesabı pasif karakterli bir muhasebe hesabı olduğundan, Bakanlığın THKH kapsamında kuruma olan borcunun azalması durumunda, bu hesap borçlandırılır. Örneğin, kuruma THKH'den nakit aktarımı yapıldığında bu hesaba borç yazılarak, bu

hesapta takip edilen yükümlülük azalır. Ayrıca, THKH kapsamında yer alan ve belirli periyotlarda nakit fazlasını genel bütçeye aktaran kurumların (Örn. düzenleyici denetleyici kurumlar vb.) mali kaynağı genel bütçeye gelir kaydedildiğinde (kuruma ait mali kaynak genel bütçeye aktarıldığında), kurumca THKH'ye aktarılan gelir fazlası niteliğindeki transfer edilen tutarlar kadar Bakanlığın THKH kapsamında izlenen kuruma olan yükümlülüğü azalacaktır. Bu durumda, Bakanlık, kurum tarafından genel bütçeye aktarılan gelir tutarını tek hazine kurumlar hesabından borçlar hesabına borç kaydederek, kuruma olan yükümlülük azalışını muhasebeleştirir.

4. TEK HAZİNE KURUMLAR HESABI KAPSAMINDA GERÇEKLEŞTİRİLECEK İŞLEMLERE İLİŞKİN YAPILACAK MUHASEBE KAYITLARININ ÖRNEKLER ÜZERİNDEN GÖSTERİMİ

THKH sisteminde, muhasebe hesaplarında kurumların THKH'den alacakları olarak görülen tutarlar aynı zamanda Bakanlığın ilgili kuruma aktarabileceği maksimum nakit tutarını belirtir. Dolayısıyla, THKH kapsamında yapılacak muhasebe işlemleri Bakanlık tarafından kuruma nakit aktarımı yapılırken göz önünde bulundurulacak en temel parametredir. Bu kapsamda, THKH sisteminde hem kurumca hem de Bakanlıkça yapılacak muhasebe işlemlerinin buna bağlı olarak kurum ve Bakanlık arasında doğacak alacak-borç ilişkisinin doğru şekilde kayıt altına alınması ve THKH sistemi kapsamında gerçekleşecek her türlü işlemin paydaşlarca eş anlı olarak muhasebeleştirilmesi ve buna yönelik olarak THKH sistemi ile diğer muhasebe sistemleri arasındaki entegrasyonun sağlanması büyük önem arz etmektedir.

Çalışmada, THKH kapsamında gerçekleştirilecek işlemlerin muhasebeleştirilmesi dört farklı senaryo ile anlatılmaktadır: i) THKH'den kurum hesaplarına aktarım; ii) Kurum hesaplarından THKH'ye nakit aktarımı; iii) Nakit-dışı işlem sonucunda (hazine yardımı tahakkukunun artması vb.) kurum alacağının artması, iv) Kurumun gelir fazlasını bütçeye aktarması sonucunda aktarılan gelir fazlasının kurumun alacağından mahsup edilmesi. Bu kapsamda, hazırlanmış yeni muhasebe hesaplarının işleyişine ilişkin örnek monografiler aşağıda yer almaktadır.

4. 1. Hazinesinin THKH Kapsamında Kurumlara Nakit Aktarımı Yapması Durumunda Yapılacak Muhasebe İşlemleri

THKH'den ilgili kurumun hesabına bir aktarım söz konusu olduğunda, aşağıdaki örnekte de gösterildiği şekilde, kurumun tek hazine kurumlar hesabından alacaklar hesabında takip ettiği alacak bakiyesi kuruma yapılan aktarım tutarı kadar azalırken, Bakanlığın tek hazine kurumlar hesabından borçlar hesabında takip ettiği kuruma olan yükümlülüğü de kuruma aktarılan tutar kadar azalır. Aşağıdaki örnekte bu durum incelenmektedir.

Örnek: THKH kapsamında Hazineden alacağı olan 2 ayrı özel bütçeli idare (A ve B kurumları) tarafından talep edilen sırasıyla 30.000 ve 70.000 TL, Bakanlıkça ilgili kurumların ödeme hesaplarına aktarılmıştır.

— Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından A ve B kurumlarına nakit aktarma talimatının verilmesi işlemi

Mad. .No	AÇIKLAMA	Borç	Alacak
1xx.xx.2018..... 335-Tek Hazine Kurumlar Hesabından Borçlar(Kurum A) 335-Tek Hazine Kurumlar Hesabından Borçlar(Kurum B) 103-Verilen Çekler ve Gönderme Emirleri Hs. Bakanlıkça Kurumlara Nakit Aktarma Talimatı.....	30.000 70.000	100.000

— Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından A ve B kurumlarına nakit aktarılmak üzere THKH'nin bulunduğu bankaya verilen talimatın kapatılması işlemi

Mad. .No	AÇIKLAMA	Borç	Alacak
2xx.xx.2018..... 103-Verilen Çekler ve Gönderme Emirleri Hesabı 102-Banka Hesabı (Tek Hazine Kurumlar Hs.) THKH'den Ödeme Talimatının Kapatılması.....	100.000	100.000

— Bakanlıkça özel bütçeli A kurumuna gönderilen nakdin A kurumunca muhasebeleştirilmesi işlemi

Mad. .No	AÇIKLAMA	Borç	Alacak
3xx.xx.2018..... 102-Banka Hesabı (Kurum A Hesabı) 135-Tek Hazine Kurumlar Hesabından Alacaklar(Kurum A) Özel Bütçeli A Kurumunun Muhasebe Kaydı.....	30.000	30.000

— Bakanlıkça özel bütçeli B kurumuna gönderilen nakdin B kurumunca muhasebeleştirilmesi işlemi

Mad. .No	AÇIKLAMA	Borç	Alacak
3xx.xx.2018..... 102-Banka Hesabı (Kurum B Hesabı) 135-Tek Hazine Kurumlar Hesabından Alacaklar(Kurum B) Özel Bütçeli B Kurumunun Muhasebe Kaydı.....	70.000	70.000

4. 2. THKH Kapsamında Kurum Hesaplarında Yer Alan Bakiyelerin Hazineye Süpürülmesine İlişkin Yapılacak Muhasebe İşlemleri

Kurum hesaplarından THKH'ye gün sonunda süpürme işlemleri gerçekleştiğinde kurumun tek hazine kurumlar hesabından alacaklar hesabında takip ettiği alacakları artarken, Bakanlığın tek hazine kurumlar hesabından borçlar hesabında takip ettiği kuruma olan yükümlülüğü de artacaktır. Aşağıdaki örnekte bu durum incelenmektedir.

Örnek: THKH kapsamında yer alan iki ayrı özel bütçeli idare (A ve B kurumları) hesaplarından gün sonunda sırasıyla 50.000 ve 150.000 olmak üzere toplamda 200.000 TL, Hazine ve Maliye Bakanlığı hesaplarına süpürülmüştür.

— Özel bütçeli A kurumunun hesabından THKH'ye süpürülen mali kaynaklarına karşılık yapacağı muhasebe işlemi

Mad. No	AÇIKLAMA	Borç	Alacak
1xx.xx.2018..... 135-Tek Hazine Kurumlar Hesabından Alacaklar (Kurum A) 102-Banka Hesabı (Kurum A) Özel Bütçeli A Kurumunun Muhasebe Kaydı.....	50.000	50.000

— Özel bütçeli B kurumunun hesabından THKH'ye süpürülen mali kaynaklarına karşılık yapacağı muhasebe işlemi

1xx.xx.2018.....		
	135-Tek Hazine Kurumlar Hesabından Alacaklar (Kurum B)	150.000	
	102-Banka Hesabı (Kurum B)		150.000
 <i>Özel Bütçeli B Kurumunun Muhasebe Kaydı</i>		

— Kurumların THKH'ye süpürülen mali kaynaklarına karşılık Hazine ve Maliye Bakanlığının ilgili kurumlara olan yükümlülük artışını muhasebeleştirilmesi işlemi

2xx.xx.2018.....		
	102-Banka Hesabı (Tek Hazine Kurumlar Hesabı)	200.000	
	335-Tek Hazine Kurumlar Hesabından Borçlar(Kurum A)		50.000
	335-Tek Hazine Kurumlar Hesabından Borçlar(Kurum B)		150.000
 <i>Süpürülen Mali Kaynaklara ilişkin Bakanlık Tarafından Yapılacak Muhasebe Kaydı</i>		

4. 3. Genel Bütçeden Aktarılmak Üzere Tahakkuka Bağlanan ve Hazine ve Maliye Bakanlığınca Program Dönemi İçerisinde Nakdinin Gönderilmesi Onaylanan Hazine Yardımlarına İlişkin Yapılacak Muhasebe İşlemleri

Genel bütçeden hazine yardımı alan kuruma ödenmek üzere tahakkuka bağlanan bütçe giderinden, Hazine ve Maliye Bakanlığınca aylık nakit programında ödenmesi planlanan nakit tutarı kadar, Bakanlığın ilgili kuruma borcu ve buna bağlı olarak ilgili kurumun Bakanlıktan alacağı artacaktır. Bu çerçevede, söz konusu işlem gerçekleştiğinde Bakanlığın tek hazine kurumlar hesabından borçlar hesabında ve ilgili kuruluşun tek hazine kurumlar hesabından alacaklar hesabında karşılıklı artış meydana gelecektir. Sonrasında, Bakanlık, ilgili kurumun nakit talebi doğrultusunda kuruma THKH'den nakit aktarımı yaptığında söz konusu muhasebe hesaplarında takip edilen bakiyeler karşılıklı olarak azalacaktır. Bu durum aşağıda yer alan örnekte anlatılmaktadır.

Örnek: Özel bütçeli A kurumunun 200.000

TL hazine yardımı alacağı tahakkuk etmiştir ve söz konusu tutarın 120.000 TL'si Hazine ve Maliye Bakanlığınca tarafından karşılanmıştır.

— Özel bütçeli A kurumunun bağlı bulunduğu bakanlığın hazine yardımı kaleminde karşılanmak üzere oluşturulan giderlerin muhasebeleştirilmesi işlemi

Mad. No	AÇIKLAMA	Borç	Alacak
1xx.xx.2018.....		
	630-Giderler Hesabı	200.000	
	325-Nakit Talep ve Tahsisleri Hesabı		200.000
	830-Bütçe Giderleri Hesabı	200.000	
	835-Gider Yansıtma Hesabı		200.000
 <i>A Kurumunun Bağlı Bulunduğu Bakanlığın Hazine Yardımı Tahakkuku İşlemi</i>		

— Özel bütçeli A kurumunun bağlı bulunduğu bakanlık tarafından Hazine yardımı kaleminde giderleştirilen işlemine karşılık oluşan gelirlerin muhasebeleştirilmesi işlemi

2xx.xx.2018.....		
	120-Gelirlerden Alacaklar Hesabı	200.000	
	600-Gelirler Hesabı		200.000
 <i>Özel Bütçeli A Kurumunun Muhasebe Kaydı</i>		

— İlgili bakanlık tarafından tahakkuka bağlanan hazine yardımının, Hazine ve Maliye Bakanlığınca THKH kapsamına alınmasına ilişkin muhasebe kaydı

3xx.xx.2018.....		
	511- Muhasebe Birimleri Arası İşlemler Hesabı	120.000	
	335- Tek Hazine Kurumlar Hesabından Borçlar (Kurum A)		120.000
 <i>Hazine Tarafından THKH Kapsamına Alınan Hazine Yardımına İlişkin Muhasebe Kaydı</i>		

— Hazine ve Maliye Bakanlığınca tarafından THKH kapsamına alınan hazine yardımına ilişkin (120.000 TL) ilgili bakanlıkça yapılacak muhasebeleştirme işlemi

4xx.xx.2018.....		
	325-Nakit Talep ve Tahsisleri Hesabı	120.000	
	511-Muhasebe Birimleri Arası İşlemler Hesabı		120.000
Hazine Onayı Sonrası ilgili Bakanlığın Muhasebe Kaydı.....		

— Bakanlıkça THKH kapsamına alınan hazine yardımının özel bütçeli A kurumu tarafından THKH kapsamında takip edilmesine yönelik muhasebeleştirilme işlemi

5xx.xx.2018.....		
	135-Tek Hazine Kurumlar Hesabından Alacaklar (Kurum A)	120.000	
	120-Gelirlerden Alacaklar Hesabı		120.000
Özel Bütçeli A Kurumunun Muhasebe Kaydı.....		

— Bakanlık tarafından THKH'ye alınan hazine yardımı tahakkukundan özel bütçeli A kurumuna nakit aktarımının yapılmasına ilişkin talimatın muhasebeleştirilmesi işlemi

6xx.xx.2018.....		
	335- Tek Hazine Kurumlar Hesabından Borçlar (Kurum A)	120.000	
	103-Verilen Çekler ve Gönderme Emirleri Hesabı (-)		120.000
 Bakanlıkça Kuruma Nakit Aktarma Talimatı.....		

— Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından A kurumuna nakit aktarılmak üzere THKH'nin bulunduğu bankaya verilen talimatın kapatılması işlemi

7xx.xx.2018.....		
	103-Verilen Çekler ve Gönderme Emirleri Hesabı (-)	120.000	
	102-Banka Hesabı (Tek Hazine Kurumlar Hs.)		120.000
THKH'den Ödeme Talimatının Kapatılması.....		

— Hazine ve Maliye Bakanlıkça özel bütçeli A kurumuna gönderilen nakdin A kurumunca muhasebeleştirilmesi işlemi

8xx.xx.2018.....		
	102-Banka Hesabı (Kurum A Tek İdare Hesabı)	120.000	
	135 – Tek Hazine Kurumlar Hesabından Alacaklar (Kurum A)		120.000
Özel Bütçeli A İdaresinin Muhasebe Kaydı.....		

4.4. THKH Kapsamında Yer Alan Kurumlardan Genel Bütçeye Aktarılan Gelir Fazlasına İlişkin Muhasebe İşlemleri

Kurumların hesaplarından THKH'ye aktarılan tutarlar kurumun THKH kapsamında alacak olarak takip ettiği tek hazine kurumlar hesabından alacaklar hesabı bakiyesini arttırırken, karşılığında Bakanlığın THKH kapsamında kurumlara olan borcu olarak takip ettiği tek hazine hesabından borçlar hesabı bakiyesini de arttırmaktadır. Ancak, THKH kapsamında değerlendirilen kurumların gelir fazlasının genel bütçeye aktarılması durumunda ise anılan hesaplar ters yönlü olarak çalışacak; ve kurum hesabından Bakanlık hesaplarına nakit hareketi olmadan gelir fazlası tutarı kurumun alacağından mahsup edilecektir. Aşağıdaki örneklerde bu durum incelenmektedir.

Örnek: Dönem sonunda düzenleyici denetleyici D kurumu tarafından 200.000 TL tutarında gelir fazlasının genel bütçeye aktarılacağı bildirilmiş ve söz konusu tutar kurumun THKH alacağından mahsup edilmiştir.

— Gelir fazlasını genel bütçeye aktaran D kurumunun muhasebe işlemi

Mad. No	AÇIKLAMA	Borç	Alacak
1xx.xx.2018.....		
	630-Giderler Hesabı	200.000	
	135-Tek Hazine Hesabından Alacaklar (Kurum D)		200.000
	830-Bütçe Giderleri Hesabı	200.000	
	835- Gider Yansıtma Hesabı		200.000
DDK D Kurumunun Genel Bütçeye Aktardığı Gelir Fazlasını Alacağından Mahsup Etmesine yönelik		

Muhasebe Kaydı.....			
— THKH kapsamında yer alan D kurumunun genel bütçeye aktardığı gelir fazlası tutarının Bakanlıkça THKH kapsamında kuruma olan yükümlülüğün çıkarılmasının muhasebeleştirilmesi işlemi			
2xx.xx.2018.....		
	335- Tek Hazine Kurumlar Hesabından Borçlar (Kurum D)	200.000	
	600- Gelirler Hesabı		200.000
	805- Gelir Yansıtma Hesabı	200.000	
	800- Bütçe Gelirleri Hesabı		200.000
.....Bakanlığın Gelir Fazlasını Genel Bütçeye Gelir Kaydetmesine ilişkin Muhasebe Kaydı.....			

4. 5. THKH Kapsamında Yer Alan Kurumların Özel Hesaplarına İlişkin İşlemler

Kurumların ilgili kanunların verdiği yetkiler çerçevesince açılmış özel hesapları üzerinden THKH kapsamında gerçekleştirdikleri işlemlerin muhasebeleştirilmesi, kurumların THKH kapsamında bütçe hesapları üzerinden gerçekleştirdikleri işlemlerin muhasebeleştirilmesi ile aynıdır. Kurumların bütçe hesaplarında olduğu gibi, özel hesaplarına ilişkin işlemlerin muhasebeleştirilmesinde de THKH kapsamında açılmış muhasebe hesapları kullanılacaktır. Dolayısıyla, kurumların THKH kapsamında özel ya da bütçe hesaplarından gerçekleştirilen işlemler yukarıda belirtilen örneklerde olduğu gibi muhasebeleştirilecektir. Ancak, kurumların bütçe ya da özel hesaplarından gerçekleştirdikleri işlemler aynı muhasebe hesaplarının farklı alt kırılımları vasıtasıyla takip edilecektir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

THKH sistemi kapsama aldığı kurumların bütçesel ve idari özerkliklerine dokunulmadan ve kurumların mali kaynakları üzerindeki hak sahipliklerine zarar vermeden, mali kaynaklarının Bakanlık tarafından yönetilmesini amaçlayan bir havuz sistemidir. Söz konusu sistemin, kurumların mali kaynaklarına haneler getirilmeden çalışabilmesi, kapsamda değerlendirilecek kurum ile Bakanlık arasında gerçekleştirilen işlemlerden doğan alacak-borç ilişkisinin şeffaf bir şekilde kayıt altına alınması

ve takip edilmesine cevaz veren muhasebe hesapları ile mümkün olacaktır. Ancak, mevcut muhasebe hesapları THKH sisteminin ihtiyaçlarını karşılama yetersiz kalmıştır. Bu kapsamda, Bakanlık ve kurum arasında alacak-borç ilişkisini tesis eden ve THKH kapsamında gerçekleşen nakit ve nakit dışı her türlü işlemin şeffaf bir şekilde kayıt altına alınmasını sağlayacak sisteme has muhasebe hesapları tasarlanmış ve bu hesaplar muhasebe yönetmeliklerine eklenmiştir.

Çalışmada THKH sistemine özgü açılmış yeni muhasebe hesaplarının işleyişi monografiler üzerinden detaylı olarak anlatılmıştır. Ayrıca, çalışmada THKH sisteminin işleyişi, muhasebe perspektifi üzerinden ele alınarak değerlendirilmiştir.

Söz konusu çalışmanın gerek merkezi yönetim ve genel yönetim çerçeve hesap planlarında tanımlanan yeni muhasebe hesaplarını, gerekse muhasebe perspektifi üzerinden THKH sistemini anlatması hasebiyle muhasebe literatürüne ve kamu mali yönetimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Can, B. (2017) *Genişletilmiş Yeni Tek Hazine Hesabı Modeli Önerisi*, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Ankara.
- Genel Yönetim Muhasebe Yönetmeliği*. (2014). T.C. Resmi Gazete, 29214,23 Aralık 2014.
- Genel Yönetim Muhasebe Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. (2018). T.C. Resmi Gazete, 30342,24 Şubat 2018.
- Merkezi Yönetim Muhasebe Yönetmeliği. (2014). T.C. Resmi Gazete, 29218,27 Aralık 2014.
- Merkezi Yönetim Muhasebe Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. (2018). T.C. Resmi Gazete, 30342,24 Şubat 2018.
- Pattanayak, S. & Fainboim, I. (2010) Treasury Single Account: Concept, Design and Implementation Issues, *International Monetary Fund Fiscal Affairs Department Working Paper*, WP/10/143, 4-44.
- Williams, Mike. (2013) Overview of Government Cash Management. *In Proceedings of Middle East Regional Technical Assistance Center IMF - METAC Conference on Budget Execution and Cash Management (Beirut, July 2-4)*, 1-17. http://www.imfmetac.org/Upload/Link_738_48.pdf
- Williams, Mike. (2010) Government Cash Management: Its Interaction with Other Financial

Policies. *International Monetary Fund Fiscal Affairs
Department Technical Notes and Manuals*, 1-28.

MUHASEBE VE FİNANS İNCELEMELERİ DERGİSİ

Dergi Anasayfası: www.dergipark.gov.tr/mufider

KIRGIZİSTAN TÜRKİYE MANAS ÜNİVERSİTESİ VE ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİNDE MUHASEBE EĞİTİMİ GÖREN ÖNLİSANS ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL PROFİLLERİ VE MESLEKİ BEKLENTİLERİNİN İNCELENMESİ

AN INVESTIGATION OF SOCIAL PROFILES AND OCCUPATIONAL EXPECTATIONS OF KYRGYZ TURKISH MANAS UNIVERSITY AND ÇANAKKALE 18 MART UNIVERSITY'S VOCATIONAL SCHOOL ACCOUNTING DEPARTMENT STUDENTS

Nalan ECE^{a}, Nuryadın TOPÇU^b*

a Dr. Öğr. Üyesi, Yalova Üniversitesi, İİBF, Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, ORCID: 0000-0002-4000-3981

b Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, ORCID: 0000-0002-1262-7818

ÖZET

MAKALE BİLGİLERİ

Makale Tarihi:

Gönderilme Tarihi 16. 05. 2018

Düzenleme 01.06.2018

Kabul Tarihi 12.08.2018

*Anahtar Kelimeler: Muhasebecilik
Mesleği, Meslek Yüksek Okulları,
Muhasebe ve Vergi Uygulamaları
Bölümü, Öğrenci Profili, Mesleki
Beklentiler*

Jel Kodları: I21, I23

Bu araştırmanın temel amacı, Kırgızistan ve Türkiye de muhasebecilik mesleğine yönelen adayların sosyal profilleri ve geleceğe yönelik mesleki beklentilerini karşılıklı olarak tespit etmektir. Araştırmada 2015-2016 eğitim-öğretim bahar döneminde Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi (KTMÜ) ve Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Meslek Yüksek Okullarında kayıtlı Muhasebe ve Vergi Uygulamaları bölümünde eğitim gören I. ve II. sınıf öğrencileri esas alınmıştır. Muhasebe meslek adaylarına profil ve mesleki beklentilerini ortaya koymayı hedefleyen yapılandırılmış ve yarı yapılandırılmış toplam 30 soruyu içeren anket uygulanmıştır. Anketlere verilen cevaplar SPSS paket programından yararlanılarak değerlendirilmiş ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Ki-Kare testi uygulanmıştır. Analizler sonucunda öğrencilerin sosyal profillerinde iki ülke arasında benzerlik olduğu ancak mesleki beklentilerinde farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

ABSTRACT

ARTICLE INFO

Article history:

Received 16. 05. 2018

Revised 01.06.2018

Accepted 12.08.2018

*Keywords: Accounting
Profession, Vocational Schools,
Accounting and Tax Applications
Department, Student Profession,
Occupational Expectations
Jel Codes: I21, I23*

The aim of this paper is to comparative determine of social profiles and future expectations of accountant candidates in Turkey and Kyrgyzstan. Both Çanakkale 18 March University and Kyrgyz-Turkish Manas University (KTMU), Vocational Colleges, Accounting and Tax Implication departments' freshman and sophomore students have participated in this study in 2015-2016 academic year spring semester. Structured and semi-structured questionnaire with 30 questions has been applied to accountant candidates to reveal profiles and professional expectations. Answers to the questions have been assessed by using SPSS program and Ki-Square test statistic was implemented in order to evaluate relationship between independent variables. The results show that both two countries have similar students' social profiles but each country students' professional expectations differs significantly.

*Sorumlu Yazar: nalanece@gmail.com

1. GİRİŞ

Bilgiyi oluşturan ve sunan kurumlardan biri olan üniversiteler büyük bir öneme sahiptirler. Üretilen bu bilgilerin paylaşılmasında üniversitelerin hizmet verdikleri en önemli topluluk olan ve ortaöğretimi tamamlayarak zorlu aşamalardan geçip yükseköğretime başlamış öğrencilerin beklentileri de büyük olmaktadır (Zeytinoglu, 2012, 104). Söz konusu yükseköğretim kurumlarından biri olan Meslek yüksekokulları (MYO), gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye’deki Yüksek Öğretimi içerisinde önemli bir yere sahip olup, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin ara insan gücü ihtiyacını karşılayan en önemli kaynaklardan biridir. Bu önem Türkiye’nin Avrupa Birliği ile ilgili olarak başlayan tam üyelik sürecin de bir kat daha artmıştır. Gençtürk, Demir, Çarıkçı, 2008, 210).

Türkiye’de her geçen gün artan ara eleman ihtiyacını ülkenin çeşitli bölgelerinde kurulan meslek yüksekokulları sağlamaktadır. Meslek yüksekokulları çeşitli alanlarda vermiş oldukları mesleki eğitimler ile işletmelerin ara eleman ihtiyacını karşılamayı hedeflemektedir. Bu alanlardan biri de muhasebedir.

Uygulamaları Programlarının amacı, ön lisans düzeyinde verilecek eğitimlerle, işletmelerin ihtiyacı olan ön muhasebe elemanlarının yetiştirilmesidir (Özdemir, 2010, 103).

Çalışmanın diğer bir konusunu oluşturan Kırgızistan-Türkiye Manas üniversitesi (KTMÜ); 1991 yılında bağımsızlığına kavuşan Türkî Cumhuriyetlerden olan Kırgızistan Cumhuriyetiyle Türkiye Cumhuriyeti arasında, kardeşliğin ebedileşmesinin sembolü olarak, 1995 yılında yapılan bir protokol sonucu kurulmuştur (KTMÜ El Kitabı, 2011,13).

Orta Asya’nın en gelişmiş kampüs üniversitesi olarak Türk dünyası ve akraba topluluklar öncelikli olmak üzere, bölgedeki diğer ülkelerden de öğrenci kabul etmekte olan KTMÜ fakülte, yüksekokul ve enstitüleri bünyesinde ön lisans, lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim-öğretim yapmaktadır.

Yöresel kalkınmada küçük ve orta boy işletmelerin oluşmasına, iş imkânlarının artmasına ve büyümeye sebep olan vasıflı, kalifiyeli, uygulayıcı ara meslek insan gücü Kırgızistan ve Orta Asya coğrafyasında yetersiz gözükmektedir. Bu coğrafyada ilk olan KTMÜ Meslek Yüksekokulu, bu misyonu üstlenmiştir (KTMÜ El Kitabı, 2011,35).

Çalışma, Orta Asya coğrafyasında ilk olan meslek yüksekokulu muhasebe ve vergi uygulamaları bölümünde eğitim alan muhasebe meslek adaylarının sosyal profillerini ve meslekten beklentilerini Türkiye’deki meslek adaylarıyla karşılaştırması açısından önem arz etmektedir.

1. MUHASEBE MESLEĞİ

TDK sözlüğüne göre meslek, “belli bir eğitim ile kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan kuralları belirlenmiş iş” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK Güncel Türkçe Sözlük).

Muhasebe mesleği çok kapsamlı olduğundan kendi içinde kısımlara ayrılmıştır. Muhasebeci kavramı genel olarak, yeminli mali müşavir, vergi uzmanı, danışman, mali işler elemanı, muhasebe eğitmeni gibi meslek dallarını kapsamaktadır (Güredin, 2008,35).

Muhasebe mesleği, Türkiye’de yıllardır var olan bir meslek olmasına,1989 yılında yasal bir statüye kavuşmuştur. 3568 sayılı “Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu’na dayanılarak yapılabilecek tanıma göre, meslek mensubu; işyerini sağlamak, faaliyet sonuçlarını ilgili mevzuat çerçevesinde işletmelerde faaliyetlerin ve işlemlerin sağlıklı ve güvenilir bir değerlendirmeye tabi tutarak gerçek durumu ilgililerin ve resmi mercilerin istedikleri şekilde incelemeye ve ilgililerin istifadesine tarafsız bir şekilde sunmak üzere gerçek ve tüzel kişilere ait teşebbüs ve işletmeler”.

-Genel kabul görmüş muhasebe prensipleri ve ilgili mevzuat hükümleri gereğince, tek düzen muhasebe veya mevzuatı icabı muhasebe plan paralelinde defterlerini tutan, bilanço, gelir tablosu ve beyannameleri ile diğer belgelerini düzenleyen ve benzeri işleri yapan,

-Muhasebe sistemlerini kuran, geliştiren, işletmecilik, muhasebe, finans, mali mevzuat ve bunların uygulamaları ile ilgili işlerini düzenleyen veya bu konularda müşavirlik eden kişi,

-Yukarıda gösterilen konularda, belgelerine dayanılarak, inceleme, tahlil, denetim yapan, mali tablo ve beyannamelerle ilgili konularda yazılı görüş veren, rapor ve benzerini düzenleyen, tahkim, bilirkişilik ve benzeri işleri bir işyerine bağlı ve bağlı olmaksızın yerine getiren, kimse olup meslek mensubu bu görevleri yerine getirebilmek kabiliyeti

ile konusunda uzmandır.

Muhasebe mesleği için gerekli eğitim orta öğretim kurumlarının muhasebe ve finansman bölümlerinden başlayarak üniversite eğitimine kadar devam edebilir. Tabii ki tek bir eğitim sistemi söz konusu değildir. Öğrenciler ortaöğretim kurumlarından sonra, muhasebe bölümü ile ilgili meslek yüksekokullarına ve yükseköğretim kurumlarına devam edebilirler. Bunun yanı sıra muhasebe eğitimi almadan ortaöğretime bitirmiş bir kişi, ilgili üniversite bölümlerini okuyarak muhasebe mesleğini tercih edebilmektedir.

Çalışmada Türkiye ve Kırgızistan'da bulunan meslek yüksekokullarının Muhasebe ve Vergi Uygulamaları bölümlerinde eğitim alan öğrencilerin sosyal profilleri ve mesleki beklentileri esas alınarak analiz gerçekleştirilmiştir. Amaç iki ülke arasındaki ortak ve farklı sosyal profilleri ve mesleki beklentileri ortaya koyarak karşılaştırmalı olarak meslek adaylarını değerlendirmektir.

3. YÖNTEM

3.1. Evren ve Örneklem

Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü öğrencilerinin evren alınmasının nedeni, muhasebecilik mesleğini seçen adayların ağırlıklı olarak bu programdan mezun olmasıdır. Yapılan çalışmada Çanakkale 18 Mart Üniversitesi ve Kırgızistan Türkiye-Manas Üniversitesine bağlı meslek yüksek okullarında Muhasebe ve Vergi Uygulamaları bölümü öğrencilerinin; sosyo-demografik özelliklerinin, sosyal- kültürel ve mesleki beklentileri ile ilgili profil ve görüşlerinin ortaya konulması hedeflenmiştir.

Araştırma 2015-2016 öğretim yılı bahar dönemi sonunda 1. ve 2. sınıf öğrencilerini kapsamaktadır. Muhasebe ve Vergi Uygulamaları bölümünde okuyan öğrencilerin sosyal profillerini ve mesleki beklentilerini değerlendirmek amacı ile Türkiye ve Kırgızistan'daki öğrencilere ölçek uygulanmıştır.

3.2. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Anket toplam 30 sorudan oluşmaktadır. Soruların %50 si sosyal profil tespiti diğer kısmı ise muhasebecilik mesleği ve beklentileri ortaya koymak amacıyla literatür taraması yapıldıktan sonra geliştirilmiştir. Ankette adaylarından bazı sorularda sadece tek seçenek işaretlemeleri istenmiştir.

4. BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bulguları, sosyal profil değerlendirmesi, mesleki beklentiler, bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi ve Çanakkale 18 Mart Üniversitesi ile Kırgızistan Türkiye-Manas Üniversitesi karşılaştırmaları olmak üzere dört alt başlık altında aşağıda verilmiştir.

4.1. Sosyal Profil Değerlendirme Anketinden Elde Edilen Bulgular

Bu bölümde, muhasebe meslek mensubu adayların sosyal profilleri ile ilgili bulguların her bir durumun frekansı ve yüzde değerleri ile birlikte tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 1: Öğrencilerin Demografik Özellikleri

Değişken	Boyut	Frekans	Yüzde %
Ülke	Türkiye	343	91,2
	Kırgızistan	33	8,8
Cinsiyet	Erkek	125	33,2
	Kız	251	66,8
Yaş	18-25	323*	85,9
	22-25	48*	12,8
	25 ve üzeri	4*	1,1
Sınıf	1.Sınıf	165*	49,7
	2.Sınıf	165*	49,7
	3.Sınıf	2*	,6
Kardeş Sayısı	1-2 Kardeş	212*	57,9
	3-4 Kardeş	118*	32,2
	5 ve fazla	36*	9,8
İkamet Yeri	Aile Yanı	75	20,1
	Öğrenci Evi	110	29,5
	Öğrenci Yurdu	188*	50,4
Medeni Durum	Evli	8*	2,1
	Bekâr	366*	97,9

(* Soruların cevabını öğrenci boş bıraktığı için her bir grupta soruların içinde öğrenci sayıları toplamı 376'nın altındadır.)

Uygulanan ölçek oranı göz önüne alındığında; ölçeğin %91,2'sinin Türkiye'deki öğrencilere ve %8,8'inin Kırgızistan'daki öğrencilere uygulandığı görülmektedir. Ankete katılan öğrenciler %33,2'sinin erkek, %66,8'inin ise kız öğrencilerden oluşmaktadır. Bölüm öğrencilerinin çoğunluğunun kız öğrencilerden meydana geldiği, yaş dağılımının genellikle 18-25 arasında yoğunlaştığını ve 1. ve 2. sınıf öğrencilerinin sınıf seviyeleri arasında eşit sayıda bir öğrenim aldıklarını görmek mümkündür. Öğrencilerin sadece %0,06'sı normal öğretim süresi içerisinde eğitimlerini tamamlayamamışlardır.

Aile durumlarına bakıldığında yarıdan biraz fazlasının 1 veya 2 kardeş sayısından oluşan küçük aile yapısından büyüdükleri anlaşılmaktadır. %97,8

oranındaki bekâr öğrenci, öğrenim süresi boyunca öğrenci yurtlarında kalmayı tercih ettiğini ifade etmiştir.

Tablo 2: Öğrencilerin Boş Zamanlarını Değerlendirme Yöntemleri

Boş Zaman Değerlendirme Şekli	Cevaplar		Gözlemlerin Yüzdesi %
	N	Yüzde %	
Müzik Dinlemek	153	29,9%	41,7%
Kitap okumak	89	17,4%	24,3%
Kafe/kantinde oturmak	40	7,8%	10,9%
Gezmek	127	24,9%	34,6%
Diğer	102	20,0%	27,8%
Toplam	511	100,0%	139,2%

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal profillerini incelemek amacı ile boş zamanlarını nasıl değerlendirdiklerine ilişkin dağılımlar Tablo 2'deki şekilde incelenmiştir. Elde edilen bu sonuçlara göre öğrencilerin 511 cevap şikkını işaretledikleri görülmüştür. İşaretlenen şıklar incelendiğinde öğrencilerin en çok boş zamanlarında müzik dinlediği ve gezdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 3: Öğrencilerin Ekonomik Durumları

Değişken	Boyut	Frekans	Yüzde %
Ailenin Ortalama Geliri	0-1000 TL	156	41,5
	1001-2000 TL	158	42,0
	2001 TL'den fazla	62	16,5
Burs/Kredi	Evet	193	51,6
	Hayır	181	48,4
Aylık Masraf	100-249 TL	76	20,8
	250-499 TL	142	38,9
	500-749 TL	92	25,2
	750 TL ve üzeri	55	15,1

Tablo 3 incelendiğinde ailelerin toplam % 83,5'i aylık ortalama geliri 2000 TL altında olması sebebiyle öğrencilerin çoğunluğunun aylık 250-499 aylık öğrenim giderleri için burs veya kredi kullanmak zorunda kaldıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 4: Öğrencilerin Yaşam Bölgeleri

Değişken	Boyut	Frekans	%	
Türkiye İçin:				
	En Fazla Yaşanan Bölge	Marmara	234	64,8
		Ege	65	18,0
		Akdeniz	17	4,7
		İç Anadolu	17	4,7
	Karadeniz	9	2,5	

	Güney Doğu Anadolu	16	4,4	
	Doğu Anadolu	9	,8	
En Fazla Yaşanan Yerleşim Birimi	B. şehir	130	34,8	
	İl	74	19,8	
	İlçe	106	28,3	
	Kasaba	9	2,4	
	Köy	55	14,7	
	Kırgızistan İçin:			
	En Fazla Yaşanan Bölge	Talas	5	15,5
	Çuy	11	33,3	
	Isık Köl	4	12,12	
	Narın	3	9,09	
	Oş	1	3,03	
	Batken	0		
	Calal-Abad	9	27,27	
En Fazla Yaşanan Yerleşim Birimi	B.şehir	16	48,48	
	İl	13	39,39	
	İlçe	3	9,09	
	Kasaba	1	3,03	
	Köy	0		

Araştırmaya katılan öğrencilerin en fazla yaşadıkları bölgelere ilişkin Tablo 4'de belirtilen dağılıma göre Türkiye'deki öğrencilerin çoğunluğunun Marmara Bölgesinde büyükşehirlerde yaşadıkları anlaşılmaktadır. Kırgızistan'da ise öğrencilerin üniversitenin bulunduğu ve ülkenin en gelişmiş bölgelerinden olan Çuy bölgesinden ve büyükşehirlerden geldikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 5: Öğrencilerin Eğitim ve Çalışma Durumları

Değişken	Boyut	Frekans	%
Mezun Olunan Okul	Genel Lise	161	43,3
	Mesleki Lise	211	56,7
Üniversiteye Giriş Şekli	Sınavsız Geçiş	161	42,8
	Sınav Puanı ile Yerleşim	199	57,2
Okunan Bölüm Uygunluğu	Uygun	247	66,8
	Uygun Değil	64	17,3
	Fikrim Yok	59	15,9
Çalışma Durumu	Çalışmıyorum	247	66,8

	Muhasebe Alanında Çalışıyorum	64	17,3
	Muhasebe Dışı Bir Alanda Çalışıyorum	59	15,9
Okul Tercih Nedeni	Çalıştığım İş Yerindeki Özlük Durumu İyileşsin Diye	26	7,0
	Meslek Sahibi Olabilmek İçin	209	56,6
	Herhangi bir yüksekokul okumak için	31	8,4
	Daha rahat iş bulabilmek için	37	10,0
	Askere gitmemek için	6	1,6
	Diğer nedenler	60	16,3

Muhasebe ve Vergi Uygulamaları bölümüne %56,7 oranında meslek lisesi mezunu öğrencilerinin Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi puanı ile yerleştiği anlaşılmaktadır. Öğrencilerin %66,8'i muhasebe bölümünün kendilerine uygun olduğunu ancak henüz sektörde çalışmadıklarını belirtmişlerdir. Okulu tercih nedeni olarak birinci sırada meslek sahibi olabilmek gelmektedir.

4.2. Mesleki Beklentiler Anketinden Elde Edilen Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde, muhasebe meslek mensubu adayların mesleki beklentileri ve kaygıları ile ilgili bulguların her bir durumun frekansı ve yüzde değerleri ile birlikte tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 6: Öğrencilerin Mesleki Beklentileri

Değişken	Boyut	Frekans	%
Öğretim Süresi	Yetersiz	261	66,8
Yeterli mi?	Yeterli	72	17,3
	Fikrim Yok	25	15,9
İş Bulacağına İnanma	İnanıyorum	210	57,9
	İnanmıyorum	57	15,7
	Kısmen İnanıyorum	96	26,4
Ailede Sektörde Çalışan	Evet	191	51,8
	Hayır	178	48,2
Bölümün İş Avantajı Sağlaması	Evet	289	79,2
	Hayır	76	20,8
Tercih Etme Şansınız Olsa Başka	Evet	118	32,0
Bölüm Seçer misiniz	Hayır	245	66,4
	Fikrim Yok	6	1,6

Mesleğin Erkek/Kadın	Bayan Mesleği	10	2,7
	Erkek Mesleği	2	,5
	Fikrim Yok	364	96,8
Programınız Beceri Kazandırmada Yeterli mi?	Evet	193	52,3
	Hayır	176	47,7

Ankete katılan öğrencilerin 2 yıllık mesleki yüksekokulu eğitiminin yeterli olduğunu, mezun olduktan sonra iş bulabilecekleri konusunda %57,9 oranında inandıkları ve aile bireylerinden yarıdan fazlası muhasebe sektöründe çalıştıkları anlaşılmaktadır. Eğitim almayı tercih ettikleri bölümden memnuniyet oranı %66,4 olup muhasebe mesleğinin erkek ya da kadın mesleği olduğu konusunda herhangi bir fikirlerinin olmadığı görülmektedir. Öğrencilerin görüşlerine göre, meslek yüksekokullarındaki programın muhasebe alanında beceri kazandırmada %52,3 oranında yeterli olduğu söylenmektedir.

Tablo 7: Öğrencilerin Mezuniyet Sonrası Planları

Mezuniyet Sonrası Planlar	Cevaplar		Gözlemlerin Yüzdesi
	N	%	
Dikey Geçiş	165	44,6%	49,5%
ÖSS'ye girmek	45	12,2%	13,5%
Kararsızım	34	9,2%	10,2%
Diğer	29	7,8%	8,7%
Devlet Memuru Olmak	35	9,5%	10,5%
Özel Sektörde Çalışmak	62	16,8%	18,6%
Kendi İşini Kurmak	57	15,6%	
Toplam	370	100,0%	111,1%

Araştırmaya katılan öğrencilerin mesleki beklentilerini değerlendirmek amacı ile mezuniyet sonrası düşüncelerine ilişkin sorular sorulmuş ve bu sorulara en çok verilen cevaplara ilişkin elde edilen frekans dağılımları Tablo 7'de gösterilmiştir. Bu bilgilere göre en çok işaretlenen cevap seçeneği dikey geçiş olarak görülmektedir.

Tablo 8: Öğrencilerin Özgüven Durumları

	Katılmıyorum		Katılıyorum	
	Sayı (n)	Yüzde (%)	Sayı (n)	Yüzde (%)
İş bulamayacağımı düşünüyormusun?	196	52,8	175	47,2
İş özgüvenim eksik	304	81,1	71	18,9
Muhasebe alanında piyasa şartları çok zor	216	58,7	152	41,3
Mesleğimde akademik kariyer yapmak istiyorum	121	32,9	247	67,1
Kişisel özelliklerim muhasebe mesleğine yakın	159	42,9	212	57,1

Anket cevaplarına göre öğrencilerin mesleki

beklentilerine ilişkin sorulan sorulara verdikleri cevapların dağılımı Tablo 8’de verilmiştir. Bu sonuçlara göre “İş Bulmayacağı Düşünüyor musun?” sorusuna öğrencilerin çoğunluğunun katılmadığı yani öğrencilerin iş kaygısı olmadığı anlaşılırken, “İş özgüvenim eksik” sorusuna öğrencilerin yine çoğunluğunun (%81,1) katılmadığı, “Muhasebe alanında piyasa şartları çok zor” sorusuna yine öğrencilerin çoğunluğunun (%58,7) katılmadığı, “Mesleğimde akademik kariyer yapmak istiyorum” sorusuna öğrencilerin çoğunluğunun (%67,1) katıldığı yani mesleğinde kariyer yapmak istediklerini belirtmişlerdir. Kişisel özelliklerim Muhasebe Mesleğine yakın” sorusuna öğrencilerin çoğunluğunun (%57,1) katıldığı yani öğrencilerin kendi kişisel özelliklerinin mesleklerine yakın olduğunu düşündükleri anlaşılmaktadır.

4.3. Araştırmada Kullanılan Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Öğrencilerin cevaplandırmış olduğu anket sorularında bağımsız değişkenler arasındaki ilişkilerin ortaya konulması amacı ile kategorik değişkenlerin incelenmesinde kullanılan ki kare testi uygulanmıştır.

Tablo 9: Öğrencilerin Bağımsız Değişkenler İle İş Bulma İlişkinin Ki-Kare Analizi İle İncelenmesi

Cinsiyet/İş bulma	Değer	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	6,530 ^a	2	,038
Likelihood Ratio	6,240	2	,044
Linear-by-Linear Association	,190	1	,663
Öğrencilerin okudukları sınıf /İş bulma			
Pearson Chi-Square	3,586 ^a	4	,465
Likelihood Ratio	4,009	4	,405
Linear-by-Linear Association	,269	1	,604
Öğrencilerin okudukları bölümün kendilerine uygunluğu/İş bulma			
Pearson Chi-Square	32,205 ^a	4	,000
Likelihood Ratio	28,503	4	,000
Linear-by-Linear Association	4,297	1	,038

Hipotezler;

H₀: Bağımsız değişkenler arasında ilişki yoktur.

H₁: Bağımsız değişkenler arasında ilişki vardır.

Tablo 9’da belirtilen cinsiyet ve iş bulma analiz sonucuna göre p-değeri $0,038 < \alpha = 0,05$ olduğundan dolayı H₀ hipotezi reddedilmiştir. Bu nedenle öğrencilerin cinsiyetleri ile iş bulacağına inançları arasında anlamlı ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir ifade ile öğrencilerin erkek yada kız olması iş bulacağı üzerindeki inançları

üzerinde farklılık göstermektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin okudukları bölümün kendine uygunluğu ile iş bulacağına inançları arasında ilişki analiz sonucuna göre p-değeri $0,000 < \alpha = 0,05$ olduğundan dolayı H₀ hipotezi reddedilmiştir. Bu nedenle öğrencilerin okudukları bölümün kendine uygunluğu ile iş bulacağına inançları arasında anlamlı ilişki olduğu ifade edilmektedir. Yani, okudukları bölümü kendine uygun bulan öğrenciler ile okudukları bölümü kendine uygun görmeyen öğrencilerini iş bulma inançlarının farklı olduğu anlaşılmaktadır.

Son olarak ise öğrencilerin okudukları bölümün kendine uygunluğu ile iş bulacağına inançları arasında ilişki olup olmadığı analiz sonucuna göre p-değeri $0,000 < \alpha = 0,05$ olduğundan dolayı H₀ hipotezi reddedilmiştir. Bu nedenle öğrencilerin okudukları bölümün kendine uygunluğu ile iş bulacağına inançları arasında anlamlı ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Kısacası okudukları bölümü kendine uygun bulan öğrenciler ile okudukları bölümü kendine uygun görmeyen öğrencilerini iş bulma inançlarının farklı olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 10: Farklı Bağımsız Değişkenlerin Ki Kare Analizi Sonuçları

Öğrencinin üniversite giriş şekli/Kişisel özelliklerinin muhasebe bölümü uygunluğu ilişkisi	Değer	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	4,824 ^a	1	,028		
Continuity Correction ^b	4,364	1	,037		
Likelihood Ratio	4,847	1	,028		
Fisher's Exact Test				,032	,018
Linear-by-Linear Association	4,811	1	,028		
Cinsiyet/İş Özgüven Eksikliği ilişkisi					
Pearson Chi-Square	1,051 ^a	1	,305		
Continuity Correction ^b	,784	1	,376		
Likelihood Ratio	1,075	1	,300		
Fisher's Exact Test				,331	,189
Linear-by-Linear Association	1,048	1	,306		

Hipotezler;

H₀: Bağımsız değişkenler arasında ilişki yoktur.

H₁: Bağımsız değişkenler arasında ilişki vardır.

Anket sonuçlarına göre öğrencilerin üniversiteye giriş şekli ile kişisel özelliklerinin meslek için uygunluğuna inançları arasında ilişki olup olmadığı Tablo 10’da belirtilen analiz sonucuna göre

p-değeri $0,032 < \alpha = 0,05$ olduğundan dolayı H_0 hipotezi reddedilmiştir. Üniversiteye giriş şekli farklı olan öğrencilerin kişisel özelliklerinin mesleğe uygunluğu ile ilgili görüşlerinin bağımsız olmadığı anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin cinsiyetleri ile iş öz güveni eksikliği arasında ilişki olup olmadığı analiz sonucuna göre p-değeri $0,331 > \alpha = 0,05$ olduğundan dolayı H_0 hipotezi red edilememiştir. Kısacası öğrencilerin cinsiyetleri ile iş özgüveni eksiklikleri ile ilgili görüşlerinin bağımsız olduğu net görülmektedir.

4.4. Kırgızistan Türkiye-Manas Üniversitesi ile Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Öğrencilerinin Karşılaştırılması

Tablo 11: Kırgızistan Türkiye-Manas Üniversitesi İle Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Öğrencilerinin Çalışma Ve İş Bulma Beklentileri Kriterlerinin Ki Kare Analizi Sonuçları

Çalışma durumları Arasındaki İlişki	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	2,600 ^a	2	,273
Likelihood Ratio	4,730	2	,094
N of Valid Cases	369		
Öğrencilerin İş Bulacakları İnançları Arasındaki İlişki	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	11,102 ^a	2	,004
Likelihood Ratio	12,919	2	,002
N of Valid Cases	363		

Hipotezler;

H_0 : Öğrencilerin hangi ülkede araştırmaya katıldıkları ile çalışma durumları arasında ilişki yoktur / öğrencilerin hangi ülkede araştırmaya katıldıkları ile iş bulacaklarına olan inançları arasında ilişki yoktur.

H_1 : Öğrencilerin hangi ülkede araştırmaya katıldıkları ile çalışma durumları arasında ilişki vardır / öğrencilerin hangi ülkede araştırmaya katıldıkları ile iş bulacaklarına olan inançları arasında ilişki vardır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin hangi ülkede araştırmaya katıldıkları ile çalışma durumları arasında ilişki olup olmadığı Tablo 11'deki gibi ki kare analizi ile incelenmiştir. Bu analiz sonucuna göre p-değeri $0,273 > \alpha = 0,05$ olduğundan dolayı H_0 hipotezi red edilememiştir. Bu nedenle öğrencilerin hangi ülkede araştırmaya katıldıkları ile çalışma durumları arasında %95 güven düzeyinde anlamlı ilişki olmadığı anlaşılmaktadır. Diğer bir ifade ile öğrencilerin hangi ülkede araştırmaya katıldıkları ile çalışma durumları arasında görüşlerinin bağımsız olduğu anlaşılmaktadır.

Aynı zamanda öğrencilerin hangi ülkede araştırmaya katıldıkları ile iş bulacaklarına inançları

arasında ilişki olup olmadığı analiz sonucuna göre p-değeri $0,004 < \alpha = 0,05$ olduğundan dolayı H_0 hipotezi reddedilmiştir. Bu nedenle öğrencilerin hangi ülkede araştırmaya katıldıkları ile iş bulacaklarına inançları arasında %95 güven düzeyinde anlamlı ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir ifade ile öğrencilerin hangi ülkede araştırmaya katıldıkları ile iş bulacaklarına inançları arasında görüşlerinin bağımsız olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 12: Çanakkale 18 Mart Üniversitesi İle Kırgızistan Türkiye-Manas Üniversitesi Öğrencilerinin İş Özgüveni, Mesleki Uygunluk Ve Mesleki Beklenti Kriterlerinin Ki Kare Analizi Sonuçları

İş Özgüveni Eksikliği İlişkisi	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	1,926 ^a	1	,165		
Continuity Correction ^b	1,327	1	,249		
Likelihood Ratio	1,754	1	,185		
Fisher's Exact Test				,163	,126
N of Valid Cases	375				
Kişisel Özellikler/Mesleki Uygunluk İlişkisi	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	9,006 ^a	1	,003		
Continuity Correction ^b	7,934	1	,005		
Likelihood Ratio	9,891	1	,002		
Fisher's Exact Test				,003	,002
N of Valid Cases	371				
İş Bulacakları İnançları Arasındaki İlişki	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	11,102 ^a	2	,004		
Likelihood Ratio	12,919	2	,002		
N of Valid Cases	363				

Hipotezler;

H_0 : Öğrencilerin hangi ülkede araştırmaya katıldıkları ile iş özgüveni eksiklikleri arasında ilişki yoktur.

H_1 : Öğrencilerin hangi ülkede araştırmaya katıldıkları ile iş özgüveni eksiklikleri arasında ilişki vardır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin hangi ülkede araştırmaya katıldıkları ile iş özgüveninin eksik olduğunu düşünmeleri arasında ilişki olup olmadığı tablo 12'deki gibi ki kare analizi ile incelenmiştir. Bu analiz sonucuna göre p-değeri $0,163 > \alpha = 0,05$ olduğundan dolayı H_0 hipotezi red edilememiştir. Bu nedenle öğrencilerin hangi ülkede araştırmaya katıldıkları ile iş özgüveni eksikliği düşünceleri arasında %95 güven düzeyinde anlamlı ilişki olmadığı anlaşılmaktadır. Diğer bir ifade ile öğrencilerin hangi ülkede araştırmaya katıldıkları ile

iş özgüveni eksikliği ile ilgili görüşlerinin bağımsız olmadığı anlaşılmaktadır.

5. SONUÇ

Çalışmada iki ülke toplamında 125 erkek ve 251 kız öğrenci katılmıştır. Ankete katılan Çanakkale 18 Mart Üniversitesi ile Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi öğrencilerinin sosyal profillerinin birçok alanda ortak özelliklere sahip oldukları tespit edilmiştir. Yaş grupları dağılımı 18-25 yaşlarında yoğunlaştığı, ikamet yerlerinin genelde il ve ilçe olduğu görülmektedir. Mezun oldukları okul dağılımı, genel itibarıyla meslek lisesi mezunu oldukları ve Türkiye Manas Üniversitesi MYO'na girişte sınavsız sistem olmadığı için Öğrenci Yerleştirme Merkezinin yapmış olduğu merkezi sınav puanı ile yerleştikleri (%57,2) anlaşılmaktadır. KTMÜ MYO öğrencilerinin Muhasebe ve Vergi Uygulamaları bölümünün kendilerine uygun bir çalışma alanı olduğunu (%66,8) ve meslek sahibi olmak için bu bölümü seçtikleri (%56,6) görülmektedir. Öğrencilerin ailelerinin toplam %86,5'lik aylık ortalama geliri 2.000 TL'nin altında olması öğrencilerin burs veya kredi tercih etmek zorunda oldukları anlaşılmaktadır.

Mesleki beklentilerinin tespitinde öğrencilerin 2 yıllık öğretim süresini yetersiz gördükleri (%66,8), iş bulacaklarına inanma oranı %57,9 ve okudukları bölümün iş avantajının %79,2 olduğu ortaya konulmuştur. Mesleğin erkek ya da kadın mesleği olma konusunda öğrencilerin %96,8'nin hiçbir fikri olmaması tarafsız ve cinsiyet ayrımı yapmadıklarının iyi bir göstergesidir. Mezuniyet sonrasında *Dikay Geçiş Sınavını* planlayan öğrenci oranı %49,5 olup, öğrencilerin sadece %18,6'sı özel sektörde iş bulacakları inancındadırlar.

İki ülke öğrencilerin özgüven durumlarının tespitine bakıldığında iş bulabilecekleri düşünce oranı yarı yarıya yakın ve öz güvenlerinin %81,1 oranında eksik olduğu görülmektedir. Muhasebe alanında piyasa şartlarının çok zor olması inancı %58,7, akademik kariyer yapma istekleri %67,1 ve özel kişisel özelliklerinin muhasebe mesleği ile uyumlu olma düşüncesi ise %57,1 oranındadır.

Ankete katılan öğrencilerin vermiş oldukları cevapların bağımsız değişkenler arasındaki ilişkilere Ki-Kare analizi ile değerlendirildiğinde; öğrencilerin cinsiyetleri ile iş bulacağına inançları arasında anlamlı ilişki olduğu yani öğrencilerin erkek ya da kız olması iş bulacağı üzerinde inançları üzerinde farklılık gösterdikleri anlaşılmaktadır. Aynı zamanda öğrencilerin okudukları bölümün kendine uygunluğu

ile iş bulacağına inançları arasında anlamlı ilişki olduğu ve okudukları bölümü kendine uygun bulan öğrenciler ile okudukları bölümü kendine uygun görmeyen öğrencilerini iş bulma inançlarının farklı olduğu anlaşılmaktadır. Analizde okudukları bölümü kendine uygun bulan öğrenciler ile okudukları bölümü kendine uygun görmeyen öğrencilerini iş bulma inançlarının farklı olduğu anlaşılmaktadır. Ki-Kare testi ile üniversiteye giriş şekli farklı olan öğrencilerin kişisel özelliklerinin mesleğe uygunluğu ile ilgili görüşlerinin bağımsız olmadığı anlaşılmaktadır. Kısacası öğrencilerin cinsiyetleri ile iş özgüveni eksiklikleri ile ilgili görüşlerinin bağımsız olduğu açıkça ortaya konulmaktadır.

Çanakkale 18 Mart Üniversitesi ile Kırgızistan Türkiye-Manas Üniversitesi öğrencilerinin anket cevapları Ki-Kare analizinde; çalışma ve iş bulma beklentilerinin hangi ülkede araştırmaya katıldıkları ile iş bulacaklarına inançları arasında %95 güven düzeyinde anlamlı ilişki olduğu diğer bir ifade ile öğrencilerin hangi ülkede araştırmaya katıldıkları ile iş bulacaklarına arasında görüşlerinin bağımsız olmadığı anlaşılmaktadır. Öğrencilerin hangi ülkede araştırmaya katıldıkları ile iş özgüveni eksikliği ile görüşlerinin bağımsız olmadığı görülmektedir.

Yapılan analizler literatüre katkı sonucunda, yükseköğretim kurumlarından olan meslek yüksek okullarının kalitesini artırılabilmenin temel şartlarından biri de buralarda eğitim alan öğrencilerin istek ve beklentilerini karşılayabilmektir. Bu yüzden öğrencilerin beklentilerini karşılayacak ve motivasyonlarını artıracak yasal ve akademik düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bunlardan biri, özellikle Türkiye'deki MYO'larda öğrenim gören muhasebe meslek adayları için 2008 yılında 3568 sayılı kanunda yapılan değişiklikle "Serbest Muhasebecilik" yapma hakkı ellerinden alınmıştır. MYO öğrencilerini daha motive ve istekli yapabilmek için yasa koyucuların bu değişikliği tekrar gözden geçirmeleri veya alternatif bir düzenleme yapması gerekliliği ortadadır.

KAYNAKÇA

Gençtürk, M., Demir, Y. ve Çarıkcı, O. (2008), "Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Muhasebe Finans Eğitimine Bakış Açılı ve Farkındalıkları Üzerine Bir Uygulaması". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (1): 209-228.

Güredin, E. (2008), Denetim ve Güvence

Hizmetleri – SMMM ve YMM'lere Yönelik İlkeler ve Teknikler -, Arıkan Yayınları, İstanbul.

Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi El Kitabı (2011)

Özdemir, S. (2010), Ön Lisans Muhasebe Öğrencilerinin Kariyer Planlanmasını Etkileyen Unsurlar: Ege Bölgesinde Bir Araştırma, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 12 (2): 103-121.

TDK.TDK:http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.534303ea3823b8.87626403 Erişim Tarihi: 07.10.2016.

Zeytinoğlu, E. (2012), Muhasebe Bölümü Öğrencilerinin Motivasyonu Ve Beklentileri Üzerine Bir Araştırma: Dumlupınar Üniversitesi Örneği. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, 53,103-115.

13 Haziran 1989 Tarihli 3568 Sayılı Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik Ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu

MUHASEBE VE FİNANS İNCELEMELERİ DERGİSİ

Dergi Anasayfası: www.dergipark.gov.tr/mufider

MALİ MÜŞAVİRLİK MESLEĞİNİ TERCİHTE ETKİLİ FAKTÖRLER: İZMİR İLİ ÖRNEĞİ*

FACTORS AFFECTING THE PREFERENCE FOR THE FINANCIAL CONSULTANCY PROFESSION: THE CASE OF İZMİR

Zehra Nuray NİŞANCI^{a**}, Muhammet İŞKARA^b

a Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, ORCID: 0000-0003-1782-237X
b Serbest Muhasebeci Mali Müşavir

ÖZET

MAKALE BİLGİLERİ

Makale Tarihiçesi:

Gönderilme Tarihi 02.08.2018

Düzenleme 09.08.2018

Kabul Tarihi 11.08.2018

Anahtar Kelimeler: Muhasebe,
Mali Müşavirlik Mesleği, Meslek,
Meslek seçimi, İzmir

Jel Kodları: M00, M40, M41

Mali müşavirlik mesleği, Türkiye’de 1989 yılında 3568 sayılı kanun ile yasallaşmıştır. Diğer meslek gruplarında olduğu gibi mali müşavirlik mesleğinin de tercih edilmesini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu araştırmanın amacı, Mali Müşavir olarak görev yapan meslek mensuplarının, mesleği tercih etmelerini etkileyen faktörleri belirlemektir. Araştırma, İzmir SMMM Odasına kayıtlı 342 mali müşavirin katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, anne baba yönlendirmesi, okul arkadaşları ve öğretmenlerin etkisi, rol modelin meslek mensubu olması, mesleğin kentli mesleği olması ve gelirinin iyi olması, alınan eğitimin mesleğe uygun olması, mesleğe duyulan özel ilgi, bağımsız çalışma imkanı sunması, gelecekte önemini koruyacağı düşüncesi, baba mesleği olması ve şans/kader/tesadüf faktörleri mali müşavirlik mesleğini seçmede önemli etkisi olan faktörlerdendir. Mesleğin saygın bir sosyal statü sunması, sayısal alan olması, zihinsel özelliklere uygunluğu, meslekte kolay iş bulabilme ve yükselme imkanının olması, fazla sermaye gerektirmeyen bir meslek olması, masa başı işlerden olması ve çalışma saatlerinin esnek olması faktörleri ise mali müşavirlik mesleğini seçmede önemli etkisi olmayan faktörler olarak tespit edilmiştir.

ABSTRACT

ARTICLE INFO

Article history:

Received 02.08.2018

Revised 09.08.2018

Accepted 11.08.2018

Keywords: Accounting,
Certified Public Accounting,
Occupation, Occupation Choice,

The profession of financial consultancy has been legalized in Turkey in 1989 with the law numbered 3568. There are many factors that affect the preference of the financial consulting profession as well as other profession groups. The purpose of this study is to determinate the factors that affect the choice of the financial consulting profession’s members of the financial consulting profession. For this purpose, a survey was conducted for financial consultants working in city of İzmir. According to the findings in this article there are significant factors that influence when opting for financial consulting

* İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tezsiz Yüksek Lisans Projesinden üretilmiştir.

** Sorumlu Yazar, E-mail adresi: zehranuray.nisanci@ikc.edu.tr

Izmir

Jel Codes: M00, M40, M41

professions, these are: parental guiding to career paths, peers and teacher effect, role model's profession, professional (urban) occupation, good income, background knowledge constructing career area, profession interests, parents career, chance/destiny/coincidence, autonomous working and the career maintaining its quality in the future. On the other hand, ineffectual factors of this profession are: offering respectable social status, related to the numerical field, cognitive features apply, finding job easily in this area, promotion opportunities, no overtime work, being an office job and flexible working hours.

1. GİRİŞ

Günümüz çalışma hayatında iş-yaşam dengesinin çalışan öncelikleri arasında daha çok yer almaya başlaması (Robbins ve Judge, 2013: 20), esnek çalışma saatleri ile bağımsız hareket etme imkânı sunan mesleklerle eğilimi arttırmıştır. Çalışanların hoşuna gitmese de, gün geçtikçe bireylerin icra ettikleri meslek veya iş, kişisel yaşamlarını daha çok ihlal etmeye başlamıştır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin işi her yere taşıması çalışma saatlerinin artmasına ve bireylerin, işin özel yaşamlarını tehdit ettiği düşüncesine kapılmasına sebep olmuştur. İnsanlar, iş programlarında kendilerine esneklik veren işler/meslekler aramaya başlamışlardır. Bunun yanında günümüzde istihdam olanaklarının azalması ve işsizlik oranlarının yükselmesi, bireylerin ilgi duymadıkları meslekleri de seçmek zorunda kalmalarına; meslek seçiminin, şans/kader/tesadüf faktörünün etkisiyle oluştuğuna inanmalarına neden olmuştur.

Muhasebecilik ve mali müşavirlik mesleği, ekonomik, sosyal, finansal ve teknolojik alanlarda yaşanan değişimler sonrasında giderek önem ve saygınlık kazanmaya başlamıştır. Mesleğin bireylere, esnek çalışma saatleri, bağımsız hareket etme ve iş yaşam dengelerini korumaya yönelik tedbirler alabilme ve bunu yaşamlarına yansıtabilme imkânı sunması, diğer mesleklerle kıyaslandığında Mali Müşavirlik mesleğini avantajlı konuma yükseltmiştir.

Tüm mesleklerde olduğu gibi mali müşavirlik mesleğinde de, mesleğin seçilmesini etkileyen kişisel, çevresel ve mesleğe özgü birçok faktör bulunmaktadır. Bu araştırmanın amacı, serbest muhasebeci ve mali müşavir mesleğini tercih etmeye etki eden faktörleri belirlemektir. Buradan hareketle, İzmir ilinde faaliyet gösteren meslek mensuplarına yönelik bir araştırma gerçekleştirilmiş ve bu kapsamda 342 meslek mensubuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın teorik kısmında muhasebe ve mali müşavirlik ile meslek ve meslek seçimi ele alınmış, daha sonra araştırma bulgularına yer verilmiştir.

1.1. Muhasebe ve Mali Müşavirlik

Muhasebe, Osmanlıca ve Türkçe sözcüklerde yer alan geniş anlamı bir kavram olup; aslı Arapça olan hesap sözcüğünden türetilmiştir (Yazıcı, 1998:10). Muhasebenin geçmişinin insanlık tarihi kadar eskilere gidebileceği düşünülmekte (Can, 2007:2); milattan önceki dönemlere, kil tabletlere kadar uzandığı ifade edilmektedir (Selimoğlu vd. 2009: 220). Önceleri (MÖ), yazılı kayıtlar şeklinde görülen muhasebe; milattan sonra, yetki devri, beşeri ilişkiler, lider özellikleri gibi konularla birlikte muhasebe kayıtları şeklinde literatürde yer almaya başlamıştır (Nişancı, 2015:278). Eski Mezopotamya, Grek ve Roma medeniyetleri, politik işlerin idaresinde, yol ve binaların inşa edilmesinde, kompleks muhasebe sistemlerinin geliştirilmesinde, mükemmel sonuçlara tanıklık etmiştir (Terry ve Franklin, 1985:22). 1340'ta Pacioli'nin, çift yönlü muhasebe usulü; 1395'te Francisko Di Marco'nun, maliyet muhasebesi; 1410'da, Soranzo Kardeşler'in defteri kebir ve yevmiye kayıtları (Claude, 1974:9) muhasebe ile ilgili dikkat çeken ilk çalışmalar arasındadır. Fayol da, muhasebeyi, işletme faaliyetlerinden biri olarak ele almaktadır (Fayol, 1966: 2; Eren, 1998:13-14; Fayol, 1949'dan akt. Şimşek ve Çelik, 2011:164).

Muhasebe, mali nitelikli ve para ile ifade edilebilen işlemlerin saptanması, derlenmesi, kaydedilmesi, bölümlenmesi, amaca yönelik şekilde özetlenmesi ve yorumlanarak ilgililerin kullanımına hazır hale getirilmesini hedefleyen uygulamalar bütünüdür (Şimşek, 1998: 247; Küçükşavaş, 1998: 5); kısaca, bir "bilgi sistemi" olarak ifade edilmektedir (Sürmeli, 2004: 9; Sevilengül, 2007: 9). Muhasebe, bir işletmenin varlık ve kaynaklarında artışa ve azalışa etki eden unsurların kaydedilmesi, sınıflandırılması, raporlanması ve analiz edilmesini içermektedir.

Türkiye'de muhasebenin bir düzene bağlanması 1850 tarihli "Kanunname-i Ticaret" ile

başlamıştır. 1926 yılında yürürlüğe giren 865 sayılı Türk Ticaret Kanunu; 1936 yılında yürürlüğe girmiş bulunan 3460 Sayılı Kanun işletme bütçesi tatbikatına ayrıca maliyet muhasebesi ile ilgili çalışmalara zemin hazırlamıştır (Feyiz, 2010: 12). Daha sonra, 1950 yılı başında yürürlüğe giren Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi ve Vergi Usul Kanunlarının, 1956 yılında yenilenerek yürürlüğe giren 6752 sayılı Ticaret Kanunu'nun, muhasebe konusunda önemli gelişmelerin gerçekleşmesini sağladığı görülmektedir (Sevilengül, 2007:15). 1994 yılına kadar muhasebe mesleğini düzenleyen bir yasal dayanağın olmaması, muhasebenin sadece vergi muhasebesi şeklinde görülmesine neden olmuş, muhasebenin teknik yönü hemen hemen hiç gelişmemiştir (Küçüksavaş, 1997:11). 1992 yılında yayınlanan ve 1994 yılında yürürlüğe giren "Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği ve Tekdüzen Hesap Planı" tebliği ile "Muhasebenin Temel Kavramları, Muhasebe Politikalarının Açıklanması, Mali Tablolar İlkeleri, Mali Tabloların Düzenlenmesi ve Sunulması ile Tekdüzen Hesap Çerçevesi, Hesap Planı ve İşleyişi belirlenmiştir (Güvemli, 2009: 231).

Muhasebe ve Mali Müşavirlik mesleğine yönelik önemli bir gelişme 01.06.1993 tarihinde 3568 sayılı "Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu"nun kabul edilmesiyle gerçekleşmiştir (Küçüksavaş, 1997:11). Ardından, Vergi Usul Kanunu uyarınca oluşturulan "Tekdüzen Muhasebe Sistemi" Maliye Bakanlığı'nın 1 sıra no.lu "Muhasebe Uygulama Tebliği" ile 1994 yılı başından itibaren yürürlüğe konulmuştur. Türkiye'deki muhasebe sistemi, 3568 Sayılı Kanunun yürürlüğe girmesi ile daha sistemli bir yapıya kavuşmuş; günümüzde bilgisayar ortamında kullanılan paket programlar sayesinde daha hızlı ve işlevsel bir hal almıştır. "Kanun öncesinde, profesyonel muhasebe mesleğini tanımlamak mümkün değilken, Kanunun yürürlüğe girmesiyle, profesyonel muhasebe meslek mensuplarının görev alanları ve sorumlulukları belirlenebilmiştir" (Arıkan, 2010: 12). 3568 sayılı Kanun, ruhsat sahibi meslek mensuplarına vergi yükümlülükleri ile devlet arasında köprü kurma görevini yüklemiş ve kanun hükümlerine göre mesleğin icrasına hak kazananlara "Serbest Muhasebeci Mali Müşavir" ve "Yeminli Mali Müşavir" ünvanı verileceğini bildirmiştir. Bu kapsamda, "Mali Müşavirler, kamu hizmeti niteliğindeki görevlerini mesleğin özel ve genel şartlarına uygun olarak yapan meslek mensupları" (Vergi Dünyası, 1989:67) olarak tanımlanmıştır.

Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik mesleğinin konusu 3568 sayılı Kanunun 2. maddesiyle açıklanmıştır. Gerçek ve tüzel kişilere ait teşebbüs ve işletmelerin; genel kabul görmüş muhasebe prensipleri ve ilgili mevzuat hükümleri doğrultusunda, defterlerini tutmak, bilanço, kar-zarar

tablosu ve beyannameleri ile diğer belgelerini düzenlemek ve benzeri işleri yapmak, muhasebe sistemlerini kurmak, geliştirmek, işletmecilik, muhasebe, finans, mali mevzuat ve bunların uygulamaları ile ilgili işlerini düzenlemek veya bu konularda müşavirlik yapmak, sayılan yazılı konularda, belgelerine dayanarak, inceleme, tahlil, denetim yapmak, mali tablo ve beyannamelerle ilgili konularda yazılı görüş vermek, rapor ve benzerlerini düzenlemek, tahkim, bilirkişilik ve benzeri işleri yapmak serbest muhasebeci mali müşavirlik mesleğinin konusunu oluşturmaktadır (www.turmob.org.tr). Serbest Muhasebeci Mali Müşavir olabilmek, 3568 Sayılı Kanun ile genel ve özel şartları taşımaya bağlanmıştır (Konu ile ilgili bkz. www.turmob.org.tr).

1.2. Meslek Seçimi

Meslek seçimi, bireyin icra etmeyi düşündüğü meslekler arasından birine karar vermesi ve buna hazırlanmak için çaba göstermesidir. İnsanların hayatlarında en önemli kararlardan biri olan meslek seçimi, birçok faktörden etkilenen karmaşık bir süreçtir. Birey, bu karar sürecinde meslekle ilgili bilgiler, ilgiler, değer yargıları ve inançlar, elde edilecek tatmin, kişisel özellikler gibi birçok faktörden etkilenmektedir (Tokar vd., 1998: 115). Bir bireyin seçtiği meslek, onun içinde başarı seviyesini, iş bulup bulamayacağını, nerede oturup kiminle evleneceğini, kimlerle etkileşimde bulunacağını belirlemektedir ve kişinin değerlerini, dünya görüşünü, yaşam biçimini ve alışkanlıklarını şekillendiren etkilere sahiptir (Hoppock, akt. Kuzgun, 2003: 6). Kişinin hayatında böylesine çok yönlü etkileri olan bir çalışma alanının seçilmesi, günümüzde giderek güçleşen ve karmaşıklaşan bir olay hâline gelmiştir. Bunun en önemli nedeni, seçeneklerin çok artmış olmasıdır (Kuzgun, 2003:6).

Bilim ve teknolojide yaşanan değişimler, toplumların sosyal yapılarını, dolayısıyla mesleklerin biçim ve içeriklerini değiştirmiştir. Toplumda işlevini yitiren meslekler ortadan kalkarken, sanayileşmeyle birlikte yeni meslekler ortaya çıkmış, meslek sayısında da önemli artışlar yaşanmıştır. Sanayileşme sürecinin başlangıcı kabul edilen 1850 yılında İngiltere'de 431 mesleğin var olduğu; 1920 yılında 20.000, günümüzde yaklaşık 45.000 meslek çeşidine ulaşıldığı ifade edilmektedir (Özsoy, 2004: 47).

Meslek seçimi bireyler açısından son derece önemli bir olaydır. Bireyin, yetenekleri, ilgileri ve isteklerine uygun mesleği seçmesi durumunda başarılı, verimli, mutlu olabileceği; aksi durumda başarısız, verimsiz, mutsuz olacağı ifade edilmektedir. Bu nedenle birey, meslek seçerken, kendi özellikleri ile seçeceği mesleğin nitelikleri arasında uygunluk olmasına dikkat etmelidir. Araştırma bulgularına göre, yetenek, beceri, ilgi ve

ideallerine uygun meslek seçmiş olanların sayısı az, iş veya mesleğinden şikâyet edenlerin sayısı çoktur (Razon, <http://ekipnormarazon.com>). Holland da, Kişilik-İş Uyumu Teorisi'nde, kişilik özellikleri ile işin/mesleğin uyumlu olması halinde iş memnuniyetinin artacağını, işgücü devir oranının azalacağını savunmaktadır (Robbins ve Judge, 2013: 151). Bu nedenle meslek seçiminde kişilik özellikleri ile mesleğin uyumlu olması oldukça önemlidir. Meslek tercihi yapılırken belli bir çalışma ve yaşam biçimi de seçilmiş olmaktadır (Çam vd. 2000: 33). Bireyin toplumda yer edinmesinden, ikili ilişkilerine, itibarına, sosyal statüsüne kadar her şey, seçmekte veya icra etmekte olduğu meslekle ilişkilidir. Meslek, bireyin adı, cinsiyeti ve uyruğu gibi kimliğinin bir parçasıdır. “Kimlikle meslek arasındaki sıkı bağ özellikle “doktorum, “avukatım”, “polisim”, “sanatçığım” gibi ifadelerde daha da belirginleşmektedir. Meslek, aynı zamanda toplumsal sınıf ve eğitim düzeyinin de göstergesidir” (Onur, 1995: 159). Bireysel yaşamı sadece ekonomik yönden değil, diğer yönlerden de etkileyen meslek, ekonomik imkanlar yanında; statü kaynağı olması, bireyin bedensel ve zihinsel gelişimini sağlaması, hayata anlam katması, dünyaya bakış açısıyla tutum ve davranışını biçimlendirmesi, topluma entegrasyonunu kolaylaştırması gibi açılardan bireyin hayatının merkezi konumundadır (İlhan, 2008: 314). Özellikle toplumun bireye attığı değer olan sosyal statü, tamamen meslek seçimi sonrasında kazanılan bir değer olarak, bireyin kendisini iyi hissetmesine, işe yaradığı duygusunu yaşamasına neden olmaktadır. Bu noktada meslek, bireyin en önemli sermayesi; sosyal, zihinsel, ruhsal iyi oluşunun kaynağı; hatta toplumsal sağlamlılığın temelidir. Meslek seçimi örgütsel açıdan da oldukça önemlidir. Bireyin yetenekleri, ilgileri ve isteği doğrultusunda meslek seçmesi, örgütsel başarının da anahtarıdır. “Kişi-iş uyumunun iş tatmini ile (.56), örgütsel bağlılık ile (.47) ve işten ayrılmaya eğilim ile (-.46) ilişkisi bulgulanmıştır. Kişi-iş uyumunun daha az olmakla beraber iş arkadaşlarından tatmin (.32), amirinden tatmin (.33) ve genel performans (.20) ile ilişkisi de bulgulanmıştır (Kristof-Brown ve diğerleri, 2005; Akt.Aktaş, 2011: 15). Bu nedenle meslek seçimi hem bireysel hem de örgütsel ve toplumsal açıdan oldukça önemlidir.

İnsanlar, mesleği sadece para kazanmak için icra etmemektedirler. Maddi durumu iyi, çalışma ihtiyacı bulunmayan kişiler de meslek sahibi olmaktadır. Meslek, para kazanmanın yanında, kişisel beceri ve yetenekleri kullanma ve geliştirme yolu olarak da görülmektedir. Mesleğin, bireylerin sahip olduğu değerlerle de ilişkili olduğu ve meslek seçiminin, değerlerden etkilendiği belirtilmektedir. Örneğin, Amerika'da yapılan bir araştırmaya göre, hemşirelik mesleğini seçme nedenleri arasında yardım etme isteği yer almaktadır (Zysberg ve Berry,

2005:195). Hemşireliği seçen bireylerde muhtemelen insanı sevme ve yardım etme değeri, önemli bir değer olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de yapılan bir araştırmada da doktorluk mesleğini seçmede etkili olan faktörler arasında ilk sırayı, “insanlara yardım isteği” almıştır. Arkasından sırasıyla, “okulda başarılı öğrenci olma”, “tıbba ilgi duyma”, “hekimliğin saygın meslek olduğunu düşünme” ve “tıbba yeteneği olduğunu düşünme” gibi değişkenlerin doktorluk mesleğini seçmede etkili faktörler olduğu bulgulanmıştır (Genç vd. 2007: 49). Meslek seçiminin, aile ve aile üyelerinin tutumu, meslekleri, gelir durumu, eğitim seviyeleri, toplumdaki konumları, bireyin sahip olduğu kardeş sayısı, ailenin yaşadığı yer ve geçmiş yaşantılarıyla ilgili olarak değiştiği de ifade edilmektedir (Çurğatay, 2010). Bireysel düzeyde, bireyin cinsiyeti, kişilik özellikleri, beceri ve yetenekleri, ilgileri de meslek seçimini etkileyen faktörler arasındadır. Aile yapısı, rol modeller ve ailenin ekonomik durumu, çocuğa verilecek eğitim olanaklarının türünü ve süresini belirlemektedir (Elmacıoğlu, 1998:45). Mesleklerin, sosyal sınıfları belirleyen önemli bir faktör olduğu ifade edilirken (Korkmaz, 2000:28), meslek seçimini etkileyen faaktörlerin sosyolojik ve psikolojik faktörler şeklinde gruplanabilecekleri belirtilmektedir (Keser ve Güler, 2016:21). Literatürde meslek ve meslek seçimine etki eden faktörler üzerine yapılan birçok dikkat çekici çalışma daha vardır. Bunlar arasında, Frey 1962, Uysal 1970, Kuzgun 1982, Tan 1956; Akt. Akdemir, 1991: 78; Paolillo & Estes, 1982; Freidson, 1988; Gul vd. 1989; Lightbody vd. 1997 sayılabilir.

Mali müşavirlik mesleği ekonomik, sosyal, finansal ve teknolojik alanlarda ortaya çıkan değişikliklerle birlikte artan oranda önem kazanmaya başlamış, toplum ve ticaret hayatı içerisinde oldukça etkili bir konuma gelmiştir (Akbulut, 1999: 125). Mesleğin önemi ve saygınlığı, mesleğin tercih edilme sebepleri arasında sayılmaktadır. Bunun yanında meslek seçimini etkileyen kişisel, çevresel ve mesleğe özel birçok faktör vardır. Türkiye'de yapılan bir araştırmanın bulgularına göre, “yüksek kazanç ve sorumluluk beklentisi, kariyer beklentisi, mesleki bilgi ve beceri, mesleki tecrübe ile sosyal statü beklentisinden oluşan 5 faktörün muhasebe mesleğini seçmede önemli olduğu, aile çevresi ve eğitim çevresi faktörlerinin ise önemli olmadığı” anlaşılmıştır (Dinç, 2008:90). Kanada'da muhasebe mesleğini seçme konusunda 897 öğrenci üzerinde yapılan bir araştırmada, meslek seçimini etkileyen faktörler araştırılmış; başlangıçta yüksek kazanç, uzun vadede yüksek kazanç, mesleki itibar, meslek içi ödül ve eğitim kurumlarında alınan muhasebe eğitimi, mesleği seçmede en etkili beş faktör olarak bulgulanmıştır (Felton vd. 1994: 131-141). Auyeung ve Sands(1997) farklı bir çalışma yaparak; muhasebe mesleğinin seçimi ile ilgili faktörlerin etkisinin,

öğrencilerin kültürel yapılarına göre farklılık gösterdiğini tespit etmişlerdir (Akt. Albez ve Bilici, 2012:390). Her meslek seçiminde olduğu gibi, muhasebe ve mali müşavirlik mesleğini seçmeyi etkileyen çok sayıda değişkenden bahsedilebilir. Bu çalışmada, 20 farklı faktörün Mali Müşavirlik mesleğini seçmeyi etkileyip etkilemediği araştırılmıştır.

2. AMACI, YÖNTEMİ VE ÖRNEKLEMİ, HİPOTEZLERİ VE BULGULARI

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Mali Müşavir olarak görev yapan meslek mensuplarının, mesleği tercih etmelerini etkileyen faktörleri belirlemektir. Araştırma, İzmir ilinde faaliyet gösteren, İzmir SMMM Odasına kayıtlı Mali Müşavirlerin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında mali müşavirlik mesleğini seçmede, anne-baba, okul arkadaşları, öğretmenler ve rol modeller gibi meslek seçimini etkileyen dışsal faktörler; meslek gelirinin iyi olması, saygınlık sağlaması, alınan eğitime uygun bir meslek olması, esnek çalışma saatleri ve bağımsız çalışmaya imkan sağlaması şeklinde meslekle doğrudan ilişkili faktörler ve sayısal bir alanla ilişkili olma, bireyin zihinsel özellikleri ile ilişkili olma gibi kişisel faktörlerle beraber şans/kader/tesadüf gibi bir faktör de sorgulanmıştır. Araştırmanın, mesleği merak edenler ve seçmek isteyenler için önemli bilgi ve bulgular içerdiği; ayrıca literature katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2.2. Araştırmanın Yöntemi ve Örnekleme

Araştırma, kavramsal ve uygulamalı bir çalışmadır. Muhasebe ve Mali Müşavirlik ile meslek seçiminin ele alındığı kavramsal kısım, literatürden faydalanılarak derlenmiştir. Verilerin toplanması aşamasında anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırma için hazırlanan anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde meslek mensuplarının meslek seçimlerini etkileyen faktörleri belirlemeye yönelik yirmi önerme yer almaktadır. Söz konusu önermeler literatürden faydalanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur. Önermelere istatistiksel değerlendirmeler için 5'li Likert ölçeği kapsamında kesinlikle rolü yoktur için 1, rolü yoktur için 2, kararsızım için 3, rolü vardır için 4, büyük rolü vardır için 5 ağırlık değeri verilmiştir. Anketin ikinci bölümünde cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim, gelir

aralığı, meslekteki yıl ve çalışma biçimi ile ilgili verilere ulaşmak üzere yedi soru sorulmuştur.

Araştırmanın evrenini, İzmir ilinde mesleklerini icra eden bütün mali müşavirler oluşturmaktadır. İzmir ilinde Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası kayıtlarına göre (Mayıs-2017) 9085 mali müşavir bulunmaktadır (<http://archive.ismmmo.org.tr/>). Odaya kayıtlı 9085 mali müşavirden basit tesadüfi örnekleme yöntemine göre seçilen 342 meslek mensubuna İzmir SMMMO aracılığıyla ulaşılmış; hazırlanmış anket formu katılımcılara online olarak iletilmiştir. Daha sonra katılımcıların doldurulmuş oldukları anket formları değerlendirmeye alınmıştır. Elde edilen veriler SPSS 18.0 programıyla analize tabi tutulmuş; tek grup t-testi ile hipotezlerin doğruluğu test edilmiştir.

2.3. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırma kapsamında anket formunda yer alan her bir önermeye ilişkin bir hipotez geliştirilmiştir. Aşağıda görüldüğü şekilde toplam yirmi hipotez oluşturulmuştur.

H₁: Mali müşavirlik mesleğini seçmede anne-baba yönlendirmesi önemli bir etkidir.

H₂: Mali müşavirlik mesleğini seçmede okul arkadaşları önemli bir etkidir.

H₃: Mali müşavirlik mesleğini seçmede okuldaki öğretmenler önemli bir etkidir.

H₄: Mali müşavirlik mesleğini seçmede rol model önemli bir etkidir.

H₅: Mali müşavirlik mesleğini seçmede şans/kader/tesadüf önemli bir etkidir.

H₆: Mali müşavirlik mesleğini seçmede mesleğin gelirinin iyi olması önemli bir etkidir.

H₇: Mali müşavirlik mesleğini seçmede alınan eğitimin mesleğe uygun olması önemli bir etkidir.

H₈: Mali müşavirlik mesleğini seçmede mesleğin saygın bir sosyal statüsünün olması önemli bir etkidir.

H₉: Mali müşavirlik mesleğini seçmede mesleğe duyulan özel ilgi önemli bir etkidir.

H₁₀: Mali müşavirlik mesleğini seçmede sayısal alan olması önemli bir etkidir.

H₁₁: Mali müşavirlik mesleğini seçmede bağımsız çalışma imkânı sunması önemli bir etkidir.

H₁₂: Mali müşavirlik mesleğini seçmede mali müşavirliğin baba mesleği olması önemli bir etkidir.

H₁₃: Mali müşavirlik mesleğini seçmede zihinsel özellikler (zeka, kapasite vb.) mali müşavirlik mesleğini seçmede önemli bir etkidir.

H₁₄: Mali müşavirlik mesleğini seçmede kolay iş bulabilme imkânı önemli bir etkidir.

H₁₅: Mali müşavirlik mesleğini seçmede meslekte yükselme imkânının olması önemli bir etkidir.

H₁₆: Mali müşavirlik mesleğini seçmede kentli mesleği olması önemli bir etkidir.

H₁₇: Mali müşavirlik mesleğini seçmede gelecekte mesleğin önemini koruyacağı düşüncesi önemli bir etkidir.

H₁₈: Mali müşavirlik mesleğini seçmede fazla sermaye gerektirmeyen bir meslek olması önemli bir etkidir.

H₁₉: Mali müşavirlik mesleğini seçmede masa başı işlerden olması önemli bir etkidir.

H₂₀: Mali müşavirlik mesleğini seçmede esnek çalışma saatleri önemli bir etkidir.

2. 6. Araştırmanın Bulguları

Araştırma kapsamında anket çalışmasına katılan meslek mensuplarının, %76,3'ü erkek, %23,7'si kadındır (Tablo 1).

Tablo 1: Ankete Katılan Mali Müşavirlerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kadın	81	23,7	23,7	23,7
Erkek	261	76,3	76,3	100,0
Toplam	342	100,0	100,0	

Katılımcı meslek mensuplarının %82,5'i evli, %17,5'i bekârdır (Tablo 2). Buna göre katılımcıların çoğunluğunu erkek ve evli meslek mensupları oluşturmaktadır.

Tablo 2: Ankete Katılan Mali Müşavirlerin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Evli	282	82,5	82,5	82,5
Bekar	60	17,5	17,5	100,0
Toplam	342	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların %40,4'ü, 31-40 yaş arasında, %24,3'ü, 41-50 yaş arasında, %19,6'sı 51-60 yaş arasındadır (Tablo 3). 30 yaşından küçük ve 61 yaş üzeri meslek mensuplarının varlığı, mesleğe erken yaşlarda başlanabileceğini ve uzun yıllar mesleğin icra edilebileceğini göstermek açısından anlamlıdır.

Tablo 3: Ankete Katılan Mali Müşavirlerin Yaşlara Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
21-30	24	7,0	7,0	7,0
31-40	138	40,4	40,4	47,4
41-50	83	24,3	24,3	71,6

51-60	67	19,6	19,6	91,2
61 ve üzeri	30	8,8	8,8	100,0
Toplam	342	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan meslek mensuplarının eğitim seviyesinin yüzdeler dilimlere göre dağılımlarına bakıldığında en yüksek oranı, %78,4 ile lisans mezunları ve arkasından %15,2 ile lisansüstü almaktadır (Tablo 3). Çok düşük bir oranla da olsa ortaöğretim ve ön lisans mezunlarının varlığı dikkat çekmektedir. Bu katılımcıların muhtemelen en yaşlı katılımcılar olabileceği söylenebilir. Zira eski yasalarda meslek mensubu olabilmek için üniversite mezunu olma zorunluluğu yoktu.

Tablo 4: Ankete Katılan Mali Müşavirlerin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Ortaöğretim	9	2,6	2,6	2,6
Ön lisans	13	3,8	3,8	6,4
Lisans	268	78,4	78,4	84,8
Yüksek lisans ve üzeri	52	15,2	15,2	100,0

Araştırmaya katılan meslek mensuplarının gelir durumlarına bakıldığında, katılımcıların %7'sinin 2.000 TL'den az kazandığını belirtmesi ilginçtir. Meslek mensuplarının %37,7'sinin, en yüksek oranla, 5.000 TL ve fazla gelire sahip oldukları anlaşılmaktadır (Tablo 5).

Tablo 5: Ankete Katılan Mali Müşavirlerin Aylık Gelir Durumlarına Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
2.000'den az	24	7,0	7,0	7,0
2.001-2.750	38	11,1	11,1	18,1
2.751-3.500	45	13,2	13,2	31,3
3.501-4.250	56	16,4	16,4	47,7
4.251-5.000	50	14,6	14,6	62,3
5.000'den fazla	129	37,7	37,7	100,0
Toplam	342	100,0	100,0	

Tablo 6'dan da görüldüğü gibi meslek mensuplarının %26,6'sı 5 yıldan az, %22,2'si 6-10 yıl arası, %14'ü 11-15 yıl arası, %14,9'u 16-20 yıl arası, %6,1'i 21-25 yıl arası ve %16,1'i ise 26 yıldan fazla tecrübeye sahiptir (Tablo 6). Katılımcıların yaklaşık beşte biri 21 yıl üzeri kıdeme sahiptir.

Tablo 6: Ankete Katılan Mali Müşavirlerin Çalışma Yıllarına Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
5 yıldan az	91	26,6	26,6	26,6
6-10 yıl arası	76	22,2	22,2	48,8
11-15 yıl arası	48	14,0	14,0	62,9
16-20 yıl arası	51	14,9	14,9	77,8
21-25 yıl arası	21	6,1	6,1	83,9
26 yıldan fazla	55	16,1	16,1	100,0

Araştırmaya katılan meslek mensuplarının %72,5'inin bağımsız, %20,5'inin şirkete bağlı ve %7'sinin ise bir SMMM yanında çalıştığı görülmektedir.

Mali müşavirlik mesleğini tercih etmeyi etkileyen faktörler ile ilgili hipotezlere ilişkin test sonuçları Tablo 8'de gösterilmiştir. Hipotezleri test etmek amacıyla "tek grup t-testi" kullanılmış, $\alpha = 0,05$ ve test değeri olarak ortak değer 3 olarak alınmıştır.

Tablo 7: Ankete Katılan Mali Müşavirlerin Çalışma Şekillerine Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Bağımsız	248	72,5	72,5	72,5
Şirkete bağlı	70	20,5	20,5	93,0
Bir SMMM yanında	24	7,0	7,0	100,0
Toplam	342	100,0	100,0	

Tablo 8. Hipotezler için t-testi Tablosu

	Test Value = 3						Sonuç (H _{1i})
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of Difference		
					Lower	Upper	
1. Anne-baba yönlendirmesi	-11,549	341	,000	-,903	-1,057	-,749	Kabul
2. Okul arkadaşlarının etkisi	-20,392	341	,000	-1,257	-1,378	-1,136	Kabul
3. Okuldaki öğretmenlerin etkisi	-12,846	341	,000	-,926	-1,068	-,785	Kabul
4. Rol modelin (örnek alınan kişinin) SMMM meslek mensubu olması	-2,495	341	,013	-,213	-,381	-,045	Kabul
5. Şans/Kader/Tesadüf	3,486	341	,001	,277	,121	,434	Kabul
6. Mesleğin gelirinin iyi olması	-6,817	341	,000	-,459	-,591	-,326	Kabul
7. Alınan eğitimin mesleğe uygun olması	11,751	341	,000	,812	,676	,948	Kabul

8. Mesleğin saygın bir sosyal statü sunması	-,364	341	,716	-,026	-,168	,116	Kabul edilmedi
9. Mesleğe duyulan özel ilgi	2,679	341	,008	,198	,052	,344	Kabul
10. Sayısal alan olması	-1,235	341	,218	-,093	-,242	,055	Kabul edilmedi
11. Bağımsız çalışma imkânı sunması	12,304	341	,000	,801	,673	,929	Kabul
12. Baba mesleği olması	-18,918	341	,000	-1,342	-1,481	-1,202	Kabul
13. Zihinsel özellikler	-1,154	341	,249	-,087	-,237	,061	Kabul edilmedi
14. Meslekte kolay iş bulabilme imkânı sunması	-1,910	341	,057	-,143	-,290	,004	Kabul edilmedi
15. Meslekte yükselme imkânının olması	,000	341	1,000	,000	-,145	,145	Kabul edilmedi
16. Bir kentli mesleği olması	-4,156	341	,000	-,304	-,448	-,160	Kabul
17. Gelecekte önemini koruyacağı düşüncesi	5,022	341	,000	,356	,217	,496	Kabul
18. Fazla sermaye gerektirmeyen bir meslek olması	,882	341	,378	,064	-,079	,207	Kabul edilmedi
19. Masa başı işlerden olması	-,482	341	,630	-,035	-,178	,108	Kabul edilmedi
20. Çalışma saatlerinin esnek olması	-1,251	341	,212	-,096	-,248	,055	Kabul edilmedi

Tablo 8.den de görüleceği gibi, araştırmaya katılan Mali Müşavirlerin, mali müşavirlik mesleğini seçmede etkili olan faktörlerle ilgili hipotezlerden 8 tanesi kabul edilmemiştir. Mesleğin saygın bir sosyal statü sunması, sayısal alan olması, zihinsel özellikler, mesleğin kolay iş bulabilme imkanı sunması, meslekte yükselme imkanının olması, fazla sermaye gerektirmeyen bir meslek olması, masa başı işlerden olması ve çalışma saatlerinin esnek olması önermelerine ilişkin hipotezler kabul edilmemiştir. Araştırma sonuçlarına göre, anne baba yönlendirmesi, okul arkadaşlarının ve öğretmenlerin etkisi, rol modelin meslek mensubu olması, kentli mesleği olması gibi çevresel faktörler mali müşavirlik mesleğini seçmede etkili olan faktörlerdendir. Aynı şekilde mesleğin gelirinin iyi olması, alınan eğitimin mesleğe uygun olması, mesleğe duyulan özel ilgi, bağımsız çalışma imkanı sunması, gelecekte önemini koruyacağı düşüncesi, mali müşavirlik mesleğini seçmede etkili olan mesleğe ilişkin faktörler olarak bulgulanmıştır. Bunların yanında mesleğin, baba mesleği olması ve şans/kader/tesadüf şeklinde diğer iki faktörün de mali müşavirlik mesleğini seçmede önemli etkisi olan faktörlerden olduğu anlaşılmaktadır.

3. SONUÇ

İnsanların iş ve yaşam tarzlarını belirlemede en önemli unsurlardan biri, meslek seçimidir. Meslek, bireyin sosyal, psikolojik, ekonomik durumunu belirleyen en önemli unsurlardan biridir. Sağladığı gelir, itibar, statü ve sosyal sermaye ile hayatı anlamlı ve sağlıklı kılmakta; bireylerin, kendini gerçekleştirme platformu olarak kritik önem arz etmektedir.

Meslek seçimini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin her birinin, bireyi etkileme dereceleri de farklı olabilmektedir. Bu araştırmanın amacı, Mali Müşavir olarak görev yapan meslek mensuplarının, mesleği tercih etmelerini etkileyen faktörleri ortaya koymaktır. Bu kapsamda araştırma, İzmir SMMM Odasına kayıtlı 342 meslek mensubunun katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Anket formunda, muhasebe ve mali müşavirlik meslek seçimini etkileyebileceği düşünülen yirmi faktöre ilişkin önermeler yer almış ve katılımcıların bu önermelere katılıp katılmadıkları Likert tarzı ölçekle sorgulanmış, anket uygulamasından elde edilen veriler analize tabi tutulmuştur.

Elde edilen bulgulara göre, anne baba yönlendirmesi, okul arkadaşlarının ve öğretmenlerin etkisi, rol modelin meslek mensubu olması, kentli mesleği olması, mesleğin gelirinin iyi olması, alınan eğitimin mesleğe uygun olması, mesleğe duyulan özel ilgi, bağımsız çalışma imkanı sunması, gelecekte önemini koruyacağı düşüncesi, mali müşavirlik mesleğini seçmede önemli etkisi olan faktörlerdendir. Bunların yanında mesleğin, baba mesleği olması ve şans/kader/tesadüf şeklinde diğer iki faktörün de mali müşavirlik mesleğini seçmede önemli etkili faktörlerden olduğu anlaşılmıştır. Mesleğin saygın bir sosyal statü sunması, sayısal alan olması, zihinsel özellikler, meslekte kolay iş bulabilme imkanı sunması, meslekte yükselme imkanının olması, fazla sermaye gerektirmeyen bir meslek olması, masa başı işlerden olması ve çalışma saatlerinin esnek olması faktörleri ise mali müşavirlik mesleğini seçmede önemli etkisi olmayan faktörlerdendir.

Muhasebe mesleğini seçmede etkili olan faktörler üzerine literatürde daha önce yapılmış çalışmalara bakıldığında, bu çalışmada elde edilen sonuçların, daha önce yapılmış araştırma sonuçlarıyla kısmen örtüştüğü anlaşılmaktadır. Gökğöz ve Zeytin'in (2012:77) muhasebe mesleğinin seçilmesini etkileyen faktörlerin incelenmesine yönelik yaptıkları çalışmada, mesleğin saygın bir sosyal statü sunması, çalışma saatlerinin esnek olması, meslekte yükselme imkânının olması ve masa başı işlerden olması, mesleği seçmede önemli bir etken olarak bulgulanmışken, bu çalışmada meslek seçiminde önemli etkisi olmayan faktörler arasında değerlendirilmiştir. Yine aynı çalışmada, “mesleğin

baba mesleği” olması ve “Şans/Kader/Tesadüf” faktörleri en etkisiz faktörler olarak bulunurken, bizim sonuçlarımız bu faktörlerin de meslek seçiminde önemli etkisi olduğunu göstermektedir. Avustralya’da öğrencilerin muhasebe mesleğini seçerken etkilendikleri en önemli faktör, “iş bulma olanakları” (Sugahara vd.2008); Yeni Zelanda’da “anne-baba” (Tan ve Laswad, 2006); İrlanda’da “mezun olunan okul” (Byrne ve Willis, 2005)’dur (Aktaran, Özdemir, 2010:107). Ön lisans muhasebe öğrencilerinin kariyer planlamasını etkileyen unsurlar üzerine Türkiye’de yapılan bir araştırma sonucuna göre, öğrencilerin meslek tercihlerinde etkili olan faktörler, “prestij”, “mesleki avantajlar” ve “mesleki güvence” olarak üç grupta toplanmıştır (Özdemir, 2010:103). Son olarak Dinç(2008) tarafından yine Türkiye’de yapılan bir diğer araştırmaya göre, “yüksek kazanç ve sorumluluk beklentisi, kariyer beklentisi, mesleki bilgi ve beceri, mesleki tecrübe ile sosyal statü beklentisinden oluşan 5 faktörün, muhasebe mesleğini seçmede önemli olduğu, aile çevresi ve eğitim çevresi faktörlerinin ise önemli olmadığı” anlaşılmıştır (Dinç, 2008:90). Bizim çalışmamızda, meslek gelirinin iyi olmasının yanında aile, arkadaş, öğretmen gibi faktörlerin de seçimi etkileyen önemli etkisi olan faktörlerden olduğu bulgulanmıştır. Kanada’da öğrenciler üzerinde yapılan bir araştırmada da, muhasebe mesleğini seçerken yüksek kazancın, mesleki itibarın ve okulda alınan muhasebe eğitiminin, mesleği seçmede etkili faktörlerden olduğu anlaşılmıştır (Felton vd. 1994:131-141). Bu çalışmada da yüksek gelir ve alınan eğitim, mesleği seçmede önemli etkisi olan faktörler arasında kabul edilirken; saygınlık, etkisi olmaya faktörler arasındadır. Amerika’da beşyüz muhasebeci üzerinde yapılan bir diğer araştırma sonucuna göre, mesleğin sağladığı kazanç, esnek çalışma saatleri, seyahat imkanları ve düzeyi, heyecanlı veya sakin bir iş olma niteliği ile aile bireylerine zaman ayırabilme imkanı vermesi gibi faktörlerin meslek seçiminde önemli faktörler olduğu tespit edilmiştir (Ahmadi vd.1995:17). Bu sonuçlarla kısmen örtüşen araştırma sonuçlarımıza göre, esnek çalışma saatleri meslek seçiminde önemli etkisi olmayan; meslek geliri ise önemli etkisi olan faktörler arasındadır.

Sonuç olarak, araştırmada elde edilen bulgulara göre, bireyin yakın çevresi (aile, okul arkadaşları, öğretmenler ve rol model) meslek seçiminde etkilidir. Yine, Mali Müşavirlik mesleğinin özellikleri (mesleğin gelirinin iyi olması, alınan eğitimin mesleğe uygun olması, mesleğe duyulan özel ilgi, bağımsız çalışma imkanı sunması), mesleği seçmede önemli etkisi olan faktörlerdendir. Bunların yanında, mesleğin baba mesleği olması ve şans/kader/tesadüf şeklindeki diğer iki faktörün de mali müşavirlik mesleğini seçmede önemli etkisi olan faktörlerden olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar,

literatürdeki bazı araştırma sonuçları ile örtüşürken bazıları ile tamamen farklılık göstermektedir. Bu farklılığın, yaşanan toplumun kültürü, anne baba mesleği ve eğitim düzeyi, içinde bulunulan sosyal sınıf, bireyin kişilik özellikleri gibi faktörlerden kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Albez, A. ve Bilici, N. (2012). Meslek Yüksekokulları Muhasebe Öğrencilerinin Mesleğe Bakışları: Atatürk Üniversitesi'nde Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(3), ss.383-398.
- Akbulut, Y. (1999). Meslek Ahlakı Kriterleri ve Muhasebe Mesleği Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 1(1), 133.
- Akdemir, Ç. (1991). Okullarımızda mesleki rehberliğin önemi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 1(2), 76-83.
- Aktas, M. (2011). Kültürel Değerler ve Kisi Örgüt-Kisi İş Uyumu İlişkisi: Kavramsal Bir Çerçeve. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (26), 13, ss.13-21.
- Ahmed, K.; Alam, K. F. And Alam, M. (1997). An Empirical Study Of Factors Affecting Accounting Students' Career Choice In New Zealand. *Accounting Education*, 6(4), 325-335.
- Ahmedi, M.; Helms, M.M. and Nodoushani, P.(1995). A Factor Analytic Approach Profiling Job Selection Differences of Male and Female Accountants. *Managerial Auditing Journal*. Vol. Iss:7, 17-24.
- Arıkan, Y. (2010). Dünya ile Türkiye Ekonomisinin Değerlendirmesi ve Muhasebe Mesleğindeki Gelişmeler. *Mali Çözüm Dergisi*, 98:11- 21.
- Can, A.V. (2007). Luca Pacioli "Muhasebenin Babası" mıdır"? *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*. 12: 1-15.
- Claude, S.et George,Jr.(1974). *La Gestion-Les Grands Courants Des Origines À Nos Jour*. Les éditions internationales. Paris.
- Çam, O., Khorshid, L. Ve Özsoy A.(2000). Bir Hemşirelik Yüksekokulundaki Benlik Saygısı Düzeylerinin İncelenmesi. *Hemşirelik Araştırma Dergisi*, 1: 33-40
- Çurğatay, V. (2010). Üniversite Sinavına Girecek Öğrencilerin Meslek Seçimini Etkileyen Sosyo-Kültürel Faktörler. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe
- Devellioğlu, F. (2002). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, 19.Baskı, Ankara
- Dinç, E. (2008). Meslek Seçiminde Etkili Faktörlerin İncelenmesi: Meslek Yüksek Okulu-Muhasebe Programı Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (16), 90-106. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/kosbed/issue/25704/271234>
- Elmacioğlu, T. (1998). Hayatın Bütününde Başarı. İstanbul.
- Eren, E.(1998). Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi. Beta Yay.İstanbul
- Fayol, H.(1966). Administration Industrielle et Générale. Dunod. Paris
- Felton, S.;Burh, N. and Northey, M.(1994). Factors Influencing The Business Student's Choice of a Career in Chartered Accountancy. *Issues in Accounting Education*. 9 (1).
- Freidson, E. (1988). *Profession of medicine: A study of the sociology of applied knowledge*. University of Chicago Press.
- Feyiz, M. A. (2010). Genel Muhasebe. Murathan Yayınları. Trabzon
- Genç, G.; Kaya, A. Ve Genç, M. (2007). İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkiyen Faktörler. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(14), s. 49-63.
- Gul, F. A., Andrew, B. H., Leong, S. C., & İsmail, Z. (1989). Factors influencing choice of discipline of study—Accountancy, engineering, law and medicine. *Accounting & Finance*, 29(2), 93-101.
- Güvemli, O. (2009). Muhasebe Eğitim ve Uygulamalarının Etkileyen ve Yeni Yüzyılın Başlarını Biçimlendiren Gelişmeler ve Bu Gelişmelerin MUFAD'ın Faaliyetlerini Etkilemesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. Sayı 42, 229 – 232.
- Gökgöz, A. Ve Zeytin, M. (2012). Muhasebe Mesleğinin Seçilmesini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi: Yalova ve Bilecik İlleri Örneği. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (8), ss.67-85.
- İlhan, S. (2008). Yeni Kapitalizm ve Meslek Olgusunun Değişen Anlamları Üzerine. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ağustos 2008, Sayı:21
- İzmir Serbest Muhasebeci Ve Mali Müşavirler Odası/İZSMMO, <http://archive.ismmmo.org.tr/>, Erişim:24.05.2017

- Karadağ, A. (2002). Meslek Olarak Hemşirelik. *Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences*, 5(2).
- Keser, A. ve Güler, B.K.(2016). *Çalışma Psikolojisi*. Umuttepe Yayınları. Kocaeli Üniversitesi
- Kuzgun, Y. (2003). Meslek Rehberliği ve Danışmanlığına Giriş. Nobel Yayınları. Ankara
- Küçükşavaş, N. (1998). *Genel Muhasebe İlkeler ve Uygulaması*. 7.Baskı, Beta Basım Yay. İstanbul
- Korkmaz, A. (2000). Sosyal Tabakalaşma Ders Notları.Güz Dönemi.
- Lightbody, P., Siann, G., Tait, L., & Walsh, D. (1997). A fulfilling career? Factors which influence women's choice of profession. *Educational Studies*, 23(1), 25-37.
- Onur, B. (1995). *Gelişim Psikolojisi*. 6. Baskı. Ankara.
- Özdemir, S. (2010). Ön lisans muhasebe öğrencilerinin kariyer planlamasını etkileyen unsurlar: Ege bölgesinde bir araştırma. *MÖDAV 2010/2*. ss.103-121.
- Özsoy, O. (2004). Değişen Dünyada Meslek Seçimi: Geleceğin Meslekleri. İstanbul.
- Nişancı, Z. N. (2015). Geçmişten Günümüze Yönetim Düşüncesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt:13, Sayı:25, ss.257-294.
- Paolillo, J. G., & Estes, R. W. (1982). An empirical analysis of career choice factors among accountants, attorneys, engineers, and physicians. *Accounting Review*, 785-793.
- Razon, N. <http://ekipnormarazon.com/makalelerimiz/meslek-secimi/gencin-meslek-secimini-etkileyen-faktorler/> 27.6.2018
- Robbins, S.P. Ve Judge, T.A. (2013). *Örgütsel Davranış*. Çeviri Editörü. Erdem, İ. 14. Basımdan çeviri. İstanbul. Nobel Yayınları.
- Selimoğlu, S. K., Aslan, Ü., Ve Güvemli, B. (2009). 12. Dünya Muhasebe Tarihi Kongresinde Sunulan Türk Akademisyenler ve Uygulamacıların Bildirileri: Bir Literatür İncelemesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (42). ss.217-228.
- Sevilengül, O. (2007). Genel Muhasebe. Gazi Kitabevi 13.Baskı. Ankara
- Sürmeli, F. (2004). *Genel Muhasebe*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim ve İşletme Fakülteleri Yayınları.
- Şimşek, M.Ş. (1998). İşletme Bilimlerine Giriş. 5.Baskı. Konya
- Şimşek, M.Ş. ve Çelik, A. (2011). *Yönetim ve Organizasyon*. 13. Baskı. Eğitim Akademi. Konya
- Terry, G.R.; Franklin, S.G.(1985). Les Principes des Management. Economica. Paris
- Tokar, D. M., Fisher, A. R., Subich, L. M. (1998). Personality and Vocational Behavior: A Selective Review of the Literature. 1993-1997. *Journal of Vocational Behavior*. 53. pp.115- 153.
- Turmob Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği. www.turmob.org.tr. Erişim: 26.05.2017
- Vergi Dünyası (1989). Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu Genel Gerekeçesi. Sayı:95
- Yazıcı, M. (1998). *Muhasebe Tümlmeleri ve Örgütlenmesi*, İstanbul.
- Zysberg, L. And Berry, D. M. (2005). Gender And Students' Vocational Choices In Entering The Field Of Nursing. *Nursing outlook*. 53(4), 193-198.

FACTORS AFFECTING THE PREFERENCE FOR THE FINANCIAL CONSULTANCY PROFESSION: THE CASE OF İZMİR

Extended Abstract

Aim and Literature: The purpose of this study is to determine the factors that affect the profession preference of professionals who work as financial consultants. External factors such as guidance from parents, peers, teachers or other role models, profession related factors such as high salary, respectability, compatibility with the education, flexible work hours, possibility to work independently and personal factors such as quantitative ability, cognitive skills of the individual and also luck/opportunity/coincidence factor have been explored.

Profession is the power to be active in a specific field of work. Profession preference is the decision to choose one of the desired professions and to make effort to prepare for the profession. Social scale, relationship with others, social status of the individuals among others are associated with the profession or choice of profession. Profession is a part of the person's identity such as name, gender and

nationality; it is an indication of social class and level of education, a source of social, mental and psychological well-being and also the foundation of the health of the society. Moreover, profession choice is significant in terms of an organizational perspective. It has been reported that profession choice compatible with an individual's skills, interests and desires leads a person to be successful, productive and happy, or otherwise unsuccessful, unproductive and unhappy. Furthermore, compatibility of the person with work/profession is associated with job satisfaction, organizational commitment, tendency to quit the profession, satisfaction with colleagues, and boss and person's work performance. Profession choice has personal, organizational and social significance.

The chosen professions are increasingly more invasive of individuals' personal life. Information technology has caused an increase in the work hours and flexibility to work outside of the regular work environment. Work-life balance is therefore increasingly a bigger priority in the profession choice and has led to an increase in demand for the jobs that offer flexible work hours. In addition, decrease in employment opportunities, increase in unemployment have led people to choose professions outside of their interests, caused them to leave profession choice to luck/opportunity/coincidence.

Accountancy and financial consultancy is increasingly a highly reputable profession as a result of the changes in the economic, social, financial and technological fields. It offers flexible work hours, possibility to work independently, possibility to take precautions to protect work-life balance, which place the financial consultancy at an advantageous position. Similar to other professions, there are personal, external and professional related factors that affect the profession choice. This study focuses on the factors that lead to the choice of financial consultancy profession.

Methods: This research includes both theoretical and applied parts. The theoretical part explores the financial consultancy profession and factors leading to the profession choice in this field. A Survey is used to collect data on the factors affecting the profession choice. The survey is composed of two parts. The first part covers 20 items exploring the factors while the second part contains 7 questions exploring demographic information. 342 financial consultants registered in İzmir Independent Financial Consultants

Association have participated in this research. SPSS 18.0 is used for data analyses.

Results: 76.3% of the research participants were male and 82.5% were married. 40.4% of the participant were between the ages of 31-40, 24.3% were 41-50 and 8.8% were 61 and above. 78,4% of the research participants are university graduates, 15.2% were graduate school graduates. 16,4% of the participants earn 3501-4250 TL and 37.7% earn 5000 TL or above. 26.6% of the participants have less than 5 years of experience, 22.2% have 6-10 years of experience and 16.1% have 26 or more years of experience. 72.5% of the professionals participating in the research work independently, 20.5% work at a company and 7% work in relation with a financial consultancy profession association. According to the financial consultants participating in this research, 12 of the 20 factors anticipated to have an effect on the preference for the financial consultancy profession are found to have an effect on the profession choice, whereas 8 factors were found to be ineffective on profession choice.

Conclusions: According to the results; parental guidance, guidance from peers and parents, having a role model in the profession; it has being an urban profession, profession offering a relatively high salary, its compatibility with the education, interest in the profession, possibility to work independently, perception of its future prospects, having a parent in the profession and luck/opportunity/coincidence are among the factors affecting the preference for the financial consultancy profession. The factors that are found ineffective in the profession choice are profession offering a respectable social status, it requiring quantitative skills, compatibility with cognitive skills, it offering easy employment opportunities, opportunity for raise in the profession, it not requiring much capital, it being a white-collar profession, and having flexible work hours.

MUHASEBE VE FİNANS İNCELEMELERİ DERGİSİ

Dergi Anasayfası: www.dergipark.gov.tr/mufider

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN BASEL III KRİTERLERİ PERSPEKTİFİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ *

STUDYING THE PERCEPTIONS OF EXECUTIVES IN SMALL EVALUATION OF TURKISH BANKING SECTOR IN THE PERSPECTIVE OF BASEL III CRITERIA

Rozi MİZRAHİ^{a**}, İltan KANDEMİR^b

a Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, ORCID: 0000-0001-7173-4456
b Yüksek Lisans Öğrencisi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İşletme Bölümü

MAKALE BİLGİLERİ

Makale Tarihiçesi:

Gönderilme Tarihi 13.08.2018

Düzenleme 04.09.2018

Kabul Tarihi 05.09.2018

Anahtar Kelimeler: Bankacılık

Sektörü, SYR,LKO, Kaldıraç

Oranı, Basel III

Jel Kodları: G21, M10

ÖZET

Bankacılık sektöründe yaşanan gelişmeler, yalnızca finans dünyasını şekillendirmekle ve değiştirmekle kalmayıp, toplum refahına direkt etki etmektedir. Finans dünyasının derinliği ile ilişkilendirilebilecek imkânlar, teknolojik gelişmeler ışığında günümüze kadar çoğalarak gelmiş ve toplumsal refahın artmasında etkin rol oynamıştır. Aynı şekilde finans dünyasının yaşadığı krizler ise kümülatif anlamda refah kayıplarına yol açmıştır. Böyle bir düzende, kâr iştahının yaratabileceği yıkıcı etkiler son yüzyılda birçok kriz ile kendini göstermiş ve finans dünyasının temel aktörü olan bankaların sorgulanmasına yol açmıştır. Bankaları denetlemek için birçok yerel düzenleyici kurumun ortaya çıkması ise yeni bir problem yaratmıştır. Yerel kurumların uygulamalarında ortaya çıkan farklar globalleşen dünyada rekabet eşitsizliğine neden olmuştur. Bunların sonucu olarak Basel kriterleri hazırlanmış ve dünyada kabul gören uygulamalar haline gelmiştir. Çalışmamızda öncelikle dünyada ve Türkiye’de bankacılığın tarihsel gelişimine kısaca yer verilmiştir. Daha sonra Basel kriterlerinin ortaya çıkışı ve getirdiği yenilikler ortaya konmuştur. Çalışmamızın son bölümünde Türk bankacılık sektörünün aktif büyüklüğüne göre %75’ini oluşturan ve bu nedenle sektörü temsil edebileceğini düşündüğümüz yedi bankanın Basel III kriterlerine uyumu değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

The developments in banking system not only formalise and shift financial world but also have a direct impact upon public welfare. The opportunities associated to depth of financial World have lasted increasingly until today in consideration of technological developments and they have played a great role on public welfare increasement. On the other hand, the crises in financial World have brought about

ARTICLE INFO

Article history:

Received 13.08.2018

Revised 04.09.2018

Accepted 05.09.2018

* İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde hazırlanan yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** Sorumlu Yazar, E-mail adresi: rozi.mizrahi@ikc.edu.tr

Keywords: *Banking Sector, CAR, LCA, Leverage Ratio, Basel III.*
Jel Codes: *G21, M10*

cumulative welfare loss. In such an order, the destructive effects caused by profit appetite have revealed themselves with several crises in last century and it has caused to question the banks that are the prior actors of financial World. The appearance of several local regulatory authorities, to supervise the banks, creates a new problem. The differences emerging in implementations of local authorities have triggered competitive distortion in global World. As a consequence of all these factors, it has worked out Basel criterions and these became well accepted implementations all over the World. In this study, first of all the history of banking system in the World an in Turkey is shortly mentioned. Then, Basel III criterions and potential effects of these criterions over Turkish banks are discussed. In the last part of the study, seven banks that constitute 75% of the Turkish banking sector according to its asset size and which we consider to be able to represent the sector for this reason have been evaluated for compliance with Basel III criteria.

1. GİRİŞ

Her tacir, yaptığı ticareti finanse edebileceği ve ticaretten elde ettiği karı değerlendirebileceği kurumlara tarih boyunca ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyaçtan ortaya çıkan bankacılık, geçmişte ilkel sayılabilecek yöntemlerle işlerken, teknolojinin ilerlemesi ve bilgi transferinin yüz yıl önce hayal edilemeyecek noktalara gelmesiyle çok ciddi şekilde gelişmiştir. Bu değişim ise bankaların temel işlevi olan fon transferlerine aracılık hizmetlerinin dışında işlemler yapmasına olanak vermiş ve finans sektörü kar güdüsüyle her geçen gün yeni enstrümanlar icat etmeye başlamıştır. Her yeni gelişme beraberinde yeni sorunları da ortaya çıkarmıştır.

Finans dünyasının derinliği arttıkça ve fon transferleri sınırlar olmaksızın bir piyasadan diğerine kaydıkça sistemin kırılabilirliği artmış ve ekonomik krizler hiç olmadığı kadar sık ve yıkıcı olmaya başlamıştır. Günümüzde finans dünyası yakaladığı gelişim ivmesinden çok, yarattığı krizlerle gündeme gelmektedir. Her ne kadar bu krizler ortaya çıktıktan sonra işleyiş mekanizmaları net bir şekilde ortaya konulsa da, bunları önleyici kurallar her zaman krizlerden sonra düzenlenmiştir. Bunun temel nedeni finans dünyasındaki ilerlemenin yarattığı risklerin, düzenleyici kuralların öngördüğü risklerden farklı biçimde ortaya çıkmasıdır. Kısacası, yeni finansal enstrümanların ortaya çıkardığı sorunlarla baş edebilmek adına yeni düzenlemeler getirilmektedir. Basel kriterleri de bu gerçeklik doğrultusunda kabul görmüştür. 1988 yılında yayımlanan ilk kriterler ile günümüzde uygulanması planlanan basel III kriterleri arasında çok ciddi farklar bulunmaktadır. Bu çalışmada Türkiye'nin solo bazda aktif büyüklüğü bakımından en büyük yedi bankası, basel III kriterleri ışığında incelenmiştir.

2. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE BANKACILIK SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. Dünyada Bankacılık Sisteminin Tarihsel Gelişimi

Modern bankaların ortaya çıkışı 19. yüzyıla dayanırken bankacılık işlemlerinin tarihi eski çağlara kadar dayanmaktadır. Bir nesnenin emanet alınıp verilmesi bankacılığın başlangıcı olarak kabul edilirse, bankacılık hizmetlerinin başlangıcını milattan öncesine dayandırmak mümkündür. Babil ve Sümer medeniyetlerinde kredi işleri yaparak tarım kredisi veren kişilerin bulunduğu ileri sürülmektedir. Babil Mabel bankaları bunun için güzel bir örnektir. Sonrasında ise Eski Mısır, Yunan ve Roma medeniyetlerinde çoğunlukla din adamlarının ve bazı kuruluşların bankacılık hizmetleri geliştirdikleri görülmüştür (Geylan, 1985: 6).

Bankacılık hizmetlerinin başlangıcını din adamlarıyla ilişkilendiren görüşler oldukça güçlüdür. Bu görüşe göre; ilk çağlarda eşyalarını tehlikelerden korumak isteyen kişiler, bunları tapınaklara emanet ederlerdi. Din adamları da tapınaklara emanet edilen bu varlıkları, bir ücret alarak, ihtiyacı olan insanlara ödünç vermekteydi. Yani bu süreç bankacılığın kaynak aktarma fonksiyonudur ve bu nedenlerle tarihteki ilk bankalar tapınaklar, ilk bankacılar ise din adamlarıdır görüşü ortaya çıkmıştır (Çivi, 1985). Ayrıca başka bir şehre ticaret için giden bir tacirin, gittiği yerde kendini tanıtmak için, geldiği şehrindeki tanınmış ve güvenilir bir başka kişiden mektup alması da bugünkü bankacılık hizmetlerinde gördüğümüz "Teminat Mektubu"na eşdeğer görülmektedir (Ay, 2010: 3).

İlerleyen süreçte para bir değişim aracı olarak kullanılmaya başlanmış ve ticaret gelişim göstermiştir. Gelişen ticaret beraberinde para ile ilgili sorunları da getirmiştir. Bunun sonucunda Ortaçağ İtalya'sında sarraflar ortaya çıkmıştır. Sokaklarda önlerine koydukları ve adını bugünkü bankalara

vermiş olan “banco” adlı masa üzerinde madeni paraların ayarını kontrol eden, ağırlıklarını tartan, para muhafaza eden sarraflara, 12. yüzyılda “bancherius” adı verilmiştir. Zamanla çalışma alanlarını genişleten bu kişiler para ticareti yanında kredi ticareti de yapmaya başlamışlardır. Mevduat aldıkları ve kredi vermeye başladıkları için bu kişilerin belirli bir yerde ikamet etme zorunluluğu ortaya çıkmıştır ve böylece geleceğin banka ve bankacılık işlemlerinin temelleri bu dönemde atılmıştır.

Eski Yunan’da, Parthenon ve Apollo Tapınakları emanet kabul edip, para basmış, ödünç vermişlerdir. Ayrıca devlet tarafından denetlenmişlerdir. Bu durumda ilk kamu bankalarının da Eski Yunan’da kurulduğu görülmektedir. Bankerlerin aldıkları yüksek faiz nedeni ile her site bir devlet bankası kurmaya yönelmiştir. İlk bankacılık krizi ise Atina Sitesi’nde yaşanmıştır. Yaşanan kriz bazı borçların silinmesi ve paranın borçlular lehine yeniden değerlendirilmesiyle ortadan kalkmıştır (Günel, 2001: 6).

Ortaçağ’da yaşanan savaşlar ve bunun getirdiği siyasi karışıklık ile ekonomik olumsuzluklar bankacılık faaliyetlerinin gelişimini durdurmuştur. Ekonomik ve ticari faaliyetler oldukça yavaşlamış, faizi haram olarak kabul eden görüşlerin artması sonucu para ve kredi işleri ile uğraşanların sayısı azalmış, buna bağlı olarak da bankacılık faaliyetleri gerilemiştir. Bu sırada Lombardlar ve Yahudiler faaliyetlerine devam etmişlerdir. 11. yüzyıldan itibaren faiz yasağından da faydalanarak Avrupa’ya yayılıp ödünç işlerini ellerine almışlardır. Her yerde aynı uyguladıkları kural ve hükümlerle ticaret ve bankacılık işlerinde genellik sağlamışlardır. 1290 yılından sonra oldukça güçlenen bazı Lombard sarrafları İngiliz ve Fransız hükümetlerine büyük krediler vermişlerdir (Urgancı, 1982).

1407 yılında Ceneviz’de kurulan Banko di San Giorgio, o güne kadar kurulan aile bankalarından farklı olarak kamusal benzer bir banka düzeninde kurulmuştur. Bu banka uzun süre kendi alanında “discontobank” ve “afiş bankası” olarak ticaret yaptıktan sonra 1805 yılında, iktidarı ele geçiren Napolyon tarafından kapatılmıştır (Ay, 2010: 6).

1453 yılında İstanbul’un fethedilmesinden sonra bankacılık faaliyetleri gerçek anlamda gelişmeye başlamıştır. Fetihten sonra ortaya çıkan Rönesans ile Reform hareketleri ve yeni kıtaların keşfedilmesi, ticaret alanlarının genişlemesi sonucunu doğurmuştur. Aynı zamanda ulusal ve uluslararası ticaretin gelişmesi ile o zamana kadar Batı ülkelerinde geçerli olan Kilise Hukuku yerini Roma Hukuku’na bırakmıştır. Ortaya çıkan en önemli sonuçlardan biri faiz hakkındaki düşüncelerin değişmesi ve faiz yasağının ortadan kalkması olarak belirtilebilir. Bu da Avrupa ülkelerinde bankacılık faaliyetlerinin önem kazanmasına ve bankacılığın

gelişmesine büyük katkı yapmıştır. Tüm bu gelişmeler ışığında Avrupa’nın ticaret merkezi İtalya’dan Portekiz, İspanya, Fransa ve İngiltere’ye kaymış, bankacılık ve para ticaretinin yatırım alanındaki önemi artmış ve Avrupa’nın tanınmış ve zengin aileleri bankacılık işleri ile yakından ilgilenmişlerdir. Banker ailelerin ilgi duydukları yatırım alanları deniz aşırı ticaret, para basım işleri, vergi toplama, uluslararası sermaye transferi, Avrupa’da ve sömürgelerindeki maden yatakları ve borsadır (Çivi, 1985).

Ekonomik kriz sebebiyle 1500’lü yıllarda Venedik bankerlerinin tümünün iflas etmesinden sonra 1581 yılında Venedik’te Banco Della Piazza del Rialto adıyla ilk resmi banka kurulmuştur. Bu gelişme Venedik’te özel bankacılık faaliyetlerinin tümünün kaldırılması sonucunu doğurmuştur. Banco del Rialto’nun mevduat kabul etme, kabul ettiği mevduatın kişilerarası transferine aracı olma görevi verilmiş ancak mevduat kullanması yasaklanmıştır. Banco del Rialto’da daha sonra kredi işleri de yapılmıştır. Özellikle gemi sahiplerine ve deniz aşırı ticaretle meşgul kişilere açtığı orta vadeli kredilerle Banco del Rialto, ticaretin gelişmesine önemli katkı sağlamıştır (Çankaya, et al., 2001).

Amerika’nın keşfinden sonra Avrupa’ya çok miktarda altın ve gümüş madeni gelmiştir. Avrupa’da kullanılan sikkelerin çok farklı değerde olması nedeniyle de Avrupa ekonomisinde bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunların ortadan kaldırılması için 1609 yılında Hollanda’da Amsterdam Bankası kurulmuştur. Bankaya, mevduat kabul etme ve tediye yapma görevi verilmiştir; ama kredi faaliyetlerinde bulunması yasaklanmıştır. Banka, yatırılan sikke veya külçe altına karşılık olarak, müşterilerine tediyede bulunmuştur. Amsterdam Bankası, kısa sürede Avrupa’nın en önemli bankası olmuştur ve hesaplarını “Florin Banco” denen sabit kıymetli bir para üzerinden tutarak bankacılığa önemli bir yenilik getirmiştir. Daha sonra Amsterdam Bankası da kredi vermeye başlamıştır ancak Fransa ile yapılan savaşlarda bankanın Hollanda’yı desteklemek amacı ile altın stokunu eritmesi üzerine 1814 yılında banka tasfiye edilmiştir.

1637 yılında Venedik Bankası kurulmuştur. Bu banka çek ve banknot kullanımını sağlayan “Contadi di Banka” sistemini geliştirmiştir. 1640’ta İngiltere kralı, tüccarların Londra kulesinde saklanan altın külçelerine el koyunca, tüccarların devlete olan güveni sarsılmış ve tüccarlar altınlarını, Goldsmith denilen tüccarlara vererek karşılığında bir belge almaya başlamışlardır. Bir süre sonra Goldsmith’lerin kasalarındaki altınların boşta durduğunu görerek, bunlara dayalı olarak borç isteyenlere “Goldsmith’s Notes” denilen kendi senetlerini vermeye başlamaları ve bu senetlerin zamanla piyasada alışverişlerde dolaşır olması ilk banknot sistemini oluşturmuştur (Parasız, 2007).

Stocholm Bankası ve İngiltere Bankası (Bank of England) da bankacılık tarihinde önemli yere sahiptir. Bu bankalar ilk emisyon bankaları olarak nitelendirilir. İngiltere Bankası İngiliz bankacılığının temelini oluşturur ve kuruluşundan itibaren devlet hazinesinin bankası ve en büyük yardımcısı olmuştur. Ülkedeki ekonomik bir takım olumsuzluklardan sonra güvenilir bir bankaya ihtiyaç duyulması üzerine kurulan İngiltere Bankası, emisyon tekeline sahip olmamakla beraber, özel bir banka olarak çağdaş merkez bankalarının bilinen ilk örneğini oluşturmuştur (Ay, 2010: 9).

Fransız İhtilali ile bankacılık alanında yeni fikirler ortaya çıkmış ve bu fikirler modern bankacılığın gelişiminde etkili olmuştur. Sözü edilen emisyon bankalarının para ve kredi konusunda oynadığı rol diğer ülkelere de örnek olmuştur. 19. yüzyılda hemen hemen bütün Avrupa ülkelerinde bankalar – İngiltere bankası örneğinden hareketle – çok şubeli anonim şirket statüsünde, yasaların denetiminde kurularak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bankalar bankacılık hizmeti dışında mali piyasaları düzenleme görevini de üstlenerek, zamanla birleşip büyük holdingler oluşturmuş ve uluslararası piyasalara açılmışlardır (Al, 1998: 88).

19. yüzyılda Avrupa bankaları kaynak yapılarıyla ilgili olarak uzmanlaşma sürecine girmişlerdir. Bu dönemdeki banka birleşmeleri de bununla bağlantılıdır. Küçük ölçekli bankaların ayakta kalabilmesi için bu birleşmeler zorunlu bir hal almıştır. Birleşen bankalar bu sayede hem uluslararası mali sınırlamaları aşabilmiş hem de karlılıklarını artırarak pazar paylarını artırmışlardır.

Bankacılık hizmetleri, endüstri ve ulaştırma olanaklarının gelişmesiyle 19. yüzyılda büyük bir genişleme göstermiştir. Bu yüzyıldan önce kurulan çok az sayıdaki devlet ve belediye bankaları ayrı tutulursa, hemen hemen bütün bankalar kişilere ait ve genellikle onların hayatları ile sınırlı şekilde şahsi bir işletme niteliğindedir, bu yüzyıldan sonra kurulan bankalar sermaye şirketi şeklindedir. Bankaların anonim olarak kurulması ve örgütlenmesi ilk kez bu yüzyılda uygulanmıştır. Bu sayede dar imkânlarla sahip, küçük sermayeli ve dağılık bankalar yerine geniş sermaye ve büyük finansal imkânlarla sahip, şubeleri olan bankalar ortaya çıkmıştır. Günümüze kadar birçok değişiklik ve gelişme kaydeden bankalar en mükemmel şekillerini almışlardır (Altuğ, 1996).

20. yüzyılda, kalkınma bankalarının kurulmaya başlanması ve ABD bankalarının hızla yayılması dünya bankacılık sektöründeki en önemli gelişmelerdir. 1913'te ABD'de çıkarılan Federal Rezerv Kanunu ile Ulusal bankalara yurt dışında şube açma izni verilmiştir. Bununla birlikte I. Dünya Savaşı öncesinde verdiği borçları tahsil edemeyen ve savaşı finanse etmekte zorlanan İngiliz ekonomisinin dünya bankerliği oynama rolünün kısıtlanmasıyla ABD bankalarının yayılması hızlanmıştır. Böylece

sterlinin uluslararası ödeme aracı olma konumu sarsılmış ve yerini dolar doldurmuştur. Avrupa ülkeleri Avrupa'dan ABD'ye doğru sermaye çıkışını önleyememiştir. Bu sermaye akışı New York'u uluslararası finans merkezi haline getirmiştir ve ABD savaş öncesinde dünyanın en borçlu ülkesiyken, savaşla birlikte en önemli borç veren ülkelerinden biri olmuştur (Oksay, 2003: 48).

2.2. Türk Bankacılık Sisteminin Tarihsel Gelişimi

Osmanlı dönemine kadar uzanan Türk bankacılık sistemi finansal değişimlere ve genel ekonomik yapıya paralel bir gelişim göstermiştir. Türk ekonomi sistemi mercek altına alındığında, özellikle son dönemde bankaların ekonomideki yerini daha da sağlamlaştırdığı ve önemini arttırdığı görülmektedir.

Osmanlı döneminde ülke ekonomisi her ne kadar dünyada gerçekleşen ekonomik olaylara duyarlı olsa da genel anlamda dışa kapalı bir ekonomi konumundaydı. Bu dönemde özellikle sanayi devriminin ekonomiyi etkilediği görülmektedir. I. Dünya Savaşı ve sonrasında cumhuriyetin ilanı ise ekonomide, devlet merkezli bir görünümün hakim olmasına neden olmuştur. Bankacılık sisteminde bu etki öncelikle kamu sermayeli bankaların ortaya çıkmasına neden olmuş, daha sonra ülkeye sermaye girişi olmasıyla birlikte yabancı sermayeli bankaların kurulması hızlanmıştır. Yıllar içerisinde ekonominin dışa açıklığı artmış olup, maruz kalınan risklerde bu çerçevede farklılık arz etmiştir.

Çalışmamızda Türk bankacılık sistemi; Osmanlı Devleti Dönemi, Cumhuriyet Dönemi ve Yakın Dönem olarak sınıflandırılarak incelenmiştir.

2.2.1. Osmanlı Devleti Dönemi

Osmanlı Devleti'nde kredi faaliyetleri Tanzimat Dönemi'ne kadar 'Sarraf' adı verilen, para ticaretinde uzmanlaşmış gayrimüslimler tarafından yürütülmüş ve ticaret hayatında ihtiyaç duyulan krediler bu kişiler tarafından temin edilmiştir. 1847 yılında örgütlenen Galata Bakerleri ve Yahudi, Ermeni ve Rum kökenli sermayedarlar birleşerek "İstanbul Bankası" adı altında ilk Türk bankasını kurmuşlardır (Yenigün, 2016: 85). Bu banka Osmanlı Devleti'nin ihtiyacı olan nakit parayı dış ülkelere borçlanarak sağlamak, yabancı sermayenin ülkede yatırım yapmasının önünü açmak, ihtiyacı olan kişi ve kurumlara kredi vermek gibi işlevlere sahipti. Bu anlayış piyasada yüksek faizlerin oluşmasına ve devletin dış borçlarının artmasına sebep olmuştur. Ülkede yabancı sermayeli başka bankalar da kurulunca rekabet ortamı oluşarak bankaların mali sistemlerinde birtakım zorluklar ortaya çıkmıştır. 1852 yılına gelindiğinde ise kurulan bu ilk banka

ekonomik yeterlilik açısından başarısız olarak iflasını ilan etmiştir (Keskin, et al., 2008: 1).

Osmanlı döneminde, 1856 yılında, merkez bankası niteliğinde “Osmanlı Bankası” kurulmuştur. Osmanlı Bankası, para çıkarma tekeline sahipti ve bütçe denetleme yetkisi vardı. Bu görevleri ile Türk Hükümeti üzerinde önemli bir baskı oluşturmaya ve hükümet, Türk para sisteminin denetimini yapamıyordu. 1856 yılında Paris Antlaşması'nın imzalanması ile birlikte Osmanlı Devleti'nin dış borçlanması daha da kolaylaştırılmıştır. Osmanlı Bankası'nın kuruluşu, bu açıdan bankacılığın resmen başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Sağlam, 2010: 4). Cumhuriyete kadar İngiliz ve Fransız bankalarının daha etkin olduğu görülmektedir. Bu bankalar içinde özellikle Osmanlı Bankası ön planda olmakla birlikte, yabancı bankalar genel olarak dış ticareti yönlendirmede etkin olmuşlardır. Bu faaliyet yöntemleri ile yurtdışından sermaye temin ederek, yurtiçinde pazarlamaktan ziyade ithalat ve ihracat işlemlerini finanse etmişler ve nakdi varlıklarını düşük seviyede tutmuşlardır.

1800'lü yılların sonuna doğru zayıflayan ekonomik yapı ve yüksek dış borçlanma, bankacılık sektörüne zarar vermiştir. Aşırı borç yükünün etkisiyle dışa bağımlı hale gelen finansal sektör, Cumhuriyetin ilan edilmesi ile birlikte sanayi, tarım ve hizmet sektöründeki gelişmeler ile birlikte Türk bankacılığı gelişmiş ve karmaşık bir yapı haline gelmiştir (Sağlam, 2010).

1908 yılında İkinci Meşrutiyet'in ilanından 1923'e kadar geçen süre içinde 11'i İstanbul'da 13'ü de Anadolu şehirlerinde olmak üzere toplam 24 milli banka kurulmuş, bunlardan 14 tanesi Cumhuriyet döneminde de faaliyetini sürdürürken, diğerleri kapanmak zorunda kalmıştır (Günel, 2001: 7).

2.2.2. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyetin ilanı bankacılık sisteminde önemli değişiklikler yaratmıştır. Cumhuriyetin kurulması bankacılık sektöründe devletçilik politikasının öne çıkmasına neden olmuş ve bu etki 1930'lu yıllara kadar devam etmiştir. Bunun nedeni yabancı sermayeli bankaların faaliyetleri itibarıyla kalkınmayı desteklemekten uzak olmalarıdır. Sonuç olarak sayıca fazla olan yabancı bankalar yerine yerli sermayeli bankaların kurulmasını teşvik edici politikalar benimsenmiştir.

İzmir İktisat Kongresi sonunda alınan kararlar sonrasında 1924 yılında ilk özel yerli sermayeli banka olarak “Türkiye İş Bankası” kurulmuştur. 1925 yılında ülkenin sanayi ve madenlerini geliştirmeyi desteklemek amacıyla ilk kalkınma bankası, “Türkiye Sanayi ve Maden Bankası” adıyla kurulmuştur. 1927 yılında ise ülkede onarımın sağlanması ve inşaat sektörünü desteklemek amacıyla “Emlak ve Eytam Bankası” kurulmuştur

(Yenigün, 2016: 87). 1930 yılında da para basmak, paranın değerini korumak, ekonominin likiditesini sağlamak ve bankalara ödünç para vermekle görevli olarak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası kurulmuştur. Bu dönemde yerel bankacılık önem kazanmış ve çok sayıda yerel banka kurulmuştur (Kıraç, 2008: 1).

Ekonomik politikalar, bu dönemde özel sektörde sermayenin yeterli düzeyde olmaması, efektif bir bankacılık sisteminin bulunmaması, özel sektörün deneyim eksikliği ve 1929 yılı ekonomik krizi nedeniyle devlet destekli politikalar geliştirilmiştir. Tarım sektöründeki gerilemeye karşın sanayi sektörünü destekleyen bankaların kurulması teşvik edilerek madencileri, belediyeleri ve küçük işletmeleri destekleyen bankalar kurulmuştur. Bu yaklaşıma da iktisadi devletçilik stratejisi denmiştir (Keskin, et al., 2008: 4). Ekonomide devletçi politikalar ön plana çıkmış ve devlet bankaları kurulmaya başlanmıştır. 1934 yılında yürürlüğe giren Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın bu gelişmeler üzerinde büyük etkisi olmuştur. Bu gelişme, devlet eliyle sanayileşme politikasının bankacılık sektörüne de yansımaları şeklinde değerlendirilebilir (Parasız, 2000).

Devlet sermayesi ile kurulan kamu bankalarının ön plana çıkmasıyla 1933 yılında “Sümerbank” kurulmuştur. Yine 1933 yılında “İller Bankası”, 1935 yılında “Etibank”, 1938 yılında “Halk Bankası” kurulmuştur. Kamu bankacılığının etkin olduğu yıllarda, devlet tarafından desteklenen özel sektörün, kalkınma için yetersiz kaldığı görülmüş ve devletin zorunlu tasarrufları arttırarak, ekonomideki rolünün genişletilmesi gerektiği anlaşılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın olduğu yıllarda dünya ile benzer şekilde Türkiye'de de daralma yaşanmış ve bankacılık sektörü bu durumdan etkilenmiştir (Gökçen, 2012: 30).

1945 yılında, içeride ve dışarıda gerçekleşen olaylar, özel bankaların gelişmesine ortam yaratmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu yüksek enflasyonla birlikte tarım ve ticaret sektöründe yüksek gelirli bir sınıf oluşmuştur. Diğer taraftan, ekonomide liberalleşmeyi benimsemesiyle adımların atılmasıyla yatırımlar artmıştır. Nüfus büyümesi, şehirleşmenin hızlanması, genişleyen talep ve artan üretim, ekonomide para ve kredi talebinin de artmasına sebep olmuştur. Bu ihtiyacı karşılamaya yönelik olarak özel bankaların sayısında da artış gerçekleşmiştir. 1944 yılında Yapı ve Kredi Bankası, 1946 yılında Garanti Bankası, 1948 yılında Akbank, 1950 yılında Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası, 1955 yılında Pamukbank ve Tütünbank kurulmuştur. Bankacılıktaki gelişmelere paralel olarak, bankacılık mesleğinin gelişmesi, işbirliğinin sağlanması ve haksız rekabeti önleyici kararların alınması ve uygulanması amacı ile 1958 yılında Türkiye Bankalar Birliği kurulmuştur. Bu dönemde yaşanan

serbestleşme ve özel sektör gelişmesine bağlı olarak, 1958 yılında 7129 sayılı yeni Bankalar Kanunu çıkarılmıştır. Ayrıca tasarruf sahiplerinin haklarını korumak amacı ile Bankalar Tasfiye Fonu kurulmuş, 1982 yılında ise bu fon Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devredilmiştir (Erdem, 2006). Bu dönemde, faiz oranları ve bankacılık işlemlerinden alınacak komisyon oranlarının hükümetçe belirlenmesi ve döviz dayalı işlem yapma yetkisinin sadece Merkez Bankası'nda bulunmasının da etkisiyle, şube bankacılığı önem kazanmıştır. Bununla birlikte şube bankacılığının yaygınlaşması yerel bankaların tasfiyesi sürecini hızlandırmıştır (Kıraç, 2008: 4).

1960'lı yıllarda ise Türkiye ekonomisinin planlı döneme girmesiyle birlikte, 1960-1980 döneminde, Türk bankacılık sektörü belirlenen kurallara göre bir değişim ve gelişim sürecine girmiştir. Bu dönemin bankacılık açısından ön plana çıkan özellikleri; uzman bankacılık anlayışıyla, kalkınma ve yatırım bankalarının önem kazanması, ticari bankacılık anlayışına ise sınırlamalar getirilmesidir (Yıldırım, 2011:3).

1973 yılında yaşanan petrol krizi ise Türk ekonomisini ciddi olarak yıpratmıştır. Yine bu dönemde kalkınma planları uyarınca üretilen malların ihracının mümkün olmaması döviz krizine neden olmuştur. Bu durum dış borçların daha da yükselmesiyle sonuçlanmıştır. Bütün bu olumsuz koşullar sonucu 24 Ocak 1980'de İstikrar ve Ekonomi Değişim Programı ilan edilmiştir. Bu program ile ekonomide liberalleşmenin önü açılmış, serbest piyasa ekonomisine yönelik adımlar ivme kazanmıştır.

Cumhuriyet döneminden 1980'e kadar, bankacılık sektörü devlet destekli politikalar ile geliştirilmeye çalışılmışsa da, gerek içerde gerek dışarda meydana gelen dalgalanmalar istenilen sonuca ulaşılmasını engellemiştir. 1980 yılı sonrası ise her alanda serbestleşme başlamıştır. Bu ortam, bankacılık sektörünün büyümesine olanak sağlamış ve serbest piyasa ekonomisine geçilmesi sektörün dışa açılarak, uluslararası piyasalara entegre olmasına imkan vermiştir. (Kıraç, 2008: 5)

2.2.3. Yakın Dönem

1980 yılı sonrası dünya ile entegre olma çalışmaları sonucunda, gerek yurt dışında şube açan Türk bankaları, gerekse Türk bankacılık sektörüne giriş yapan yabancı bankalar sayesinde bankacılık sisteminin etkinliği artmıştır.

1980'li yılların bir başka önemli gelişmesi ise, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası bünyesinde "interbank" piyasasının oluşturulmasıdır. Bu sayede bankaların kısa vadeli likidite ihtiyaçlarının karşılanması ve likidite fazlasının değerlendirilmesi kolaylaşmıştır. İnterbank, bankalara kaynak kullanma esnekliği ve kaynakları daha etkin kullanma imkânı

verdiği gibi, ekonominin likidite dengesini kurmada da çok yararlı olmuştur (Şahin, 2000).

1980 sonrasında bankacılık alanındaki gelişmeler şöyle özetlenebilir;

- Faizlerin serbestleşmesi, mevduata pozitif reel faiz ödenmesi,
- Yabancı bankaların kurulmasına veya Türkiye'de şube açmasına uygun ortam yaratılması,
- Yeni ticaret bankalarının kurulmasına izin verilmesi,
- Türk bankacılığının dışa açılması,
- Türk bankacılığında batık veya donuk krediler sorununun ağırlaşması,
- Bankaların kaynak yapılarının değişmesi ve bankacılıkta mekanizasyon ve otomasyon artması ile elektronik bankacılığa geçiş (Akgüç,1992).

Ekonominin her alanında liberalleşmenin hakim olmaya başladığı 1980 sonrası, serbest piyasa ortamı sağlanmaya çalışılmış ve ihracata yönelik ürünlerin üretimi ön plana çıkararak, dışa açılmaya çalışılmıştır. Yine bu dönemde faiz oranları serbest bırakılmış ve oranın piyasada arz ve talebe göre belirlenmesi sağlanmıştır (Dinçer, 2006: 87).

1990'lı yıllarda bankacılık sektörünün ekonomi içindeki payında, dışa açılmada, teknolojik altyapıda, banka hizmetlerinin çeşitliliğinde olumlu gelişmeler gerçekleşmiştir. Buna karşın sektörün üretime destek olma ve kaynakların uzun vadeli yatırımlara kanalize edilme faaliyeti yavaşlamıştır(Dinçer, 2006: 92).

2000'li yıllara yaklaşırken bilişim sektöründe meydana gelen gelişmeler, rekabet ortamını kuvvetlendirmiştir. Teknolojik imkânların kullanımının yaygınlaşması uluslararası piyasalara erişimi kolaylaştırmış, farklı finansal araçlar ortaya çıkmıştır. Bunlara örnek olarak, ATM'ler, banka kartları vb. bankacılık ürünleri gösterilebilir. Bu ürünler, Türk bankacılık sektöründe zamanla yer bulmuş ve kullanımı her geçen gün artmıştır. Yine bu dönemde kamu finansman açıkları, iç borçlanmaya yöntemleriyle giderilmeye çalışılmış, bu durum bankaların mevcut fonlarını yüksek faiz oranlarıyla devletin kullanımına açmasını sağlamıştır. Diğer taraftan talebin karşılanması içinde yüksek faizlerle fon toplanması ekonomik yapının kırılma eğilimini arttırmıştır. Dış borçlanma ile ekonomik genişleme eğilimi 1990'lı yılların bir diğer ekonomik özelliği olarak göze çarpmaktadır.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 tarihlerinde yaşanan finansal krizler sonucu TL'ye olan güven azalmış ve bankacılık sektörünün temel fon kaynağı olan mevduat 2001 yılının ilk yarısında reel tabanda daralmıştır. Yılın ikinci yarısından itibaren ise döviz tevdiat hesaplarındaki artış sonucu yeniden yükselme eğilimine girmiştir. Ancak 2000 yılı Kasım ayında ortaya çıkan kriz sonrasında kredi hacmi hem arz hem

de talep yönlü daralmıştır. Bankaların kaynak maliyetinin artması, kaynak sağlama imkanlarının daralması ve kredi geri dönüşlerinde yaşanan güçlükler karşısında likit kalmayı tercih etmeleri ile kredi arzı olumsuz etkilenmiştir. Tüm bu süreç sonunda mali sistemin yapısal sorunları daha da kötüye gitmiştir (Sarı, 2004: 154).

2001 Şubat krizinden sonra mali piyasalara yönelik özellikle Türk bankacılık sisteminde büyük zarara neden olan ve kısa dönemde istikrarsızlığa yol açan yerli döviz talebinin karşılanabilmesi ve buna bağlı olarak döviz kuru istikrarsızlığının ortadan kaldırılması için çalışmalara başlanmıştır. Bunun sonucunda Mayıs 2001 tarihinde, ekonominin dış şoklara ve krizlere dayanıklı hale getirilmesi, enflasyonun düşürülmesi, mali disiplinin sağlanması ve bankacılık sektörünün güçlendirilmesi amacıyla, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ilan edilerek uygulamaya konulmuştur (Uyar, 2003).

2000’li yılların başında zorlu bir süreçten geçen bankacılık sektörü için en önemli sınav ve bu dönemin en önemli gelişmesi ABD kaynaklı mortgage krizi olmuştur. 2008 krizi ABD’de konut fiyatlarının hızla düşmesiyle kendini göstermiş, buna paralel ekonomik aktiviteler yavaşlamıştır. ABD’de bu süreçte işsizlik rakamları hızla yükselmiş ve ekonomik durgunlukla birlikte enflasyon düşmüştür. Krizin etkileri global finansal araçlar, özellikle türev ürünler yardımıyla öncelikle gelişmiş ülkelere ve devamında gelişmekte olan ülkelere yayılmıştır. 2000’li yılların başından itibaren gelişmekte olan ülkelere akan sıcak para, krizle birlikte bu piyasalardan çekilmeye başlamıştır. Özellikle cari açıklarını finansmanını sıcak para ile sağlayan ülkelere ekonomik krizin etkileri yoğun hissedilmiştir. Finans sektöründe görülen daralma, reel sektörün kredi kanallarını ve toplam talebin düşmesiyle gelir kanallarını tıkamıştır. Genel olarak belirsizliğin artması, hem bireysel hem de ticari aktörlerin bankacılık sistemine olan güvenini sorgulatmış ve ekonomik faaliyetlerini sınırlamıştır.

2012 yılı itibariyle piyasalarda normalleşme süreci başlamış ve sonraki süreçte bu durumun korunması hedeflenmiştir. 2013 Mayıs sonrası dönemde küresel para politikalarına dair yaşanan gelişmeler finans piyasalarındaki hareketlerin temel belirleyicisi olmuştur. Bu dönemde küresel ölçekte neredeyse tüm finansal varlıklarda yeniden fiyatlandırma yaşanmış ve gelişmekte olan ülkelere yönelik portföy akımlarında çıkışlar gözlenmiştir. Bu süreçte TCMB, 1 haftalık repo faiz oranı, faiz koridoru, Türk lirası ve yabancı para likidite politikaları ve zorlu karşılık araçlarını aktif bir şekilde kullanarak küresel oynaklığın Türkiye ekonomisine olan olumsuz etkilerini sınırlamaya ve enflasyon görünümünde yaşanan bozulmayı gidermeye yönelik politikalar uygulamıştır (TCMB, 2017: 4).

2013 yılı Mayıs ayı sonrasında Türk lirasının değer kaybetmesi enflasyonu ve ekonomik beklentileri olumsuz yönde etkilemiştir. Enflasyonun kontrol altına alınabilmesi için 2014 yılı başından itibaren Merkez Bankası sıkı likidite politikası uygulayarak faizler kademeli olarak yükseltmiştir. Bunun etkileri ancak 2015 yılı ekonomisine yansımıştır. Kredi hacmi sıkı para politikasına rağmen kredilerin yıllık büyüme seyri olağan düzeyde olup cari işlemler dengesi iyileşmeye devam etmiştir (Yenigün, 2016: 101).

3. BASEL KRİTERLERİ

Sermaye, ‘Bir ticaret işinin kurulması, yürütülmesi için gereken anapara ve paraya çevrilebilir malların tamamı(TDK, 2006).’ anlamına gelmektedir. Bankaların ekonomide kilit konumda bulunması, bankalarda sermaye kavramına yeni görevler yüklemektedir. Burada söz konusu yalnızca kar amacıyla bir işletmenin devamlılığını sağlamak değil, ekonomide aracılık rolü üstlenen bankaların, iç içe geçmiş ilişkileri sekteye uğratmaması adına korunması gereken bir bütünlüğü ifade eder. Bir bankanın işlevlerini yerine getirememesi, mevduatlarını bankada değerlendirerek fon arz edenler ile gerek işletme sermayesindeki eksikleri banka kredileri ile tamamlayan, gerekse yeni yatırım yapmak amacıyla fon talep eden işletmeleri zor duruma sokar. Bu nedenle, bankaların sağlıklı bir şekilde varlıklarını sürdürebilmesi adına farklı ülkelerde farklı hesaplama yöntemleriyle bankacılık düzenlemeleri mevcuttur. Fakat uygulanan yöntem ve standartların farklılığı, piyasalarda tutarsız risk algılarının oluşmasına ve bankalar arasında regülasyonları daha esnek olan ülkelerin bankaları lehine haksız rekabet şartlarının doğmasına neden olmuştur. Özellikle 90’lı yıllarda Japon bankalarının yararlandığı bu eşitsizlik ve alınan yerel önlemlerin finans sistemlerinin sağlıklı işleminde yetersiz kalması, uluslararası bir işbirliğini kaçınılmaz kılmıştır. Beklentileri karşılamak üzere bankalara global çapta yol gösterici olan Basel kriterleri 1988 yılında yayımlanmış olup günümüzde 100’den fazla ülkede kabul görmektedir. Türkiye’de ise Basel Bankacılık Denetim ve Gözetim Komitesi tarafından 1988 yılında Basel I Kriterleri, 2004 yılında Basel II Kriterleri ve 2010 yılında da Basel III Kriterleri yayımlanmıştır.

3.1. Basel III Kriterlerinin Ortaya Çıkışı

Finansal krizler karşısında ödenen faturaların maliyeti, krizlerin önlenmesi yolunda yapılan çalışmaları teşvik etmektedir. 2008 mortgage krizi sonrası, kamu kurumlarının müdahalesi kaçınılmaz olmuş, açıklanan teşvik paketleri çerçevesinde verilen

garantiler ile sermaye destekleri, yalnızca ABD’de 8,5 trilyon dolar büyüklüğüne ulaşmıştır. Ortaya çıkan bu rakamlar ve kaotik ortam sonrası, finansal kurumların denetimin mekanizmalarının yetersiz olduğu anlaşılmış ve ek önlemlere ihtiyaç duyulmuştur.

Ayrıca yaşanan son kriz, sistemik risklerin tespit edilmesinde, finansal sistemde oluşan kırılmalıkların kontrol altında tutulmasında ve dışsal şokların sisteme olan olumsuz etkilerinin azaltılmasında, mevcut finansal düzenlemelerin, tek başına mikro riskleri azaltıcı politikaların ve mevduat güvence sisteminden oluşan finansal güvenlik ağlarının yetersiz kaldığını göstermiştir (TCMB,2010: 43).

Bununla birlikte, bir sistemi oluşturan tüm parçaların istikrarlı bir yapı arz etmesi zorunlu olarak sistemin tümünün istikrarlı bir seyir içerisinde olduğu anlamına gelmemektedir. Zira finansal bünyelerinde sorun olmayan tüm oyuncuların sistemde meydana getirebileceği “dışsallıklar” sistemin tamamı için ciddi kırılmalık yaratabilmektedir. Bu nedenle, esas olarak sistemin tekil unsurlarının sağlamlığını gözeten mikro riskleri azaltıcı politikaların tamamlayıcısı olarak sistemin tümünü gözeten makro riskleri azaltıcı politikalara ihtiyaç duyulmaktadır (TCMB, 2010: 43).

Bu ihtiyaçlar doğrultusunda basel II kriterlerinde kapsamlı bir revizyona gidilmiş ve Aralık 2009’da görüşe açılan yeni düzenlemeler üzerinde, Eylül 2010’da Merkez Bankaları ve denetim otoriteleri başkanlarınca uzlaşmıştır. Bunun üzerine komite Aralık 2010’da ‘Basel III: Likidite Riskinin Ölçüm Standartları ve Denetiminin Uluslararası Çerçevesi’ ile ‘Basel III: Daha Esnek Bankalar ve Bankacılık Sistemi için Düzenleyici Küresel Çerçeve’ başlıklarıyla yeni düzenlemeleri yayımlamıştır.

3.2. Basel III Kriterlerinin Kapsamı

Basel III kriterleri bankacılık sisteminin esnekliğini artırmak için yayımlanan, sermaye ve likidite kurallarını küresel çapta sıkılaştıran bir reform paketidir. Burada amaç, kaynağı ne olursa olsun ortaya çıkan şokları sönümleme kapasitesine sahip bir bankacılık sektörü inşa ederek, şok dalgasının yarattığı etkilerin reel sektöre yansımalarını engellemektir.

Krizden çıkarılan dersler sonucu oluşturulan bu kriterler, risk yönetimi ve finansal kurumlarının şeffaflığını artırmak suretiyle gerekli önlemleri içermektedir. Komite, özellikle krizin ülkelerarası geçişgenliğini kolaylaştıran sınır ötesi çapta faaliyet gösteren bankaların kademeli olarak denetiminin sıkılaştırılmasını içeren önlemleri pakete dâhil etmiştir.

Sonuç olarak programın temel hedefleri şu şekilde sıralanabilir;

- Olumsuz piyasa koşullarında ani düşüş gösterebilen sermaye tamponlarının güçlendirilmesi,
- Banka sermayelerinin kalitesinin artırılması,
- Basel II’ye destek olmak üzere bir kaldıraç oranı uygulamasının getirilmesi,
- Asgari sermaye gereksinimindeki döngüsellik azaltmaya ve karşılık ayrılmasına yönelik olarak daha ileriye dönük bir bakış açısı getirilmesi,
- Risk yönetiminin geliştirilmesine ek olarak, bankaların stres ortamlarına karşı dayanıklılığını artıracak, banka bazında mikro düzenlemelerin getirilmesi,
- Bankacılık sektöründeki sistem bazındaki riskler üzerinde yoğunlaşarak, söz konusu risklerin zaman içinde döngüsel olarak güçlenmesine odaklanan makro yaklaşımlar getirilmesi(Dizdar ve Karakoç, 2010: 7).

Basel III kapsamında yapılan en önemli değişikliklerden birisi bankaların sermaye yeterliliği hesaplamalarında kullandıkları sermaye tanımının değişmesidir. Yani basel III kararları kapsamında bankaların riskli işlemlerine paralel sermayelerinin de artırılması gerekmektedir. Bu da Basel II’ye göre daha fazla sermaye artırımını beraberinde getirecektir. Özellikle son finansal krizde Basel II uygulamalarının zayıf kaldığı likidite yeterliliği ve risk bazlı olmayan kaldıraç oranları gibi risk noktalarında basel III ile yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerle birlikte; Bankacılık-finans sisteminin finansal ve ekonomik şoklara karşı direncinin artırılması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda yapılan düzenlemeler ise şunlardır;

- Asgari sermayenin kantitatif ve kalitatif yönden artırılması, asgari sermaye ihtiyacı standardının getirilmesi ve gerektiğinde sıkıntılı dönemlerde karşılık oranının artırılması,
- Asgari likidite oranlarına ilişkin düzenlemeler yapılması,
- Alım-satım hesaplarıyla ilgili sermaye yeterliliği hesaplamalarında değişiklik yapılması,
- Karşı taraf kredi riskinin hesaplanmasına ilişkin değişiklik yapılması,
- Sınır ötesi bankacılık kurallarının geliştirilmesi,
- Etkin bankacılık denetiminin yeniden gözden geçirilmesi ve standart denetim uygulamalarının geliştirilmesi(Taşpınar,2013).

Kriterlerin hedefleri doğrultusunda yapılan düzenlemeler açıkça ortaya koymaktadır ki; Basel III düzenlemeleri, basel II kriterleri gibi sistemi kökten değiştirici devrimsel kararlar değildir. Bundan ziyade

basel II'nin eksiklerini gidermeye ve yükümlülüklerini sıkılaştırmaya yönelik bir kurallar paketidir.

3.3. Basel III Kriterleri ile Getirilen Yenilikler

Basel III kriterleri ile birlikte getirilen yenilikleri sermayeye ilişkin yenilikler, sermaye tamponu uygulaması, kaldıraç oranı, karşı taraf riski ve likitide oranları şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Bu yenilikler çalışmanın bu kısmında açıklanmaya çalışılmıştır.

3.3.1. Sermayeye İlişkin Yenilikler

Basel III kriterlerinde sermayeye ilişkin yenilikler nitel yenilikler ve nicel yenilikler olarak ikiye ayrılmıştır.

3.3.1.1. Nitel Yenilikler

Bankaların kriz durumlarında ihtiyaç duyduğu niteliği arttırılmış sermayeye yönelik düzenlemelerdir.

Bu düzenlemeler ile ana sermaye kalemi(Tier1), çekirdek sermaye ve ilave ana sermaye olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Çekirdek sermaye zarar karşılama potansiyeli yüksek unsurları içinde barındırmakta ve ödenmiş sermaye, dağıtılmamış karlar, kar (zarar), diğer kapsamlı gelir tablosu kalemleri ile bu toplamdan düşülecek değerlerden oluşmaktadır.

Finansal kuruluşlara yapılan ve eşik değeri aşan yatırımları, mortgage servis hizmetlerini ve ertelenmiş vergi aktifini içeren düzenleyici ayarlamalar (Sermayeden indirilen değerler ve ihtiyatlı filtreler) 1 Ocak 2018'den itibaren çekirdek sermayede bir indirim kalemi olarak kullanılacaktır. Bunun için kademeli olarak 2014'ten başlamak üzere bu unsurların %20'si, 2015'te %40'ı, 2016'da %60'ı, 2017'de %80'i, 2018'de %100'ü çekirdek sermayeden indirilecektir (Cangürel vd., 2010: 5).

Ayrıca bundan böyle ana sermayenin çekirdek sermaye içerisinde yer almayan veya katkı sermaye içerisinde değerlendirilmeyecek olan sermaye bileşenlerinin 2013'te %90'ı tanınacak ve her yıl tanıma oranı %10 düşürülerek toplam 10 yıl içerisinde söz konusu unsurlar tamamen sermaye bileşeni olmaktan çıkarılacaktır (Cangürel vd., 2010: 6).

Basel I ile asgari sermaye oranı %8 olarak belirlenmiş ve toplam sermayenin %50'lik kısmı tier1, diğer %50'lik tier2'den oluşmaktaydı. Bu düzenleme genel hatlarıyla basel II'de korunmaktaydı. Fakat basel III kriterleri ile katkı sermayenin ana sermayenin %100'ünü geçemeyeceği kuralı kaldırılmış ve toplam sermayenin %75'i tier 1 ve yalnızca %25'inin tier 2'den oluşması

kararlaştırılmıştır. Toplam asgari sermaye oranı ise değişmemiştir.

Yeni düzenlemeler ile tier 3 sermaye kavramı kaldırılmış ve katkı sermaye (Tier 2), bankanın yükümlülüklerini karşılayamadığı ve iflas riskiyle karşı karşıya olduğu durumda kullanılmak üzere, ana sermaye tarafından karşılanamayan daha düşük yükümlülüklerine karşı tutulacak sermaye miktarını ifade etmektedir.

3.3.1.2. Nicel Yenilikler

Sermayenin kalitesini arttırmaya yönelik yeniliklerin yanı sıra, niceliğini değiştirmeye yönelik uygulamalar ile risk dayanıklılığının artırılması amaçlanmıştır.

Bu suretle, komitenin reform paketinde, asgari çekirdek sermaye gereksinimi (common equity requirement) %2'den %4,5'e yükseltilmektedir. Buna ilave olarak bankaların; gelecekte ortaya çıkabilecek stresli ekonomik koşullara karşı, %2,5'luk bir sermaye tamponu da bulundurmaları gerekecektir. Dolayısıyla toplam çekirdek sermaye gereksinimi %7'ye ulaşmış olacaktır. Alım-satım portföylerine, türevlere ve seküritizasyona yönelik faaliyetler 2011'in sonu itibarıyla bu yüksek sermaye gereksinimi ile yapılmaya başlanacaktır (BDDK, 2010: 8).

3.3.2. Sermaye Tamponu Uygulaması

Basel III ile getirilen sermaye koruma tamponu çekirdek sermayeye, birinci kuşak sermayeye ve toplam sermayeye kademeli olarak eklenecektir. Söz konusu oranın 2016 yılından 2019 yılına kadar kademeli olarak arttırılarak 2019 yılında %2,5 olarak nihai şeklini alması planlanmaktadır. Sermaye koruma tamponunun sağlanamaması durumunda bankaların faaliyetlerine olağan olarak devam etmesi ancak bununla birlikte bankaların kar dağıtımına değişen oranlarda kısıtlamalar getirilmesi planlanmaktadır. Bankaların sermaye koruma tamponu için tuttuğu sermayenin, otorite tarafından belirlenen standart orandan (%2,5) düşük olması halinde, bu iki oran arasındaki farka bağlı olarak kar dağıtımı üzerinde değişen oranlarda kısıtlamalar yapılması öngörülmektedir (Cangürel vd., 2010: 6).

Sermaye koruma tamponuna ilave olarak, basel komitesi makro iktisadi değişkenler sonucu ortaya çıkan sistematik risklerin etki alanını daraltabilmek adına bir takım önlemler almıştır. Bu önlemlerden biri ekonomik dalgalanmalara karşı % 0-2,5 oranında döngüsel sermaye tamponu bulundurulması gerektiğidir. Döngüsel sermaye tamponu finansal sistemlerin ekonomik gelişme ve daralma dönemlerinde, aşırı dalgalanmalar karşısında esnekliğin sağlanması amaçlanmıştır (Demirkol, Şenbayram,2014: 251).

3.3.3. Kaldıraç Oranı

Basel komitesi yalnızca risk ağırlıklı varlıklar üzerinden hesaplanan sermaye gereksinimlerinin yeterli olmadığı görüşündedir. Kriz öncesi bir dizi banka ve finansal kurum, kaldıraçlı işlemler nedeniyle borç stoklarını yükseltmelerine rağmen güçlü sermaye rasyolarına sahipti. Sonuç olarak, Basel komitesi mevcut riske dayalı sermaye gereksinimlerini güçlendirmek için ek bir önlem kabul etmiştir (King , Tarbert , 2011: 3).

Bu önlem sermaye oranlarını destekleyici nitelikte olan şeffaf, basit, anlaşılır ve risk bazlı olmayan kaldıraç oranıdır. Söz konusu oran birinci kuşak sermayenin (Ana Sermaye) belirli dönüşüm oranlarıyla dikkate alınmış bilanço dışı kalemler ve aktifler toplamına bölünmesi suretiyle (Ana Sermaye / Aktifler + Bilanço Dışı Kalemler) bulunacak olup 2017 yılının ilk yarısına kadar sürecek olan paralel uygulama döneminde %3 oranı test edilecektir. Yapılacak olan QIS çalışmalarının ve paralel uygulamanın sonuçları da dikkate alınarak nihai hali verilmiş olan kaldıraç oranı 1 Ocak 2018 tarihinden itibaren 'Birinci Yapısal Blok'a dâhil edilecektir (Cangürel vd., 2010:7).

Komite yeni getirilen kaldıraç oranı ile şunları hedeflemektedir;

- Bankacılık sektöründeki kaldıraç sınırlanarak finansal sisteme ve ekonomiye zarar verebilecek, istikrarı bozan kaldıraçlı işlem risklerini düşürmek,
- Riske dayalı ölçüyü basit, şeffaf ve bağımsız bir risk ölçütü ile tamamlayarak model riskine ve ölçüm hatasına karşı ek önlemler getirmektedir(BIS,2010).

3.3.4. Karşı Taraf Riski

Teknik detayları oldukça yüksek olan bu teklifte, bankaların stres senaryoları ve tarihsel verilere dayanarak hesaplayacakları karşı taraf riski için ilave sermaye tutmaları amaçlanmıştır(Gürel vd., 2012: 22).

Basel II kriterlerinin eksik tarafı RAV (risk ağırlıklı varlıklar) modeli kullanılarak sermaye yeterliliğinin hesaplanmasıdır. Bu model alım satım varlıklarının belirli bir likiditeye dayandığını varsaymaktadır. Ancak 2008 finansal krizinde bankalar, türevler ve menkul kıymetleştirme ürünleri ile ticaret pozisyonlarını genişletmişler ve bu genişleme dayanak varlık ile üstlenilen risk arasındaki bağı kopmasına neden olmuştur (King , Tarbert , 2011:7). Bankalar daha fazla kar güdüsüyle hareket ederek, pozisyonlarının yarattığı muhtemel büyük kayıpları göz ardı etmişlerdir ve bilanço içi ve dışı kalemlerinde yüksek riskli fakat düşük likiditeye sahip varlıklara yer vermişlerdir. Basel Komitesi kriz sonrası ortaya çıkan bu tablo karşısında 'en kötü

durum senaryoları' karşısında sermaye yükümlülüğünün hesaplanması noktasında bir dizi yenilik uygulamaya koymuştur. Bunlar;

- Varsayılan risklere karşı stres testi,
- Kredi değerlendirme ayarları,
- Yanlış yönlü risk,
- Büyük kuruluşlar için varlık değeri korelasyonu,
- Teminatlı karşı taraftır.

3.3.5. Likidite Oranları

Basel III uzlaşısında likiditeye ilişkin olarak iki oran belirlenmiştir:

Likidite Karşılama Oranı: Bankaların 1 aylık dönemde likidite yapısını ölçüp yüksek kalitede likit varlıkların kötü durum senaryolarını karşılayabilme gücünü ölçen orandır. Bankanın likit varlıklarının, 30 gün içerisinde gerçekleşecek net nakit çıkışlarına bölünmesi ile belirlenen bu oranın 1'den büyük olması gerekmektedir. Oranın 1'den küçük olması bankanın likit varlıklarının net nakit çıkışlarını (30 gün içerisindeki net nakit girişleri ile net nakit çıkışları arasındaki fark) karşılamada güçlük çekeceğini göstermektedir.

Net İstikrarlı Fonlama Oranı: Bankaların uzun vadeli likidite yapısını ölçerek, mevcut bilanço faaliyetlerinin uzun vadeli kaynaklarla fonlama gücünü ölçen orandır. Bankanın mevcut istikrarlı fonlama tutarının, ihtiyaç duyulan istikrarlı fonlama tutarına bölünmesiyle oluşan oranın %100'den büyük olması gerekmektedir (Gürel vd., 2012: 22).

4. BASEL KRİTERLERİ PERSPEKTİFİNDE TÜRK BANKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Çalışmanın Amacı

Finansal derinliğin gün geçtikçe artması ve karşılaşılan krizlerin etkisinin tüm piyasalara kolayca kanalize olması, finans sisteminin en önemli aktörü olan bankalara özel ilgi ve denetim getirilmesine neden olmuştur. Dünyada kabul gören, bankacılık sisteminin şoklara karşı dayanıklılığını artırmaya yönelik hazırlanan basel kriterlerine uyum ise, uluslararası finans sistemine entegre olan bir ülkenin bankacılık sisteminin olmazsa olmazıdır. Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye'nin en büyük yedi bankasının basel III kriterlerine uyumu incelenmiştir. Söz konusu bankaların incelenmesi sonucu elde edilecek sonuçların; bu bankaların gerek aktif büyüklükleri, gerekse Türk bankacılık sistemi içerisinde uzun süredir faaliyet göstermeleri nedeniyle, sektörün genel anlamda basel III kriterlerine uyumunu yansıtacağı düşünülmektedir.

4.2. Çalışmanın Kısıtları

Bankalar, 2016 yılsonu mali verileri üzerinden solo bazda (bankacılık faaliyetlerine ilişkin) aktif büyüklüklerine göre seçilmiştir. Seçilen yedi bankanın 2014, 2015 ve 2016 yılına ait mali verileri üzerinden Basel III kriterleri uygulama takviminde belirtilen oranlar dahilinde, bugün itibarıyla durumları irdelenmiştir.

4.3. Çalışmanın Methodolojisi

Çalışmada, bilanço kalemleri yatay ve dikey analiz yöntemi birlikte kullanılarak değerlendirilmiştir. Sermaye yeterlilik oranı, likidite karşılama oranı ve kaldıraç oranı son üç yıllık konsolide mali verilerinden temin edilerek yatay analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Karlılık oranları ise solo bazda (ana ortaklık faaliyetleri bazında) incelenmiş ve yine yatay analize dayalı yorumlanmıştır. Bankaların konsolide mali verilerinin, ana ortaklık banka verilerine paralel seyretmesi ve gelir kazandırıcı asıl kaynağın, ana ortaklık faaliyetleri olması sebebiyle, solo bazda incelenen karlılık oranlarının, konsolide bazda değerlendirilen veriler ile birlikte değerlendirilmesinin sorun teşkil etmeyeceği düşünülmektedir. Bununla birlikte incelemede kullanılan varsayımlar şunlardır;

- Basel III kriterlerinin, toplam risk ağırlıklı varlıklar tutarı üzerinden %2,5 oranında sermaye tamponu ve %2,5 oranında döngüsel sermaye tamponu olmak üzere, ilave %5'lik sermaye yükü getireceği varsayılmıştır. (Döngüsel sermaye tamponu Basel III kriterlerine göre % 0-2,5 arasında belirlenecek olup, üst sınırdan hesaplamaya dahil edilmiştir.)
- Basel III kriterlerinin ihtiva ettiği ve 2019 yılı itibarıyla uygulanacak oranların, halî hazırda uygulanıyor olması varsayımı altında bankaların ilave sermayeye ihtiyaç duyup duymadığı incelenmiştir.
- Bankalarca hesaplanan özkaynak tutarı ve sermaye yeterliliği standart oranları, resmi gazetede yayınlanan, 05.09.2013 tarih, 28756 sayılı 'Bankaların Özkaynaklarına İlişkin Yönetmelik' ile 28.06.2012 tarih, 28337 sayılı 'Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik' çerçevesinde hesaplanmış olup, söz konusu yönetmelikler ile Basel II ve Basel III uygulamaları arasında ki farklar değerlendirilmeye alınmamıştır.
- Kaldıraç oranı Basel III kriterleri çerçevesinde 2019 yılında belirlenecek olup, test edilecek değer %3'tür. Bu oran çalışmada kaldıraç oranları değerlendirilirken referans alınan orandır.

- 21 Mart 2014 tarih ve 28948 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan "Bankaların Likidite Karşılama Oranı Hesaplamasına İlişkin Yönetmelik" çerçevesinde, 'Konsolide ve konsolide olmayan toplam likidite karşılama oranı yüzde yüzden, konsolide ve konsolide olmayan yabancı para likidite karşılama oranı yüzde seksenden az olamaz.' şartı bulunmaktadır. Çalışmada LKO, konsolide toplam likidite karşılama oranı baz alınarak incelenmiştir.

Mevcut varsayımlar dahilinde incelenen bankalar şunlardır;

Kamu sermayeli mevduat bankaları; Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.

Özel sermayeli mevduat bankaları; Akbank T.A.Ş., Türkiye İş Bankası A.Ş., Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.

Yabancı sermayeli banka; Türkiye Garanti Bankası A.Ş

4.4. Elde Edilen Bulgular Işığında Türk Bankalarının Değerlendirilmesi

Mevcut bankaların üç kategoriye ayrılarak, ağırlıklı ortalamaları üzerinden oluşturulan Tablo 1.de bankaların sermaye yeterlilik rasyolarının, kamu mevduat bankaları ve özel sermayeli mevduat bankalarında, son üç yıl içerisinde aşağı yönlü seyrettiği, yabancı sermayeli banka olarak tabloya dahil olan tek bankada ise yukarı yönlü seyrettiği görülmektedir. Bu noktada yabancı sermayeli özel bankanın Türkiye'nin en büyük 3. Bankası konumunda bulunduğu unutulmamalıdır.

Basel III kriterleri uyarınca, ana sermaye (Tier 1) içinde yer alan ve zarar karşılama potansiyeli yüksek olan unsurları içeren çekirdek sermaye (common equity) kalemlerinin, risk ağırlıklı varlıklara oranı olan çekirdek sermaye yeterlilik oranı, 2019 yılı itibarıyla asgari %4,5 olarak sınırlanmıştır. Bu oran göz önünde bulundurulduğunda kamu mevduat ve özel mevduat bankalarının aşağı yönlü hareketlerine rağmen 2016 yılsonunda yakaladıkları %11,85 ve %11,67'lik oranların, asgari çekirdek sermaye oranı yükümlülüğünün çok üzerinde olduğu görülmektedir. Yabancı sermayeli özel bankanın ise yukarı yönlü hareketi sonrası yakaladığı %13,63'lük oran ile diğerlerinin oldukça önünde olduğu görülmektedir. Ana sermayenin güçlü olması, Türk bankacılık sisteminde faaliyet gösteren bankaların genel olarak, öz kaynakları içerisindeki ödenmiş sermaye, kar yedekleri ve dağıtılmamış karlar gibi çekirdek sermaye kalemlerinin, sermaye benzeri kredilere oranla daha yüksek olması sebebiyle daha güçlü çekirdek sermaye oranlarına sahip olduğu gerçeğini doğrulamaktadır.

Birinci kuşak sermaye yıllar içerisinde her üç banka kategorisinde çok sınırlı bir düşüş sonrası, çekirdek sermaye yeterlilik oranlarına yakın seyretmiştir. Basel III kriterleri uyarınca 2019 yıl sonu için öngörülen %6'lık oranın çok üzerinde bulunan bankalar, bu hususta ilave önleme ihtiyaç duymamaktadır.

Tablo 1. Türk Bankalarının Basel III Kriterlerine Göre Mali Tablolarının Analizi

Basel III Kriterleri	Yıllar	Kamu Mevduat Bankaları	Özel Mevduat Bankaları	Yabancı Sermayeli Özel Banka
Çekirdek Sermaye Yeterlilik Oranı	2014	13,25	12,81	12,86
	2015	12,3	12,07	12,88
	2016	11,85	11,67	13,63
1. Kuşak Sermaye Yeterlilik Oranı	2014	13,18	12,55	12,77
	2015	12,24	11,9	12,82
	2016	11,81	11,63	13,59
Toplam Sermaye Yeterlilik Oranı	2014	14,64	14,98	13,86
	2015	13,93	14,15	13,53
	2016	13,41	13,89	14,67
Likidite Karşılama Oranı	2014	-	-	-
	2015	94,2	111,68	116,04
	2016	88,91	113,62	108,97
Kaldıraç Oranı	2014	-	-	-
	2015	7,51	7,29	7,85
	2016	7,19	7,33	8,23

Bankaların bir aylık dönemde likidite yapısını ölçüp, yüksek kalitede likit varlıkların kötü durum senaryolarını karşılayabilme gücünü ölçen oran olan, likidite karşılama oranı, 2016 yılı için %70'le sınırlanmakla birlikte 2019 yılı itibarıyla asgari %100 olarak öngörülmüştür. Kamu mevduat bankaları, bu oran göz önünde bulundurulduğunda mevcutta yükümlülükleri karşılar nitelikte olmalarına rağmen, 2018 ve 2019 yıllarında belirlenen seviyeleri yakalamak adına, likit kalitelerini artırmaları gerekmektedir. Diğer kategoride bulunan bankalar ise LKO'nunu iyileştirici önlemlere, mevcut likit yapılarını korudukları sürece ihtiyaç duymayacaklardır

5. SONUÇ

Türk bankacılık sistemi 2000 ve 2001 krizlerinde ağır hasar almasına karşın, bu krizlerden gerekli dersler çıkarılmıştır. Kriz sonrası yeniden yapılandırılan ekonomide sert tedbirler alınmış, siyasi

ve ekonomik istikrar ortamının sağlanmasıyla birlikte ekonomi tekrar rayına oturtulmuştur. 2001 yılında dip yapan Türkiye ekonomisi, takip eden yedi yıl boyunca ortalama %5,9 büyüme oranı yakalanmasına karşın, 2009 yılında krizin etkileri ekonomide ciddi şekilde hissedilmiş, ekonomi %4,7 küçülmüştür. Yine aynı dönemde özel yatırımlar azalmış, ihracat ise %20 oranında daralmıştır.

Türkiye ekonomisinde görülen kötüleşmeye karşın, BDDK'nın almış olduğu pro-aktif önlemler ve belirlenen yüksek oranlı ve kaliteli sermaye yapısı, bankacılık sisteminin bu süreçte sağlığını kanıtlamıştır. Kriz sonrası, dünya çapında trilyon dolarları bulan yardım paketleri açıklanmasına rağmen, Türkiye, OECD ülkeleri arasında bankacılık sektörünün kamu desteğine ihtiyaç duymadığı tek ülke olmuştur.

Türkiye'nin basel tarihçesini incelediğimizde, OECD üyesi olması nedeniyle basel I kriterlerine uyum konusunda sıkıntı yaşanmamıştır. Basel II kriterlerinin yayımlanmasıyla birlikte uyum sürecini hızlandırma amaçlı çalışmalar yapılmış ve nihayetinde "Sermaye Ölçümü ve Sermaye Standartlarının Uluslararası Düzeyde Uyumlaştırılması" çalışmaları kapsamında hazırlanan Basel II düzenlemeleri 28/06/2012 tarih ve 28337 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak 01/07/2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

2000'li yılların başında yaşanan krizler sonrası tanzim edilen Türk bankacılık sistemi, sermaye yapısı anlamında güçlü görünmesine rağmen, özellikle basel II kriterlerine ne derece uyumlu olduğu bir soru işaretiydi. Bunun temel nedeni basel II külliyatının mevcut bankacılık sisteminin esaslarını değiştirmesi ve risk algısına farklı bir bakış açısı getirmesidir. Bununla birlikte, bankacılıkta klasik sermaye yeterlilik hesaplama yöntemlerinin, günümüzde hızla değişen ve gelişen finans piyasalarının doğurduğu riskleri açıklamada yetersiz kalması nedeniyle, yeni hesaplama yöntemlerine banka bilançolarının ne derecede uyumlu olduğunu tahmin etmek zorlaşmıştır. Bu soruyu cevaplamak ve basel II kriterlerinin bankaların sermaye yeterlilikleri üzerinde muhtemel etkilerini ölçmek adına üç adet sayısal etki çalışması yapılmıştır. Bunların ilki olan QIS-TR1 çalışması aralık 2004'te açıklanmış ve %28,84 hesaplanan sermaye yeterlilik oranı 12 baz puanlık düşüşle %16,87'ye gerilemiştir. Temmuz 2007'de yapılan ikinci çalışmada bu oran %19,31'den %13,68'e düşmüştür. Son olarak mart 2011'de yayınlanan rapora göre %18,35 olan oran, %16,95 olarak hesaplanmıştır. Bankaların sermaye yeterliliklerinin basel II kriterleri uyarınca düşmesinin temel nedeni; Mevcut yaklaşımda %0 risk ağırlığında yer alan yabancı para cinsinden T.C. Hazinesi menkul kıymetlerine, standart yaklaşım kapsamında Türkiye'nin kredi derecelendirme notunun 4. kredi

kalitesi kademesine tekabül etmesinden dolayı %100 risk ağırlık uygulanmasından kaynaklanmaktadır (BDDK, Q1s-Tr3: 2).

Basel III kriterleri çerçevesinde ise henüz basel II sürecinde olduğu gibi ciddi adımlar atılmamıştır. Bunda basel III kriterlerinin, basel II kriterlerinin eksiklerini gidermeye çalışan ve devrimsel olmayan kurallar içermesi neden olarak gösterilebilir. Buna rağmen, basel III kriterlerine uyumun geciktirilemeyeceği, 2007 krizinin gerek dünya ekonomisi gerekse Türkiye ekonomisine verdiği zarardan anlaşılmaktadır. Türk bankacılık sisteminin basel II' kriterlerine uyumu ve 2007 küresel krizinde gösterdiği yüksek performansı göz önünde bulundurulduğunda aynı başarıyı basel III kriterlerine uyum konusunda da göstereceğine dair genel bir kanı bulunmaktadır.

Türk bankacılık sektörünün Basel III kriterleri perspektifinde değerlendirmek üzere yapılan ve aktif büyüklüğü bakımından Türkiye'nin en büyük yedi bankası içeren çalışmanın sonuçları özetle şu şekildedir;

Kamu mevduat bankaları ile özel mevduat bankaları çekirdek sermaye, 1. Kuşak sermaye ve toplam sermaye oranlarında kısıtlı gerilemelere rağmen, basel III kriterlerinde öngörülen sınırlamaların oldukça üzerinde seyretmektedir. Yabancı sermayeli özel banka pozitif ayrışmakla birlikte, diğer iki kategori ile dramatik bir fark bulunmamaktadır. LKO oranı kamu sermayeli mevduat bankaları için geliştirilmesi gereken yön olarak göze çarpmakla birlikte, kaldıraç oranı göz önünde bulundurulduğunda her üç kategoride bulunan bankaların ilerleme kaydetmesi gerekmektedir. Bu noktada Kamu sermayeli mevduat bankaları LKO'nun aksine diğer kategorilerin bir adım önünde bulunmaktadır. Sonuç olarak, kategorize edilen bankaların, Türk bankacılık sisteminin genel seyrine paralel hareket ettiği ve mevcut mevzuatlar dahilinde geliştirilmesi gereken yönleri bulunmasına rağmen yükümlülüklerini karşılar nitelikte buldukları görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akgüç, Ö. (1992). *100 Soruda Türkiye'de Bankacılık*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Al, H. (1998). Türkiye'de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi - Tanzimata Kadar Osmanlı Devletinde Bankacılık Faaliyetleri. *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*(1), 88.
- Altuğ, O. (1996). *Banka İşlemleri Muhasebesi*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Ay, İ. C. (2010). Basel Kriterleri Çerçevesinde Türk Finans ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Düzenlenmesi.

Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. İstanbul.

- BIS, (2010) Basel III: A Global Regulatory Framework For More Resilient Banks and Banking Systems. Erişim Adresi https://www.bis.org/publ/bcbs189_dec2010.pdf
- Cangürel, O., Güngör, S., Sevinç, V. U., Kaycı, İ., Atalay, S., (2010). *Sorularla Basel III*, BDDK Risk Yönetimi Dairesi, 1-26.
- Çankaya, F., & Öz, M. (2001). Türkiye'de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi: Kamu ve Özel Sermayeli Ticaret Bankalarında Etkinlik ve Verimlilik Analizi. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği; Yayın No: 221.
- Çivi, H. (1985). *Türkiyede Bankacılık; Teori, Uygulama ve Sonuçları*. Ankara: Fon Matbaası.
- Gürel, E., Demir, N. ve Bulgurcu Gürel, E.B. (2012). Basel III Kriterleri. *Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi*, (3-4), 16-28.
- Diñçer, A. (2006). Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon, Ülke Deneyimleri ve Türkiye İçin Öneriler. Devlet Planlama Teşkilatı. Ankara: DPT Yayınları, Yayın No:2697.
- Demirkol, Ö. F. ve Şenbayram, E. (2014). Basel III Uzlaşısı ve Ekonomik Boyutu. Erişim Adresi <http://dergipark.gov.tr/ksusbd/issue/10291/126238>
- Dizdar Karakoç, S. (2010) , *Piyasa Riski Ölçümleme Yöntemlerine İlişkin Analiz*, BDDK Risk Yönetimi Dairesi, 1-28.
- Erdem, E. (2006). *Para ve Banka*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları.
- Geylan, R. (1985). *Ticari Banka Yönetimi ve Türk Ticaret Bankalarının Temel Yönetim Sorunları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gökçen, B. (2012). 2001 - 2010 Basel II Kriterleri ve Türk Bankacılık Sistemine Etkileri. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Günel, M. (2001). *Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği*. Ankara: Ankara Ticaret Odası Yayınları.
- Keskin, E., İnan, E. A., Mumcu, M. ve Erdönmez, P. (2008). *50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi "1958-2007"*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
- Kıraç, F. (2008). Türkiye'de Bankacılık Sektöründe Basel II Uygulamaları ve Eğitimi.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- King, P. ve Tarbert, H. (2011). *Basel III: An Overview, Banking and Financial Services Policy Report*, 30(5), 1-18.
- Oksay, S. (2003). Türk Bankacılık Sisteminin Gelişiminin, Dünya Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler Işığında Değerlendirilmesi ve Günümüzde Yaşanan Yapısal Sorunların Tespiti. *Banka Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*(1), 48.
- Parasız, İ. (2000). *Para Banka ve Finansal Piyasalar*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İ. (2007). *Modern Bankacılık Teori ve Uygulama*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Sağlam, S. Ö. (2010). Türk Bankacılık Sisteminin Avrupa Birliği Bankacılık Sistemine Entegrasyonu ve Basel III Uzlaşısı.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sarı, S. (2004). Ticari Bankalarda Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şahin, H. (2000). *Türkiye Ekonomisi (Tarihsel Gelişimi - Bugünkü Durumu)*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Taşpınar G., (2013) Basel III Kriterleri ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri. *Dünya Gazetesi*. Erişim Adresi <https://www.dunya.com/gundem/basel-iii-kriterleri-ve-turk-bankacilik-sistemine-etkileri-haberi-199777>
- TCMB, (2010). *Finansal İstikrar Raporu*, Sayı:11, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları, ISSN:1305-8584, 58-60.
- TCMB. (2017). 2016 Yılı Para ve Kur Politikası. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları, Erişim Adresi <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/e892e880-3d81-4445-8b3a-c12a252172f9/2016ParaveKur.pdf>
- TDK. (2006).Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü Erişim Adresi http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama
- Urgancı, H. (1982). *Para ve Banka*. Ankara: Önder Matbaası.
- Uyar, S. (2003). *Bankacılık Krizleri*. Ankara: Ziraat Matbaacılık.
- Yenigün, G. (2016). Basel III Kriterleri Kapsamında Bankalarda Likitide Riski Yönetimi ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, O. (2004). Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler, *Dış Ticaret Dergisi*, Dış Ticaret Müsteşarlığı, 30(9), 1-13.